

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

Erzsébet királyné
legendás alakja

A színház
építéstörténete

Az „ördögös”
Papp-
kerekpár

Az első világháborús
rokkantak

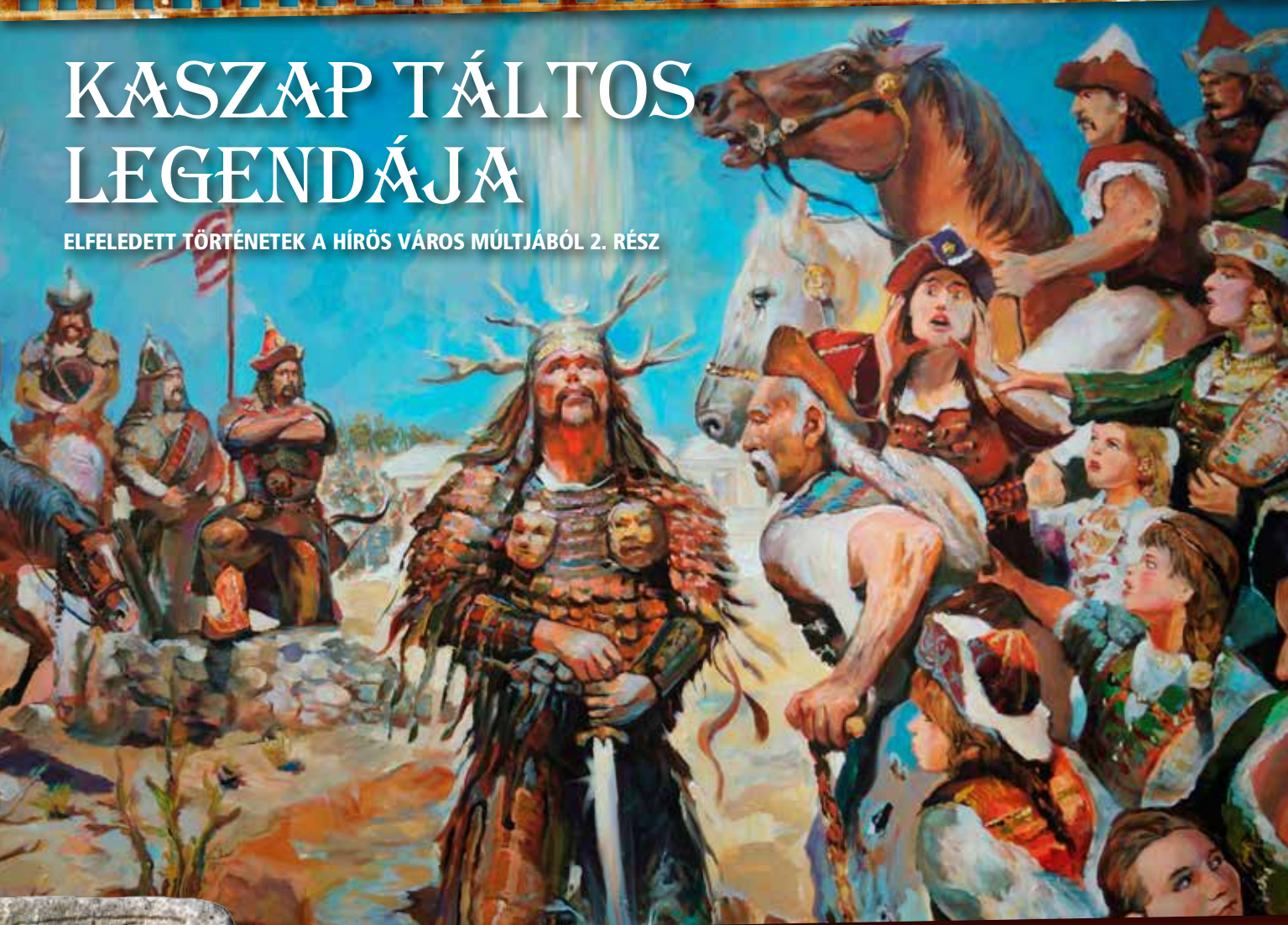
Szocialista ipartörténet

Muraközy János,
a neves forradalmár festő

KASZAP TÁLTOS LEGENDÁJA

ELFELEDTT TÖRTÉNETEK A HÍRÖS VÁROS MÚLTJÁBÓL 2. RÉSZ

SZENZÁCIÓS RÉGÉSZETI LELET:
Már az avarok is malmoztak Kecskeméten?

*Értéket teremtünk,
értéket támogatunk...*

*Az együttérzés minden megnyilvánulása csodálatos.
A legnagyobb érték mégis abban rejlik, hogy
megértjük a felénk fordulók problémáját.*

Felelősséggel társadalmunkért

Felelősséget
vállalunk
munkatársaink
szociális
helyzetének
javításáért

Felelősséget
vállalunk
Kecskemét
kulturális
életének
fejlődéséért

Felelősséget
vállalunk a
természeti
értékek
megőrzéséért

Felelősséget
vállalunk az
egészség
megőrzéséért

BEKÖSZÖNTŐ

A Hírös Históriák idei utolsó, őszi-téli dupla számában minden eddiginél gazdagabb tartalommal, terjedelmesebb összeállítással jelentkezünk.

Megszokott rovataink írásain kívül is számos izgalmas cikkel igyekszünk tartalmasabbá tenni a közelgő téli szünet óráit, felidézve Kecskemét történetének néhány elfeledett vagy a megszokottól kicsit másképp megörökített pillanatát.

A Médiacentrumunk által kiadott Kecskeméti Lapok néhány hete ünnepelte 150. születésnapját. Ebből

az alkalmából idéztük fel legpatinásabb városi lapunk históriájának kiemelkedő eseményeit Hajagos Csaba írásában. Az ördögös Papp-kerékpár egy iparos, vállalkozó család lenyűgöző története: amikor 1895-ben Papp Sándor rézművessegéd sokheti béréből spórolt 185 aranyforintért egy használt velocipédet vett Pesten, első útján hazafelé vette az irányt. Odahaza, Nagykőrösön a sohasem látott jármű láttán megbokrosodtak ijedtükben a lovak, a hajtóik pedig egyenesen az ördöggel cimborálónak titulálták a később Kecskeméten boltot nyitó iparost.

Ifj. Gyergyádesz László a kecskeméti színház építéstörténetét írta meg, Lukács Nikoletta a Mercedes-gyár bővítését megelőző ásatások új, szenzációs felfedezéséről számol be: a honfoglalást megelőző évszázadokban itt élő avarok is malmoztak már! Folytatjuk az Elfeledett történetek a hírös város múltjából című sorozatunkat, ezúttal a város talán legszebb legendájával, Kaszap táltos kútjának történetével. Péterné Fehér Mária a Nagytemplom építőmesteréről ír, Bezsenyi Ádám a Széchenyiváros 70-es éveiről, arról, hogyan éltünk az akkor még újnak számító lakótelepen. Pallagi Mária az Erzsébet királyné alakjához kötődő hitekről, tévhitekről értekezik, Kenyeres Dénes pedig színes összeállításban dolgozza fel a kecskeméti repülőalakulat szerepét a 68-as csehszlovákiai felkelés leverésében.

Jó olvasást tehát a Hírös Históriák dupla számához!

Bán János
főszerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MENTIS
ALAPÍTVÁNY

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

TARTALOM

KTV Kiemelő

150 éves a Kecskeméti Lapok 5.

Pillanatkép

Az „ördögös” Papp-kerékpár 8–11.

KTV Tükör

A Katona József Színház építéstörténete 12–20.

Korok találkozása a régészetben

Malomjáték a múltból. A Mercedes-gyár területének kincsei 21–23.

Elfeledett történetek a híros város múltjából

Kaszap táltos legendája 24–43.

Kecskeméti „nagyjaink”

A kulcsra zárt szoba titkai. Muraközy János élete és festészete 44–47.

Értéktörzsek

Aki a Nagytemplomot is építette: Fischer Boldizsár szakmai tevékenysége 48–53.

Üzenet a Nagy Háborúból

Hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárvák ellátása Kecskeméten 1917-től 54–55.

Évfordulók

„Hangos alvóváros” Széchenyiváros ’50 következő felvonás 56–61.

Kecskeméti iparosok

Ipartörténeti mozaikok. Kecskemét a „vas és acél országának” útján 62–65.

KorSTÍLUS

Falus Elek és a kecskeméti szőnyegszövő 66–71.

Portrék

A rendszerető, igazságos, „jótévő” generális, Bottyán János és Kecskemét 72.

Szapponos István kecskeméti ügyvéd életútja 73.

Hajagos Illés, Kecskemét első polgármesterének kiemelkedő személyiségéről 73.

Hitek és tévhitek Erzsébet királynéről 74–77.

Vedd és olvasd!

Új kötetek a híros város múltjából 78–79.

A platánfa álma 80.

50 évvel ezelőtt történt

Kecskeméti repülőalakulatok a Csehszlovákia elleni 1968-as műveletekben 81–87.

Múlt és jelen az évfordulók tükrében

..... 88.

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 89.

„Szívvel-lélekkel filmezett”. Korda Sándor filmrendező 90–91.

Szerzők:

Bán János

író, újságíró, ügyvezető
(Kecskeméti Médiacentrum)

Bezsenyi Ádám

gyűjteménykezelő
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Fogarasi Zsuzsa

művészettörténész
(DMREK Ráday Múzeuma)

Hajagos Csaba

történész-muzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ifj. Gyergyádesz László művészeti-
történész, főmuzeológus

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kenyeres Dénes

(Honvéd Hagyományőrző Egyesület,
Kecskemét)

Lukács Nikoletta régész

(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Pallagi Mária

történész

Péterné Fehér Mária

nyugalmazott főlevéltáros
(Kecskemét Írott Örökségéért
Alapítvány)

Varga Géza

újságíró (Híros Naptár)

A címlapon Kertai Zalán
„Kaszap táltos” című festménye látható.

A hátsó borítón látható fotó
a Fortepan 56386. sz. felvétele.

Köszönetnyilvánítás:

2018. évi dupla számunk elkészítéséhez nyújtott segítségükért köszönetet mondunk a Kecskeméti Katona József Múzeum, a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára, a DMREK Ráday Múzeuma és a Híros Naptár munkatársainak. Lapunk illusztrációinak biztosításáért szintén hálás köszönetünket fejezzük ki a fentiekben felsorolt városi intézmények vezetőinek.

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum
helytörténeti magazinja
7. SZÁM (2018. ŐSZ–TÉL)
ISSN 2498-4957

KIADÓ:
Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ,
FŐSZERKESZTŐ:
BÁN JÁNOS
(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kkjm.hu)

SZERKESZTŐ:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR:
VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA NYOMDAIPARI KFT.

Első évfolyam.

Mutatvány szám.

October 3. 1868.

KECSKEMÉTI LAPOK

Ismeretterjesztő hetilap.

„...SEM A HATALMASOK KOMOR
TEKINTETE, SEM POLGÁRTÁRSAIM
HEVE SOHA EL NEM TÁNTORÍT.”

1868. október 3-án ezekkel a szerkesztői célokkal és vezérgondolatokkal indította útjára a jogász végzettségű Madarassy László a ma 150 éves Kecskeméti Lapok első számát, amely ismeretterjesztő hetilapként egy alkalommal, minden szombaton kerülhetett a kecskeméti polgárok kezébe.

„A szerkesztőség, amelynek főmunkatársa volt a város jegyzője, a neves történétíró Hornyik János is, Kecskemét első tized 107. sz. alatt talált helyet magának, amely helyszín beazonosítása a helyi közigazgatás átalakulása miatt ma már igen nehézkes. Azonban a történeti térképretegek megfeleltetésével a kutatás során arra a következtetésre jutottunk, hogy a helyszín nem másutt helyezkedett el, mint a mai Árpádvaros területén létrehozott mélygarázs helyén, amelynek

helyszínén készült fotó része a mai tablókiállításunknak is.” (Részlet a 2018. június 20-án elhangzott kiállítás megnyitó beszédből)

A lap nyomdai kivitelezését – egészen 1870-ig – Kecskemét első nyomdája, az 1841 júniusa óta Szilády Károly tulajdonában működött nyomda végezte, ugyanis az 1868-ban megalakult Tóth László-féle nyomda átvette a lap kiadását. A források szerint a lap először ötszáz, majd négyszáz példányban jelent meg.

Ha az országos sajtótörténetben információt kívánunk szerezni a Kecskeméti Lapok indulás utáni állapotáról, körülményeiről, akkor a Szana Tamás által szerkesztett Figyelőben megfogalmazott igen erős kritikával találkozhatunk, amelynek természetesen politikai üzenete és egyúttal humoros megközelítése is volt. Egy alkalommal a következőket állapította meg a Kecskeméti Lapokról:

„A magyar országgyűlések történetével félévig kínozza olvasóit.”

A vidéki sajtó folyamatos un. „ekézése” és bizony egyfajta lesajnálása is benne volt ebben a szatirikusan megfogalma-

Madarassy László első
főszerkesztő (1868-1871)

Hornyik János történétíró,
szerkesztő (1868-1879)

Tóth László polgármester, az Első
Kecskeméti Hírlapkiadó- és Nyomda
Részvénytársaság igazgatója (1935-1944)

zott mondatban, azonban – mint ahogyan a későbbi évtizedek és a ma már több mint 150 év is igazolta – a vidéki sajtó továbbélt, mennyiségi növekedése a fejlődő társadalom, főként a polgárosultabb régiók érdekeinek és a politikai pártok országos törekvéseinek megfelelően ment végbe. Ezen tények tudatában azt is fontos kijelentnünk, hogy a fővárosi és a vidéki politikai sajtó közötti, kezdetben szakadékként jelentkező különbség is lassan elolvadt: anyagiakban és szellemiekben megerősödtek az egyes életképes vidéki lapvállalkozások, így a Kecskeméti Lapok is. Ezek a hírlappiacon izmosodott vállalkozások úgy lettek lassan egymás konkurenciái, hogy tartalomban és témában is kiegészítették egymást.

A Kecskeméti Lapok történetét intenzíven kutató Miklós Péter történész munkája során több alkalommal is méltatta az első felelős szerkesztő, Madarassy László (1840–1895) tevé-

A Kecskeméti Lapok 150 éves jubileumi kiállításának részlete

kenységét, aki a pesti piarista gimnáziumban eltöltött éveket követően került Kecskemétre, ahol jogot hallgatott. Az 1863-ban megszerzett ügyvédi vizsga után 1864-ben jogakadémiai katedrát kapott, majd 1871 és 1881 között a városi törvényszék ügyészeként vállalt szerepet. A Kecskeméti Lapok életében felelős szerkesztőként 1868. október 3. és 1869. április 24-e között volt jelen, majd 1871-ben (egészen decemberig) társszerkesztői feladatokat látott el.

Madarassy László mellett azonban fontos megemlékeznünk az úttörő munkát végző neves helytörténetírónk, Hornyik János (1812–1885) újságírói tevékenységéről is, aki rendkívül szerteágazó helytörténet-kutatói és országosan is elismert tudományos tevékenységével párhuzamosan 1868 októberétől 1969 áprilisáig a Kecskeméti Lapok főmunkatársa, 1869 áprilisa és októbere között társzerkesztője, 1869 októbere és 1872 áprilisa között felelős szerkesztője és végül 1879 decemberéig főmunkatársa volt.

A hetilap történetében a nyolc évtizedes működés után az 1950. esztendő tragikus változást hozott, ugyanis az államosítás folyamata beszüntette a lap tevékenységét.

1956-ban bátor újságírók néhány napra újjáélesztették, 1989-ben pedig a rendszer-váltás forrágában újraalapították.

A szabadelvű (Deák-párti) szellemben indult lap szerkesztői az első évtizedekben ismert helyi tanáremberek voltak, mint a néprajzi gyűjtő Dékány Rafael vagy a természettudós Hanusz István. Ebben az időben sok ismeretterjesztő tanulmány is megjelent az újságban.

A két világháború között Kecskemét a magyar folyóirat- és könyvkiadás egyik fontos központjává vált, Tóth László nyomdaigazgató révén. A népi írók tisztelő barátja volt, aki szeretett volna az íróknak alkotótelepet létrehozni a város határában. Mórícz Zsigmond, Németh László és Sárközi György vett itt telket 1935 táján. A kecskeméti szellemi közegekben az első pillanattól kezdve otthonosan érezték magukat az írók, költők.

De hiába lett Tóth László 1945 után a város elismert polgármestere, 1950-ben a nyomdát és az újságot is államosították. A Kecskeméti Lapok helyébe egyik napról a másikra a megyei pártlap lépett. Ezért is lett 1956-ban a sajtószabadság jelképe a városban, hogy újraindult a Rákosi-rezsim által felszámolt Kecskeméti Lapok. A mindössze két lapszámmal megért újság egyik legendássá vált riportja a rettegett főtéri ÁVH-épületet mutatta be, Tíz perc a pokolban címmel.

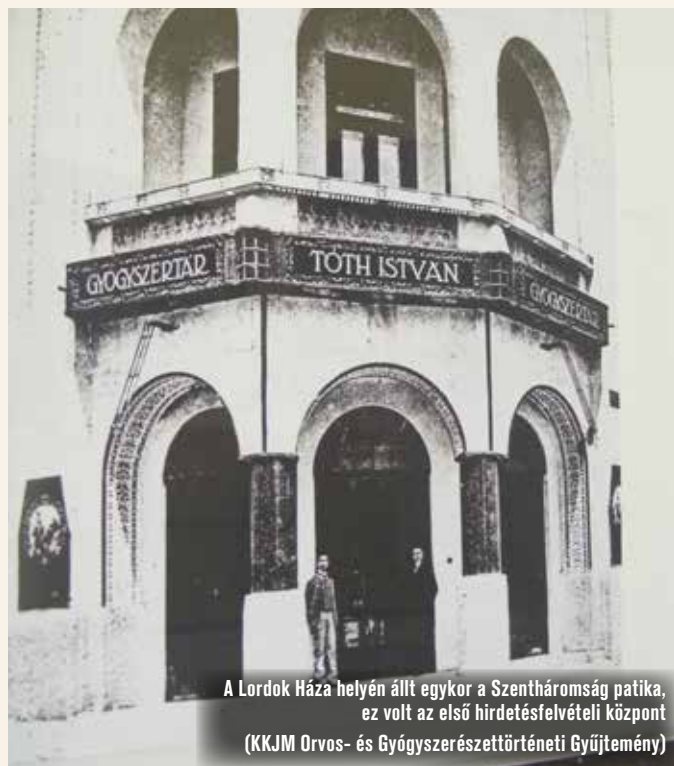

A Kecskeméti Közlöny szerkesztősége a 20-as években. Ehhez hasonló körülmények között dolgoztak ekkor a Kecskeméti Lapok szerkesztői is
(Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény, Lócsey-album)

A lap harmadik száma már nem jelenhetett meg, a kiszedett formákat orosz katonák verték szét a nyomdában november 4-én. A Kádár-rendszer alatt újabb kényszerű szünet következett. Hosszú évtizedek után 1989 tavaszán nyílt törvényes lehetőség „civiliek” számára is újságindításra. Három héttel a szabad újságalapítást lehetővé tevő miniszterelnöki rendeletet követően az egyik rovatvezető, dr. Lovas Dániel másodmagával elindította a Kecskeméti Lapok új folyamát, a függetlenség és a hagyományos értelemben vett polgári mentalitás jegyében.

A közelmúlt évtizedeiben a Kecskeméti Lapok – többször megújulva – fontos szerepet töltött be a városban és térségében élő mintegy 250 ezer ember tájékoztatásában. A lap 2007-ben, majd legutoljára a 2015-ben bekövetkezett újabb átalakulása következtében új arculatot kapott. A Bán János főszerkesztő által átalakított Kecskeméti Lapok életében – a 111. évfolyamának (2015.) 7. számával – viszont új időszámítás vette kezdetét, ugyanis a kéthetente megjelenő Kecskeméti Lapok a híros város és térségének eseményeiről, azok háttéréről szóló tudósításokkal, hírekkel továbbra is ingyenes formában nyújt naprakész információkat Kecskemét város társadalma számára, amelyhez egy online felület, a Hiros.hu portálja is társult. A 24 oldal terjedelemben megjelenő, nemes hagyományokkal bíró lap sok viszontagságot megélt már, de mégis, mindig, minden megpróbáltatásból újjászületett.

Hajagos Csaba

A Lordok Háza helyén állt egykor a Szentháromság patika, ez volt az első hirdetésfelvételi központ
(KKJM Orvos- és Gyógyszerészettörténeti Gyűjtemény)

AZ „ÖRDÖNGÖS” PAPP-K

Zsánerkép a Papp Sándor és Fia cég műhelye előtt (1927)

1895-ben Papp Sándor rézművessegéd sokheti béréből spórolt 185 aranyforintért egy használt velocipédet vett Pesten. Első útján hazafelé vette az irányt, Nagykőrösre. A városba érve nagy föltűnést keltett az arrafelé sohasem látott járművével. A lovak megbokrosodtak ijedtükben, hajtóik pedig szidalmazták a jövevényt – egyenesen az ördöggel cimborálónak titulálták –, nem értvén, hogy miért nem esik le onnan a „magos vaskerekéről”... Később bizonyította is, hogy jogos a titulusa, mert bambusznádból elkészítette első saját kerékpárját, amelyet fém „muffok” tartottak össze, de ennek már két egyforma kereke volt és láncsal lehetett hajtani...

1895-ben megnyílt üzletében árulta a háziasszonyok legfontosabb eszközét: a saját gyártású vörösréz mosóüstöt, amelyben főzhatték a család ruháit, emellett a gazdák az itt vásárolt kiváló réz permetezőkkel eredményesen védekeztek szőlő- és gyümölcskertjeikben a kor pusztító növénybetegsége, a peronoszpóra ellen... Javított használt kerékpárokat, de árult újakat is a híres grazi Styria-gyár képviselőjeként. Műhelyében már vállalkozott saját kerékpárok gyártására is, melyeket méretvétel után készített – mint az úri szabók az öltönyt... Nem lehettek rosszak ezek a kétkerekűek, mert öccse, Ferenc 1898-ban országos bajnoki címet szerzett 100 km-es versenyen öt kilométert verve a 2. helyezettre. A Bp. – Siófok távot 2 óra 43

perc alatt tekerte le a földúton, sebessége az újságírók szerint gyorsabb volt, mint a korabeli személyvonaté...

Üzletében megtalálható volt minden, ami újdonság volt akkoriban: pl. a varrógép vagy a gramofon. Azonban nem elégedett meg ennyivel: 1908-ban hatalmas hitelt vett fel, hogy az országban az elsők közt mozit nyithasson városában. Nagykőrösön akkor még villanyáram sem volt, elektrotechnikus öccsével használt generátort vettek, és azzal világították ki a mozit. Az esti sötétségben a kivilágított mozihoz rajzottak a városiak, odabent pedig zongorakiséret mellett némafilmet vetítettek. Az emberek nem értették, hogy mitől mozdul meg a kivetített kép... Így hát megint szóbeszéd tárgya lett az ördöggel való cimborálása.

Az „ördöngös”
Papp Sándor vállalkozó
feleségével (1910)

A csizmadia fiából lett mester időközben megnősült, és mint akkoriban a családoknál történt, sorban születtek a gyerekek. Összesen tizenhárom, de a nagy gyermekhalandóság miatt csak nyolc érte meg a felnőttkort. Az első nagy világégés őt is próbára tette, végigküzdötte a csatatereteket. Hazatérve 1917-ben felnövő gyerekeivel közösen megalapította a „Papp S. és Fia” társas vállalkozást.

ERÉKPÁR

Mindenkinek jutott munka bőven: a fiúk a műhelyben az inaskodástól kezdve a műszerésmesterségig mindent kitanultak, de hajnalonta ők ragasztgatták körbe moziplakátokkal az egész várost, míg a lányok a kicsik pesztrelésén kívül mozijegyet árultak vagy felmosták a teljes mozit, illetve főztek anyjukkal a sok éhes szájnak, vagy varrták a szakadt ruhákat... Közben mindenki járt iskolába is és sportolt keményen. A legkisebb gyerek, László így emlékezett vissza gyerekkorára: „Annyian laktunk a házban, hogy anyám nekem csak az egyik kihúzott komód fiókban tudott megágyazni”...

A vállalkozás a sok hiteltörlesztés mellett is működött – Nagykőrösön 2 használt autót vásárlásával a szállítási költségeket csökkentették, még bérfuvarozásra is volt igény. 1925-ben Kecskeméten fióküzet nyílt. Két évvel később meghalt a legidősebb fiú (aki a vállalkozás vezetője is volt), mert a vecsési vasúti átjárónál elaludt a bakter és elfelejtette leengedni a sorompót, a vonat persze pont akkor ért oda, amikor ő gyanútlanul át akart motorozni a síneken...

1929-ben megszületett a hangosfilm, amelyhez új és nagyon drága vetítógépre kellett beruházni – persze megint csak hitelből. Bejött a világgazdasági válság, a mozijegyek árát fillérekre kellett csökkenteni, és néha csak annyi bevétel volt, hogy

Üzlet és mozi Nagykőrösön (1941)

a bank zárása előtti percekben lett meg a törlesztőrészlet. Ilyenkor valamelyik gyermek rohant a bankba... A vállalkozást (mint több hasonlót) a Meseautó című, országos kasszasikert hozó film mentette meg a csődtől...

A második világhétkor minden fiút és férfi alkalmazottat besoroztak, így 1942-től a már nyugdíjas 70 éves öreg mester is visszaállt dolgozni, és az inasok segítségével nem engedte leállni a céget. A háború végén szomorú volt a számadás: 2 fiú, 2 feleség, 2 unoka és 1 vej volt a hiánylistán... Mire kifizették az összes tartozást és kezdett volna termőre fordulni – jött az államosítás. 1952-ben mindent elvettek, sőt még a két időst is

felültették teherautóra, hogy elviszik őket a hortobágyi kényszermunkatáborokba. A város fiatal tanácselnöke lépett közbe a túlbuzgó pribékjei megfélemezésével és szedette le őket a platóról, mondván, hogy ezek az emberek kiemelten sokat tettek Nagykőrös fejlődéséért.

A kommunista diktatúra különböző retorziókkal próbálta ellehetetleníteni a családot, az üzemet leszerelték, a kereskedést megszüntették, a mozit a Nemzeti Parasztpárt kapta, ahol a család nő tagjainak megengedték, hogy jegyzetként dolgozzanak tovább. A háborúból visszatért fiúknak idővel megengedték, hogy kerékpárt javíthassanak...

Hajagos Csaba–Papp Zoltán

Karikatúra ifj. Papp Sándor motorversenyzőről (1933)

Karikatúra az ünnepelt bajnokról és üzletéről (1935)

A fia...

Előbbi történet a bátor vállalkozó idős Papp Sándorról szól és zömében Nagykőrösön zajlott.

Amint az írásból kiderül: 1925-ben Kecskemét is a látókörébe került. Felismerte, hogy a szomszéd város nagyobb számú lakossága révén komoly vásárlóerőt képviselhet. Nyitott is egy fióküzletet a Nagykőrösi utcában és megbízta harmadik fiát, ifjabb Sándort, hogy vezesse az üzletet. Az akkor 22 éves fiatalember apjához hasonló dinamizmussal dolgozott, és felfuttatta a fiókot a többi komoly helyi konkurens szintjére, miközben kerékpár- és motorversenyzésben országos hírnevet szerezve a kecskeméti sportélet és az iparos-kereskedő társadalom elismert alakjává vált.

1927-ben Budapesten 20 km-es távon magyar bajnok lett kerékpárral, mindössze 3 század másodperccel elmaradva az országos csúcstól. 1928-ban Miskolcon vidékbajnok lett és országos 2. helyezett, de immáron motorkerékpáron.

Pár év múlva a jelentősen megnövekedett forgalom miatt átköltöztek a Luther-udvarba, és külön javítóműhelyt is üzemeltetett.

Ifj. Sándor 30 éves korában megnősült, majd kivált a családi vállalkozásból és önálló üzletet nyitott az Arany János utcában. Ekkor fordult elő az a helyzet, hogy Kecskeméten két Papp-üzlet is működött egymás konkurenseként és mindössze egy utca volt közöttük..

Az apai üzletet öccse, Dezső vette át – aki akkor véletlenül szintén 22 éves volt...

Ő is dinamikus lehetett, mert 1942-ben bátyjához hasonlóan önállósította

Ifj. Papp Sándor
kerékpárversenyző (1927)

magát és az üzletét a Cifrapalotában nyitotta meg.

A történelem sajnálatos módon azonban közbeszólt a fiúk életébe, mint ahogy az egész országába is.

Dezső és egyik öccse soha nem tért haza a háborúból, ifj. Sándor feleség nélkül maradt – családi házát a „felszabadítók”

kifosztották, a vitrinjéből a versenyzői érmeiket

kitűzték zubbonyaikra, mintha azokért ők küzdöttek volna véres verejtékkel... Pár évvel később az általuk támogatott Rákosi-rezsim 1952-ben bebörtönözte, mint a népgazdaság megkárosítóját (pár értéktárgyat nem szolgáltatotta be) – megfosztotta mindenétől, a házába a Kommunista Párt kerületi irodája települt...

A legnagyobb csapásról soha nem lett tudomása: terhes feleségét láthatására menet a szegedi Csillag Börtönben egy ittas smasszer inzultálta és hasba verte – hazaérve megszülette halott ikreit – a felesége haláluk tényleges okáról – élete végéig hallgatott és csak 40 év múlva, saját halálos ágyán mesélte el kisebbik fiának...

1953-ban szabadult a Sztálin halála miatti amnesztiával, majd három év múlva sikerült visszakapnia házát.

1958-ban kegyesen megengedték az addigra idegileg és egészségileg megroppant embernek, hogy kerékpárjavító műszerészként tovább működjön.

A Jókai u. 25-ben bérelt egy kis rozoga faépületet, ahol 1970-es haláláig dolgozott. A koszos falakon csak pár megsárgult fénykép emlékeztette az arra tévedőket, hogy ez a beteg öreg mester valaha városa egyik köztisztelőben álló, ünnepelt üzlet- és sportembere volt.

A motoros bajnok ifj. Papp Sándor a kecskeméti nyomási pályán (1928)

Kerékpár- és varrógépkereskedők:
Papp Sándor és Fia műszerész,
Nagykőrösi u. 11.
A céget id. Papp Sándor alapította Nagykőrösön, 1895-ben, míg a kecskeméti fiókot 1925-ben létesítették; a fiók üzletvezetője ifj. Papp Sándor. Középiskoláit Nagykőrösön, a Felsőiparisiskolát Budapesten végezte. A műszerész ipart édesapja üzemében tanulta, s a helybeli fiók megalapítása óta annak üzletvezetője. A Kecskeméti Kerékpáros és Motoros Sport-Club szervező és vál. tagja. Édesapja végigküzdötte a világháborút.

Részlet a Kecskeméti Iparosok nyilvántartásából (1928)

Kereskedői tábla a kerékpár sárvédőjére rögzítve

A Papp család Nagykőrösön (1910)

... és a kerékpár

A kerékpár az „ördögös Papp” életének csak egyik fontos eleme maradt, soha nem tekintette kizárólagos életető elemének. Azonban ez hozta meg neki az országos hírnevet. Az üzemében gyártott jó minőségű kerékpárnak köszönhetette sok tanyasi vagy falusi szegény parasztember, hogy ha már nem tellett neki lovas kocsira, mégis eljutott a piacra – a biciklire aggatott – áruval teletömött garabókkal és tudott előre lépni. Nagykőrös a harmincas években – nem kis mértékben – a Papp-cégnél gyártott kerékpároknak köszönhetette, hogy az ország „legelkerékpárosodottabb” városa címet kapta...

A történelem és ennek irányítója, a politika azonban alaposan felkavarta a család életét.

Így történhetett meg, hogy az „ördögös” tizenhárom gyereke után mindössze négy unoka maradt...

Ifjabb Sándornak kettő és a legfiatalabb Lászlónak is kettő. Ők már mindannyian a háború után születtek. Különös világban éltek: kis gyerekkorukban elhallgatták előttük a család múltját, mert mindenki félt a gyerekszájtól, ami a legrosszabbkor képes megszólalni és akkor bajba kerülhetett volna bárki...

Nem élveztek semmit nagypapjuk hagyatékából, mert olyan nem létezett – azonban idővel csak meghallották és rájöttek szülei, rokonaik panaszos beszélgetéseiből, hogy mi is volt a múltjuk.

Talán csak a rendszerváltás oldotta fel ezt a nyomasztó légkört, bár ennek is meg volt a különös fintora számukra, ugyanis a „kárpótlásnak” nevezett „jóvátétel” nem járt eredménnyel: négyen kaptak összesen kb. húszezer forintnyi összeget a családtól elkobzott dolgokért... Több élet munkája lett ekkor aprópénzre váltva.

László fia, László még a mai napig is kerékpárok javításával foglalkozik Nagykőrösön.

Ifj. Sándor fiaiból Zoltán az, aki még kétévesen megtanult kétkező biciklivel kerékpározni az akkor még élő nagypapja előtt. Őt

és bátyját minden nyáron a műhelyébe parancsolta apjuk szerelést tanulni. 8 évesen már kereket kellett centírozni...

Zoltán ötvenévesen kezdett hozzá, hogy feldolgozza a család történetét, majd pár év után jutott arra a felismerésre, hogy gyűjtse az öreg kerékpárokat Kecskeméten. Hosszú évek alatt sikerült néhány kerékpárt vásárolni azok közül, amelyek még nagypapja üzemében készültek. Messze földön, Tatabányán 2015-ben felkérték egy kiállítás szervezésére az ottani múzeumtól, hogy mutassa be gyűjteménye egy részét. Ő mégis nagypapja tiszteletére fókuszálta a lehetőséget, bemutatva pár megszerzett rézverő szerszámját, rézüstjét és permetezőgépét, vetítógépét és jó néhány kerékpárt is. Kecskeméten az utóbbi években az autómentes napokon felkérlik, hogy veterán kerékpárjait állítsa ki a város főterén. Szervez minden évben országos öregbiciklis találkozót is Kecskeméten, melynek folytán biciklinyeregéből tart a messze földről érkezőknek hangulatos városnézést. Interneten tartja a kapcsolatot a „hasonszórúekkel”, amelynek keretében szerelési és kerékpár-történeti ismeretekkel segítik egymást. ...Talán ő az, aki nagypapja és apja elfeledett tiszteletét újra magásra emelheti.

Ifj. Papp Sándor
kerékpárversenyző
(1925)

„Az egész olyan, mint egy szép zene” A SZÍNHÁZ ÉPÍTÉSTÖR

Kecskeméten az anyanyelvű világi színjátszás kezdete a hagyomány szerint 1796 júniusa volt, az írásbeli források alapján azonban inkább 1800 nyári hónapjai, amikor is a Kelemen László vezette „Magyar Jadzo Társaság” többször is fellépett. Számos vándortársulat fordult meg Kecskeméten a hőskorszakban, közülük a legtöbben az ún. „Cserepes” (cégére szerint „Arany sas”) vendégfogadó udvarán található színben (a helyén ma a szocreál stílusban emelt ún. SZTK épülete látható a Piaristák terén) tartották az előadásait. Kecskemét első színháza 1833-ban magánvállalkozás keretében épült fel a „Koronához” címzett vendégfogadó és kávéház udvarán (helyét ma emléktábla jelzi a Hírös Agóra mögötti üzletközpont egyik bejárata mellett).

Király Sándor színházában lépett fel 1843-ban Petőfi Sándor, 1847. október 14-én itt kerülhetett sor a *Bánk bán* kecskeméti bemutatójára, és Jókai Mór adomája szerint itt született meg az egyik híres szállóigénk („Lássuk már a medvét!”) is. Városunk második teátrumát Kovács László építtette fel 1868-ban az egykori Szentháromság té-

ren, a Nádor vendéglővel egy telken (a mai Batthyány és Festő utca sarkán), méghozzá Kada Elek szerint (Pesti Hírlap, 1892. április 14.) oly módon, hogy „*ha akarom színház, ha akarom korcsma, ha akarom granárium*”. A sokak által csúfolt épületet Rakodczay Pál társulata búcsúztatta el 1896. március 31-én, ahol utolsó elő-

dásként Rátkay László és Erkel Elek *Felhő Klári* című népszínműve került színre.

A kiegyezés utáni általános konjunktúra, a millenniumi építési láz, az urbanizációs folyamatok felgyorsulása új városi épülettípusok megjelenését, széleskörű elterjedését eredményezte az Osztrák–Magyar Monarchiában. Nem meglepő módon a legtöbb színház is a dualizmus időszakában épült fel Magyarországon. Az 1890-es évekre Kecskemétnek már 50 ezer lakosa volt, egyben az ország egyik legnagyobb bevételű települése, így joggal merült fel az igény egy a korábbiaknál tartósabb és méltóbb megjelenésű színházépületre. Ennek megfelelően Lestár Péter polgármester kezdeményezésére az 1892. május 13-án tartott közgyűlésen az alábbi határozatot

Temesvár

Ferencz Jozsef színház

TÉNETE

hozták: „Ő cs. és apostoli királyi Felsége megkoronázásának 25 éves fordulója megünneplése tárgyában [...] előterjesztett bizottsági javaslatot egyhangú lelkesedéssel fogadtatván, ehhez képest elhatározta, hogy: [...] 3. Kimondja a közgyűlés, hogy e nap emlékére állandó és jelentőségéhez méltó emlékek kívánja megörökíteni, s e nap emlékére megalapítja az állandó színház és redute alapját, mi tekintetben alapul azon 200.000 Ft tőkét teszi le, illetőleg azon 2000 hold ballószegi földet jelöli ki, mely föld a mondott összegért a Weber Ede által képviselt kecskeméti szőlőtelepítő vállalatnak a f. évi 42/kgy. számú határozattal eladatott, s mely összeg, hova fordítás tekintetében a bizottsági közgyűlés rendelkezése alatt áll.” Egy évvel később kiderült, hogy a város által e célból létrehozott pénzügyi alapból kell megvalósítani a katonai csapatkórház felépítését is. Ennek ellenére az 1893. szeptember 19-i közgyűlésen megbízták a „városháza építetű bizottságot”, hogy minél hamarabb tegyen javaslatot, mindenekelőtt – a jelen-tősen megnövelni kívánt piactér átalakítási terveihez kapcsolódóan – az építési hely-szín kijelöléséről. Végül az 1894. május 18-án megtartott közgyűlésen bemutatott három javaslat közül úgy döntöttek, hogy a városi színházat a „szépségénél és nagysá-gánál fogva” „egyedűl megfelelő” Szenthá-romság téren kell felépíteni, nem messze a Király-féle teátrumtól, míg a vigadót külön épületként, az erre a célra már a március 20-i közgyűlésen kijelölt Adler- és a Papp Ferenc-féle házak helyén, a „tervezett sugárút torkolatában, a takarékpénztár épülettel szemben”.

Július végén már a pályázat kiírása volt napirenden, ehelyett azonban az alábbi hír jelent meg október 14-én, a *Kecskemét* hasábjain: „Az új színház ügyében, mint értesülünk, Muraközy Sándor városi főmérnök a hét folyamán Bécsben járt Felner ismert színháztervezőnél; örvendünk, hogy ez ügy napirenden van s oajtan-dó volna, hogy az új színházépület a jövő őszre tető alá jöhetne s a millenium évében

Hermann Gottlieb Helmer
(Adolf Dauthage litográfiája, 1880 körül)

megnyitható lenne.” Hamarosan pedig már a következőkről szerezhetett tudomást az országos szakmai közvélemény: „A kecskeméti színház építési terveit a legutóbbi városi közgyűlés határozata szerint, verseny mellőzésével Fellner és Hellmer bécsi építésszek által készítették el. Hogy miért nem hazai építész által, arról forrásunk nem emlékezik meg.” (Építő Ipar, 1894. október 31.) De mi is történt ebben a néhány hónapban? Kecskemét város 1894. október 19-én megtartott közgyűlésén a 130. pont alatt tárgyaltak a városi színház építéséről. Ennek részletes előterjesztéséből kide-rül, hogy a mérnöki hivatal volt az, amely szerint „az építendő színház tervezetének és költségvetésének pályázat útján való beszerzése nem mutatkozik célszerűnek,

Ifj. Ferdinand Fellner
(Adolf Dauthage litográfiája, 1880 körül)

s nézete szerint inkább megfelelő lenne a terv és költségvetés készítését közvetlen megbízás útján beszerezni, mert ha egy a színház építés terén tapasztalt műépítész a tervezet elkészítésével közvetlen bizatik meg, az esetben a terv a f. év végéig teljesen elkészíttetik, s a jövő tavasszal az építkezés tényleg megkezdhető, s 1896-ban, vagyis a millenniumra a színház felépíthető lesz.” A városi tanács a javaslatot elfogadva felkérte „Hellmer és Fellner bécsi műépítész céget, mint e téren szaktekinélyt” szakvélemény készítésére.

Bár a patrióták Kecskeméten is tiltakoztak, mégis a két színháztervező specialista kapta meg a megbízást. A közízlést is figyelembe vevő, a reprezentációs igényeket megfizethető áron kielégítő stílus,

Muraközy Sándor főmérnök helyszínrajza (1894. november, Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A brünni (Brno) városi színház (1881–1882) egy 1903-ban megjelent képeslapon

emellett az ésszerűség, praktikusság és megbízhatóság, a takarékoság hangsúlyozása, az előirányzott költségvetés szigorú betartása, és egy idő múlva a referenciaként felmutatható tapasztalat, mind-mind fontos elemei, okai voltak annak, hogy a színházépítésre vállalkozó önkormányzatok szemében, így a kecskemétiében is, miért éppen Fellner és Helmer társulása volt az első számú opció. S ez annak ellenére is működött, hogy a századfordulóhoz közeledve a hazafiság jelszava egyre inkább lényeges szemponttá vált a középületi megbízások esetében. „Mily készségesen vetik magukat Fellner és Hellmer karjaiba

még a legmokrább magyar városok is, erre érdekes példa az alföldi »hirös város Köcskemét«. Kecskemét városa tudvalevőleg az utolsó időben bámulatos gazdasági fejlődésnek indult, a fejlődésnek nagyszabású közművekben maradandó emlékeket állít. [...] Több magyar építész legjobb erejéhez képest közreműködik a város építésén, szépítésén. A nemes város duzzadó tettvágyában új színházát is fel akarja építtetni a millenniumig, de már ennél ő sem kérde: tudnak-e az általa foglalkoztatott építészek színházat tervezni, vagy egyáltalán van-e magyar építész, aki színházat építeni tudna, hanem egyszerűen Fellner

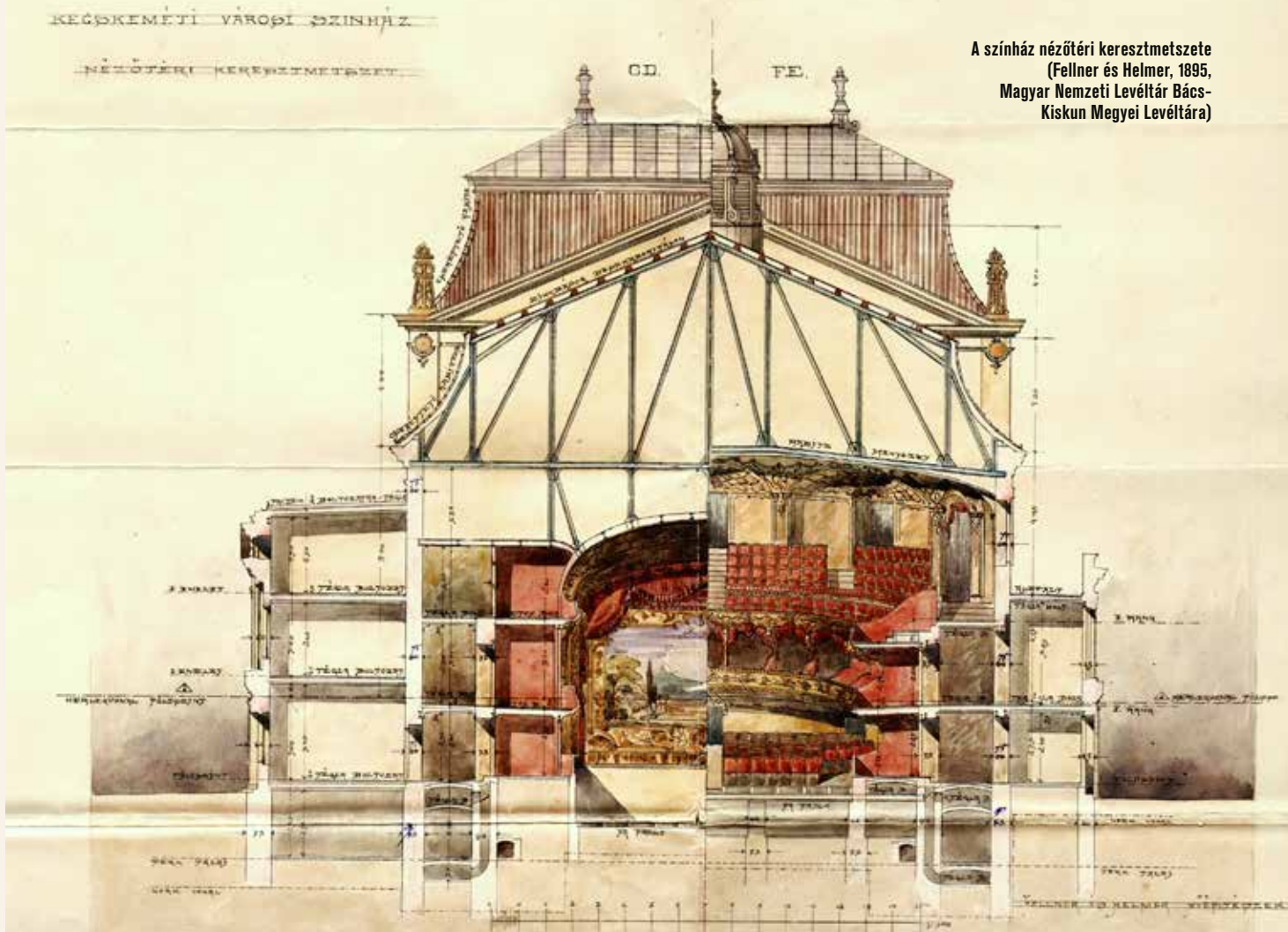
és Hellmerhez fordul s mintegy szuggerálva, velük diktáltatja magának a tervkészítésre és művezetésre nézve a feltételeket. [...] Itt állunk a millennium előtt! Fővárosunk mesés arányokban fejlődik, a vidék is örömdetenesen halad a közművelődés terén s még több színházra van szükségünk. Vajjon emlékeztükbe jut-e az illetékes embereknek valahára, hogy hazafias kötelességük lehetőségessé tenni, hogy új színházainkat magyar földön magyar építészek tervezzék és építsék?” (Pártos Gyula, Pesti Napló, 1895. január 24.)

A bécsi születésű (ifj.) Ferdinand Fellner (1847–1916) és az Észak-Németországból (Harburg an der Elbe) származó Hermann Gottlieb Helmer (1849–1919) 1873-ban, Bécsben alapították meg közös építészirodájukat. Az első években Helmer elsősorban az irodában dolgozott, míg Fellner a tárgyalásokat intézte és a helyszíni munkákért volt felelős. A későbbiekben azonban annak ellenére, hogy kifelé mindent közös munkaként, s azt az *Atelier Fellner & Helmer* név alatt tüntették fel, megosztották egymás között a megrendeléseket. Fellner és Helmer 43 éven keresztül dolgozott együtt, s több mint 200 épület fűződik a nevükhöz. Életművükben szinte minden épülettípus képviseltette, így többek között bérházakat, kastélyokat, szállodákat, kórházakat, áruházakat, bankokat, gyárépületeket, sőt sörházat, zenepavilont és csillagvizsgálót is terveztek. A bécsi építészeket azonban már a kortársak is elsősorban színházépítészeti tevékenységük miatt tartották számon. A szakirodalom összesen 48 általuk tervezett színházat tart számon Zürichől Szófiáig, Hamburgtól Odesszáig, melyek többségét Közép-Európában, azon belül is az egykori Osztrák–Magyar Monarchia területén emelték (pl. Bécs, Graz, Prága, Fiume/Rijeka, Zágráb, Kolozsvár, Temesvár, Pozsony). A Magyar Királyság területén ebből 11 épült, melyből a mai Magyarországon a kecskemétiével együtt csupán 4 látható (Budapest, Somossy Orfeum/Operettszínház; Budapest, Vígszínház; Szeged, Városi Színház/Nemzeti Színház), 2 színházat (Tata, Esterházy Miklós József gróf kastélyszínháza; Budapest, Népszínház/Nemzeti Színház) pedig sajnos lebontottak.

Fellnerék színházépítési tevékenységének a színház történet leghíresebb, többszáz halálos áldozattal járó tüzesete adott még nagyobb lendületet az első néhány közös

Az 1899-ben átadott grazi operaház

A színház nézőtéri keresztmetszete
(Fellner és Helmer, 1895,
Magyar Nemzeti Levéltár Bács-
Kiskun Megyei Levéltára)

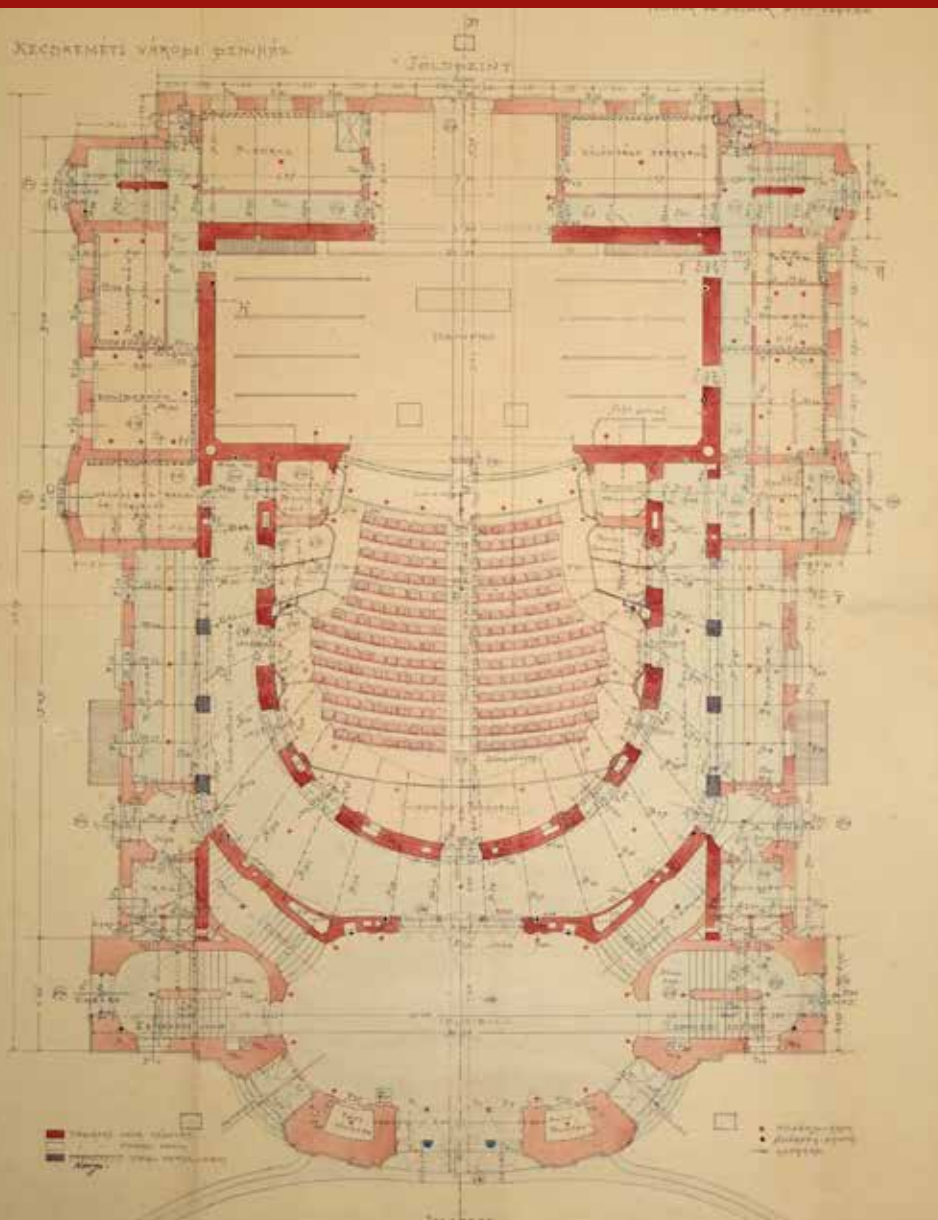
év után. A bécsi Ringtheaterben 1881. december 8-án este bekövetkezett katasztrófa hatására Fellner és Helmer számos tűzvédelmi szempontból inspirált megoldást (pl. a színpadot a nézőtéri részekről elválasztó vasfüggöny; az építkezés során fa- helyett fémszerkezetek alkalmazása; menekülésre alkalmas folyosók és lépcsőházak kialakítása; az emeletek számának, s ezzel együtt az épület magasságának csökkentése; a gáz helyett elektromos világítás bevezetése) tettek innentől kezdve a színházépítői gyakorlatuk részévé, melyeket hosszú pályájuk alatt folyamatosan tovább tökéletesítettek, s váltak még inkább megbízhatóvá a megrendelők szemében.

De térjünk vissza a kecskeméti előkészületekhez, melynek következő lépése, 1894 novemberében, Fellner Ferdinánd helyszíni szemléje volt. (A bécsi irodát innentől kezdve legtöbb alkalommal Fellner képviselte, így a cég e téren folytatott

gyakorlata, továbbá az írásos dokumentumok alapján is bizonyosnak tűnik, hogy kettejük közül ő volt a kecskeméti színház tervezője.) Ezt követően a november 24-i közgyűlés végre meghozta azokat a fontos döntéseket, melyek által immár ténylegesen elindulhatott a színház felépítése. Az első ilyen pont a helyszín véglegesítése volt azzal, hogy „az épület hosztengelye lehetőleg az új városháza főhomlokzati vonalával párhuzamosan, s meghosszabbításában a Szentháromság szobor középpontját keresztül metszőleg vétesse, s az épület maga a Szentháromság szobor mögött aként helyeztessék el, hogy a szobor középpontja és az épületnek a Szentháromság szobor felé eső főhomlokzata között mintegy 25–28 méter széles tér hagyassék, vagyis az épület a téren oly elhelyezést nyerjen, hogy egyrésztől az előtte levő Szentháromság szobor által el ne takartassék és másrészt, hogy az épület a rom. cath. nagytemplomtól, illetve az új városháza felől imponánsan érvényesüljön,

s e végből a színház épület a tér niveaujánál jóval feljebb emeltessék.” Az építési program fontos része volt a villanyvilágítás, éppen ezért a közgyűlés utasította a városi tanácsot, hogy kezdje meg a tárgyalásokat „az ezen világítással berendezett gőzmalmok igazgatóságaival”.

Fellner és Helmer a tervvázlataikat 1895. január 18-án mutatták be a „városháza építési bizottság előtt főispán úr és a tek. városi tanács tagjai jelenlétében”, majd február végére már az összes végleges, kivitelezéshez szükséges terv elkészült Bécsben. Március 16-án a közgyűlés véglegesen elfogadta a tervek egy csatolt műleírással együtt. Az „építkezési vállalat alapjául szolgáló költségvetést” 229.430 forint 20 krajcárban állapították meg, mely a különféle előre nem látható munkák (pl. a főbejárat és a főelcsarnok szintjének 2,2 méterrel való megemelése, s az így „szükségessé vált kocsi és gyalog feljáró” és a „két oldalán felállítandó két díszes

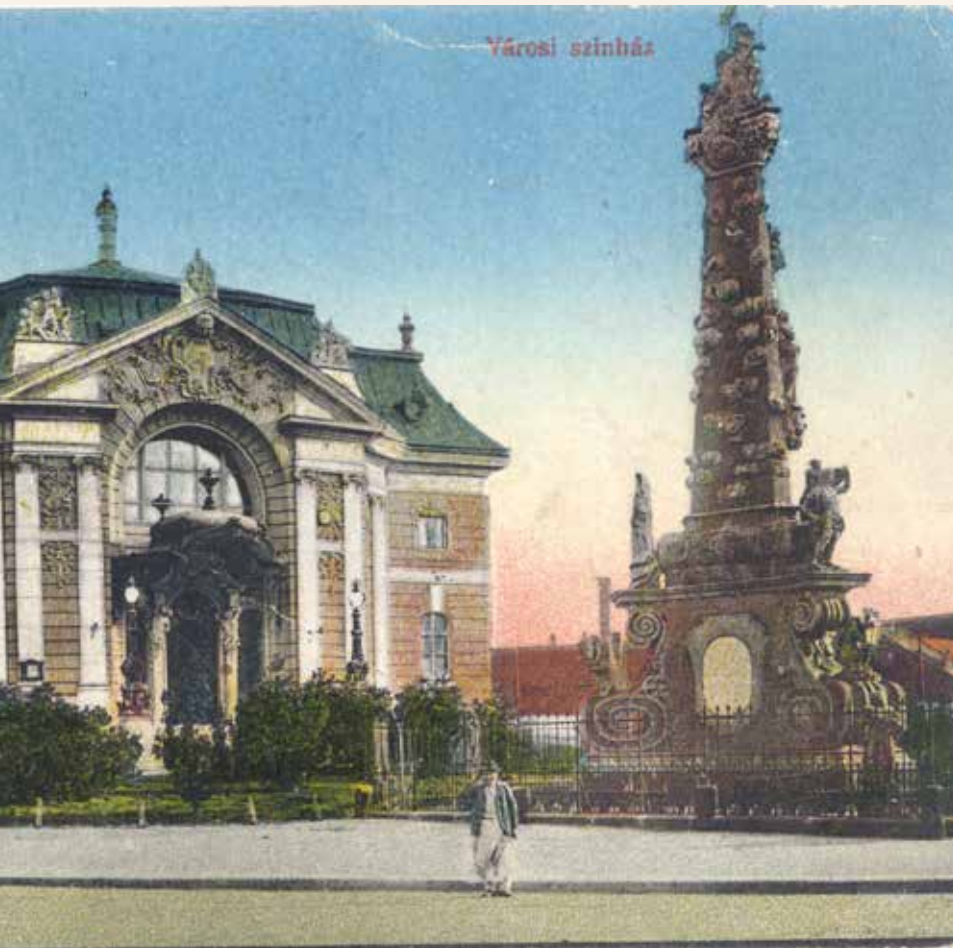
A földszint tervrajza (Fellner és Helmer, 1895, Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

*candelaber költségei”), a színpadi mellék-
helyiségek bebútorozása, s a hibás számí-
tásból eredő többletköltség hozzáadásával
összesen 248.017 forint 64 krajcár terve-
zett összköltséget eredményezett.
Március 19-től kezdve több helyen is
(Kecskemét, Kecskeméti Lapok, Pestme-
gyei Hírlap, Vállalkozók Lapja) megjelent
első árlejtési hirdetmény. Az április 30-i
beadási határidővel megtartott első után
két nappal a városi tanács úgy döntött,
hogy május 22-re egy második árlejtést is
meghirdet. Ezek végeredményét a közgyű-
lés május 29-én „több nembeli munkára
nézve” elfogadta, azonban „más munkákra
nézve pedig új árlejtés tartásával, illetőleg
a fennforgó kérdések tisztába hozatalával a
városi tanács bízott meg”. A tanács júni-
us 28-án több beadványt – természetesen
mindenekelőtt Fellner és Helmer június
11-én Bécsben megfogalmazott javaslatait
– figyelembe véve hozta meg a végleges
döntéseket a kiviteli munkák tárgyában.
A megbízást elnyert cégek és vállalkozók
közül viszonylag kevesen voltak kecskeméti
lakosok, így Szabó László és Maár Antal*

A színház
a Városháza felől
(1930 körül, KKJM)

Színház a Szentháromság-szoborral
(1915-ben feladott képes levelezőlap, KKJM)

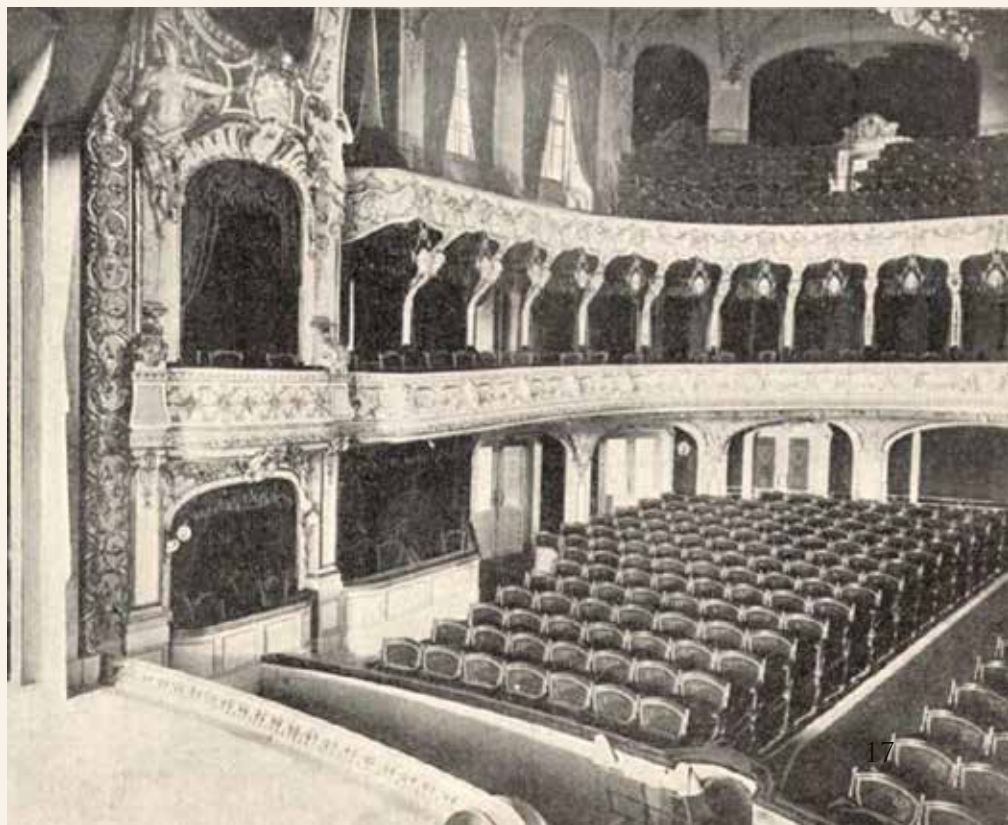
(lakatasmunkák), Prikkel Ferenc (üveges-munkák) és Lévai Antal (kárpitasmunkák), majd egy későbbi döntés után id. és ifj. Ádám István (ácsmunkák); addig például Pitta Lipót (kőműves- és kútkészítő munkák) a felvidéki Rimaszombatáról, R. Ph. Waagner („szerkezeti és súly szerinti lakatos munka”) és a Fischer, Haselsteiner & Bock Bildhauer-Consortium (homlokzati szobrász- és díszítőmunka) Bécsből, Rainer Károly (asztalosmunkák) Szegedről, Seenger Béla (belső kőfaragómunkák) és a Csillárgyár Rt. (világítótestek szállítása és berendezése) Budapestről érkeztek.

1895. július 20-án Fellner személyesen vett részt a színházépítési bizottság ülésén, hogy elfogadtassa a színház alapszintjének 80 centiméterrel való megemelését, különben az „ily nagy arányu hatalmas épületek szomszédságában, a kisebb ará-

nyu színház teljesen elveszne, ha alacsonyan helyeztetnék el.” Érvéle szerint az újonnan épült katolikus bérház főpárkánya, illetve a tér közepén álló, 1742-ben állított barokk Szentháromság-szobor még így is magasabban lesz a színház főpárkányához képest. (Augusztus 30-án a közgyűlés elfogadta a javaslatot és a vele járó 2700 forintnyi többletköltséget.)

Az előmunkálatokat követően végül szeptember elején – a földmunkákkal és az alapozással – megkezdtek a városi színház épületének a kivitelezését. Eleinte gyorsan haladtak. A kőművesmunkák befejeztével, 1895. október 12-én, vasárnap délután 4 órakor meg is tartották az épület bokrétaünnepét. Az esemény előtt másfél napra Fellner is Kecskemétre érkezett, hogy ellenőrizze az építkezést. (A helyszíni helyettesük, azaz az építkezés művezetője, Krubicza József volt.) A tetőszerkezet és annak befedése azonban a tervezettnél később, december végén készült csak el: „színházunk körülbelül fedél alatt van, hisz még karácson szombatján is dolgoztak rajta s tegnap és tegnapelőtt is munkások jártak-keltek a tetőzeten.” (Kecskemét, 1895. december 29.) Kellett is a sietség, ugyanis csak így volt lehetséges a téli hónapokra – „nagy kályhák” bevetése mellett – tervezett belső munkálatok minél kisebb csúszással való elkezdése. A követ-

Ifj. Bagi László főjegyző által, a színház megnyitása utáni hetekben, Fanto Bernáttól megrendelt és a Vasárnapi Ujság 1896. november 15-i számában megjelentetett fényképfelvétel a nézőtérrel

Katona József mellszobra az előcsarnok oldalsó bejárata fölött (Walter Péter fotója)

„A mi színházunk szebb lesz a vigszínháznál, mert itt több a gipszdszobrászat.” (Walter Péter fotója)

fölötti mennyezet készítéséről cikkeztek, majd március végén a Kecskeméti Lapok már arról tudósított, hogy „*míg bent a belső munkálatok nagy szorgalommal eszközöltetnek, a külső homlokzat tetejére is elhelyezték a simbolikus díszletet*”. A március 23-án megtartott közgyűlés, a januárban a pécsi színházat megtekintő – ifj. Bagi László főjegyző vezette – küldöttség jelentésének is köszönhetően, mely szerint a Pécsen látott díszletek „*igen hatásosak és szépek*”, megbízta azok alkotóját, Molnár Árpádot, a budapesti Népszínház díszletfestőjét, hogy készítse el a városi színház „*fő- és a felvonások között használandó függőnyeit*”, továbbá a megfelelő díszleteket augusztusi szállítási határidővel.

„Különösen figyelmet érdemel, a színház villamosvilágításának berendezése, melyhez az áramot jelenleg még a József gőzmalom-telepe szolgáltatja. A Ganzgyár rendezte be ügyesen a színház villamosvilágítását s a gépezet oly erősen működik, hogy színházunk világítása fölülmulja e tekintetben a fővárosnak bármely színházát.” (Kecskeméti Lapok, 1896. október 11.) Mint láttuk, Fellner és Helmer a Ringtheaterbrand óta ódzkodott a régi tűzveszélyes világítási megoldásoktól, ennek érdekében úttörő szerepet játszottak a villanyvilágítás színházépületekben való bevezetésében. (Kontinensünkön az első e téren éppen egy általuk tervezett színház, az 1882 novemberében befejezett brnói volt.) Kecskeméten is ragaszkodtak hozzá, melyet az építkezés terveit jóváhagyó miniszteri leirat is megtámogatott azzal, hogy „*a színház villamos erővel világíttassék*.” S ahogy az másutt is történt, a színházban bevezetett technikai újdonság hamarosan hatással volt a városi közvilágításra. Az 1896. április 23-i közgyűlés jegyzőkönyvéből kiderül, hogy

a kecskeméti utcalámpák még mindig petróleummal működnek, de már régóta gondolkodnak „*más rendszerű megfelelőbb világítással*” azt leváltani, s a város vezetősége élni kívánt a színházépítéssel együtt érkezett lehetőséggel... A kivitelezés befejezésének a határidejét közben folyamatosan mind későbbre halasztották, s csak augusztus közepére derült ki, hogy a színház „*október elejére teljes készen átvehető lesz*.” Az építkezés legfőbb kezdeményezője, támogatója, Lestár Péter polgármester azonban ezt már nem érthette meg, mivel 1896. május 31-én, 77 évesen elhunyt.

Az 1896. október 14-én átadott épület rövid bemutatásához természetesen az a legcélravezetőbb, ha Helmer és Fellner – a város közgyűlése által 1895. március 16-án elfogadott – műleírását használjuk fő forrásként. „*Az épület a kiugró részekkel 1410 m² beépített területet foglal el. Az épület hossza 47.00 m, átlagos szélessége pedig 30.00 méter. Az épület a következő 3 fő épületrészre oszlik: 1) Előcsarnok és foyer a lépcsőházakkal; 2) A nézőtér a mellékhelyiségekkel; 3) A színpad mellékhelyiségekkel.*” Ludwig Bohnstedt rigai színháza (1860–1863) az előképe annak a Kecskeméten és más Fellner és Helmer által emelt épületekben (pl. Zürich, Wiesbaden, Fürth) is megjelenő megoldásnak, miszerint a magas, ovális előcsarnokból haránt irányú átjárókon keresztül juthatunk a patkó alakú – esetünkben földszintből, erkélyből és karzatból álló – nézőtérre. Mint már említettük, Fellnerék színházépületeinek kialakításában meghatározóak voltak a tűzvédelmi szempontok. A kívülről rögtön látható körbejárhatóság, szabadonállóság mellett ilyen volt mindenekelőtt az épület belsejében való közlekedés hatékony kialakítása, a nézők gyors távozásának biztosítása tűzvész esetén, így ezzel különösen sokat foglalkoztak a színház műleírásában: „*Míg a színházba a bemenés központosítva történik, addig a színház kiürítése, illetve a közönség távozása a 3 főcsoport szerint a színház 3 oldalán decentralizálva eszközöltetik. A karzati közönség az oldal ajtókon közvetlen eltávozhat a színházból, a nélkül, hogy a főelőcsarnokot érintené. Ugyanígy elhagyhatja a földszinti gyalog hazamenő közönség a színházat, mivel ennek közvetlen a szabadba nyíló két külön oldalajtó áll rendelkezésre, úgy hogy a főelőcsarnokon keresztül csak az erkély páholyok (I. emelet) közönsége és a földszinti közönség*

kocsin járó része távozik.” Hasonlóképpen a tűzvédelem motiválta az épületben használt anyagok és szerkezetek többségét is. „Az egész épület tömören épül, az összes falak téglából, az összes mennyezetek, vagy vastartók közötti lapos téglalaboltozatokkal, vagy beton mennyezetekkel készülnek. A nézőtér a színpadi traktustól egy megfelelő tűzfallal van elválasztva...”

A bécsi társulás historizáló, így ezen belül eleinte neoreneszánsz, a pályafutásuk nagy részében azonban elsősorban neobarokk, majd a századelőn szecessziós stílusban is tervezett színházakat. Nem meglepő tehát a műleírás erre vonatkozó kijelentése: *„Tervezőket azon igyekezet vezérelte, hogy az épület külseje lehetőleg monumentális jelleggel bírjon. Mint építési stíly a barokk-stíly választatott.”* Már a megnyitás évében megjelent, sőt széles körben elterjedt az a vélemény, miszerint Kecskeméten a Vígszínház kicsinyített mását építették fel. *„A kecskeméti új színház [...] a Vígszínház mintájára épült, kisebbitett arányokban. Ugyanaz a csinos, formás barokk-épület, ugyanazok a színek, ugyanaz a beosztás, ugyanaz a fény. Ugyanazok az építőművészek építették, mint a Vígszínházat.”* (Budapesti Hírlap, 1896. október 15.) Azt a későbbiekben publikált kijelentést viszont nem tudjuk egyetlen primer forrással sem alátámasztani, miszerint az építendő pesti épület tervrajzait Muraközy Sándor és más szakértők megtekintve, konkrétan arra kérték volna föl Fellnert, hogy használja azokat mintaként a kecskeméti színházra nézve. Valószínűbbnek tűnik, hogy a nagyfokú hasonlóság, az építészek személyén túl, annak köszönhető, hogy a tervezési és a kivitelezési (a Vígszínházat csupán néhány hónappal hamarabb, 1896. május elsején nyitották meg) folyamatok lényegében egy időben történtek. Mindenesetre a kecskeméti nevezhetjük Fellner és Helmer talán legszebb, legjobb arányú színházépületének, ahol a reprezentáció, az ünnepélyesség, illetve a műélvezetet elősegítő otthonosság és bensőséges hangulat egyaránt jelen van. Hogy ez mennyire így van, azt számtalan itt forgatott külföldi és magyar film, és még több szóban elhangzott és írásban is rögzített dicséret igazolja. Elsőként a sorban, a nyitó előadáson Gertrudist játszó, Jászai Mari például így nyilatkozott a Kecskeméti Lapokban (1896. október 25.): *„Legyenek büszké a színházukra – mondta – mert annak a színháznak nincs párja sehol. Sok*

Részlet a „vidám barokk stíly”-ben fogant nézőtérrel (Walter Péter fotója)

színházat láttam, sokban játszottam, de higgye meg ez mindnek felette áll. Fellnerék is sok szép alkotással dicsekedhetnek, de ezzel – remekeltek! Abban az épületben minden olyan bájos összhangban van, hogy az maga inspirálja az embert. Katona József szelleme dolgozott ott, mikor azt a színházat építették. Az egész olyan, mint egy szép zene. Olyan közvetlen hatással van az emberre, aminő közvetlenséget még nem éreztem soha.”

A Vígszínház koronázó timpanonba belevágó nagy ív által uralt, s az ott játszott vígjátékokra utaló, motívumának „egyelemes”, kupola nélküli, kevésbé plasztikus, oszlopok helyett pilaszterekkel megoldott változata határozza meg a kecskeméti színház főhomlokzatát, s így az ovális előcsarnokot magába foglaló, emiatt előrelépő főrizalitját. A főbejárat feletti timpanonban Kecskemét cementöntvényből készült, kartusban megjelenített, bőségszaruval, trófea motívummal kísért címere látható. Az előcsarnok két oldalsó bejárata fölött, áttört, az épület funkciójára utaló gazdag, plasztikus dísszel keretelt, ovális fülkében Katona József és Kisfaludy Károly mellszobrát találjuk, melyeket a város által eljuttatott megfelelő arcképek nyomán a munkát elvállaló Fischer, Hasel-

steiner & Bock cég készítette. (A szobrokat tehát nem az árlejtés első körében még legolcsóbbként preferált, de referencia hiányában elbukó, s Hausleitnerből az idők során – a különféle kiadványokban és az interneten egyaránt – Hausbreitner Henrik névű osztrák szobrász, hanem az említett bécsi konzorcium tagjai készítették!) Az építészek által meghatározott szobrászati munkák között szerepelnek még a *„függődiszítéssel 2.20 magas kapubeli hermes”* szobrok sósokúti kőből. Felül, a főrizalitot lezáró timpanon két szélé mögött, posztamensre helyezve puttók láthatóak, kezeikben görög színházi maszkkal, babérszorúval, könyvvel, harsonával. Szintúgy az épület funkciójára utaló plasztikus díszeket találunk a vakolatarchitektúrával élénkített, tagolt felületű oldalhomlokzatok nyíláskereteléseiben, melyek közül a leggazdagabb kiképzésűeket az oldalsó bejárat felett elhelyezett nagyméretű ablakok szemöldökívein láthatjuk. A színház előkelő megjelenését a gazdag díszmű bádogos apparátussal (változatos formájú tetőablakok, díszvázák, edények, fáklyák és csúcsdíszek) ellátott, festőien megmozgatott tömegű manzárdtető is nagymértékben fokozza. Mindezekben túl, az építészek nagy hangsúlyt fektettek a környék parkosítására, mellyel harmonikus

A színház nézőtere 2017-ben (Walter Péter fotója)

módon lehetett biztosítani az átmenetet a tér különböző magasságú szintjei, illetve a Szentháromság-szobor és a színház főhomlokzata között.

„Az épület belsejében hasonlóképpen a vidám barokk stíl választott, mint az egvedüli stíl, mely mellett a színházak belsejének kevés költséggel is díszes, vidám és otthonos díszítés adható. Míg az előcsarnok és a páholylépcsők világos színezést nyernek s a szín-átmenet a márvány lépcsőkön éretik el. A nézőtér architektúrája fehér és aranyszínű vörös háttérrel a szövet falakon és a drapperiákon. A foyer-k architektúrája fehér élénk szövet falakkal és drapperiákkal.” Az építészek műleírását számszerű adatokkal kiegészítve, eredetileg 6 földszinti, 23 első emeleti, 10 második emeleti páholy volt, s összesen 900 néző számára volt 621 ülő- és 279 állóhely, melyet már az átadás után egy évvel módosítottak azzal, hogy a második emeleten csak a két proscenium páholyt hagyták meg, míg a többiekből újabb karzati ülőhelyeket alakítottak ki. A páholyok és a karzat mellvédje „vasvázás enyves gypsóból” készült, melyen az épület

külsejéhez hasonlóan, karakteres kifejezésű fejekkel, maszkokkal találkozhatunk az ornamentális díszeken túl, ezúttal aranyozott stukkó formájában. A Kecskeméti Lapok 1896. május 31-én arról számolt be, hogy a „színház belsejének festetéséhez is hozzáfogott már a vállalkozó; ugyanaz, a ki a budapesti vigszínház festési munkáit is eszközölte. Az illető vállalkozó úgy nyilatkozott, hogy a mi színházunk szebb lesz a vigszínháznál, mert itt több a gipszdíszítés.” A lap szerzője július 26-án hasonló szellemben lelkesedett a befejezés előtt álló belső díszítésért: „A színház mennyezete valami remek alkotás, szép nő alakjaival s arannyal csinosan díszített ékítményeivel vetélkedik bármely pesti színház mennyezetével.”

Zárásképpen álljanak itt Réthy Gyula (Kecskeméti Lapok, 1896. október 11.) szép szavai: „Fölösleges immár a színházról tovább is értekezni, mert im az már tökéletesen készen áll, hirdetve Kecskemét város minden szép és nemesért lelkesülő polgárságának izlését és kulturális haladását.”

Ifj. Gyergyádesz László

Felhasznált források és válogatott szakirodalom:

Fellner & Hellmer. Die Architekten der Illusion. Theaterbau und Bühnenbild in Europa. Anlässlich des Jubiläums „100 Jahre Grazer Oper”. Redaktion: Iskra Buschek, Johanna Flitsch, Tina Lipsky. Graz, 1999
 Fellner László – Merényi László – Rudnyánszky Pát Fellner Ferdinánd – egy színházépítő a millenniumi Magyarországon. Budapest, 2004
 Gyergyádesz László, ifj.: A kecskeméti színház építéstörténete. In: Kecskeméti Katona József Színház (A kecskeméti főtér történelmi épületei 4.) Szerk.: dr. Lovas Dániel. Kecskemét, 2018. pp. 14–47.
 Hoffmann, Hans-Christoph: Die Theaterbauten von Fellner und Helmer. München, 1966
 Korabeli folyóiratok, közlönök (Bolond Istók, Borsszem Jankó, Budapesti Hírlap, Építészeti Szemle, Építő Ipar, Fővárosi Lapok, Kakas Márton, Kecskemét, Kecskeméti Lapok, Kecskeméti Nagy Képes Naptár, Magyar Mérnök és Építész-Egylet Közlönye, Magyarország és a Nagyvilág, Magyar Szalon, Nefelejts, Ország-Világ, Pécsi Figyelő, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Pestmegyei Hírlap, Üstökös, Vasárnapi Újság, Vállalkozók Lapja)
 Liszka Béla (kiegészítette Hajnóczy Iván): A kecskeméti színház és színészet múltja. In: Katona emlékkönyv. A költő halálának százados fordulóján kiadja a Katona József Kör. Szerkesztette: Hajnóczy Iván Dr., a Kör alelnöke. Kecskemét, 1930. pp. 96–130.
 Molnár Gál Péter: Fellner & Hellmer II. In: Mozgó Világ, 1991/12. pp. 109–120.
 Molnár Gál Péter: Fellner & Hellmer. In: Mozgó Világ, 1991/11. pp. 73–79.
 Tervrajzok, közigazgatási iratok, közgyűlési jegyzőkönyvek (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A MŰLT VILÁG- HÁLÓJA

MALOMJÁTÉK KECSKEMÉT HATÁRÁBÓL

A játékok egészen a csecsemőkortól az idős korig végigkísérik életünket. Nemtől, társadalmi helyzettől függetlenül mindenkinek igénye van rájuk mindegyik történelmi korszakban. Arra a kérdésre, hogy mi a játék lényege, nem lehet pontos választ adni, legfeljebb funkciókat és célokat lehet elkülöníteni korosztálytól és nemtől függően. A játék célja lehet a felesleges energiák és a feszültség levezetése, az élet feladataira való felkészülés, nyereszkesedés, sikerélmény és versengés. Ezekhez a funkciókhoz találtak ki játékszabályokat és eszközöket, amelyeknek sajnos írásos és régészeti forrásai kis számban maradtak ránk, ezért is különlegesesek a 2017-ben, a kecskeméti Mercedes-Benz autógyár megelőző feltárásán előkerült malomjátékok.

Az ásatás során egy nagyméretű avar település látott napvilágot, ahol a 2769. számú földbe mélyített ház padlójába nyolc malomábrát karcoltak. A téglalap alaprajzú épület nyugati oldalán egy későbbi árok haladt végig, de szerencsére a játékokat nem sértette. Az épület 270x260 cm területű. Déli és északi fala mentén egy-egy tetőt tartó ágasfa nyoma figyelhető meg. Az ábrák mérete változatos. A legnagyobb 30x30 cm, a legkisebb 18x18 cm nagyságú. A nyolc játékból szinte csak egy tekinthető teljes mintának, a többi csak részben került elő, illetve a legtöbb darab különböző mértékben fedi egymást, mint ha időközönként megújították volna őket, az előzőt tönkretéve. Az épület szerepe a

település életében nem meghatározható, ugyanis méreteiből és elhelyezkedéséből semmilyen különleges közösségi funkcióra nem következtethetünk. Talán egy társasjátékokat kedvelő család tulajdona lehetett.

Fontos kiemelnünk, hogy a malomábra már az őskőkor óta az emberiség meghatározó szimbólumai közé tartozik. Időben és térben széles körben elterjedt. A paleolitikum idején a barlangok falaira, majd a neolitikumban az oltárokra vésvé is megfigyelhetőek. Ekkor még elsősorban kultikus jelentésük volt. Szimbolikus értelme koronként változhatott, azonban feltehetően a világrendet és a világ feletti hatalmat jelképezte. Nem lehet pontosan meghatározni, hogy mikortól csökken a

szakrális és dominál a játék szerepe vagy, hogy mennyire érvényesül mindkettő az adott korokban. Régészeti források is alátámasztják a szakrális funkciót. Az Alpokban több helyen kerültek elő malomábrák lapos sziklákon. Ha ferde síkba vésték őket, akkor biztos nem játszhattak velük. Előfordulnak olyan példányok, amelyek közepén bemélyedés van. Az ilyen darabokat napóráként is használhatták. Mezőpotámi szövegekben az egyik város főistene az Ég hálóját tartotta a kezében, amit a malomábra jelképez. A Tigris és az Eufrátesz vidékén olyan táblákat találtak, amelyek templomrajz alakúak. Feltételezhetően a templomot szimbolizáló modellen olyan varázslatokat tudtak végrehajtani, amelyek kedvezően hatottak az építkezésre és a templom életére. Az egyiptomi naptárakon szintén alkalmaztak ilyen jellegű mágiát, így szerencsésé tették a napokat. Szakrális jellege a népvándorlaskorban és a középkorban már nem volt meghatározó, de jelen volt. A Sutton Hoo-i fejedelem kenotáfiumában a malomdísz az övcsaton látható, illetve Nagy Károly aacheni márványtrónja

A malomjáték középkori ábrázolása

már az egyik legkedveltebb táblás játékká vált egész Európában. Az angol elnevezései a cowboy sakk, illetve morris – ez utóbbi feltehetőleg a latin merellus, vagyis pult, játéktábla szóból ered. A 11. és a 16. század között a malom volt az egyik legnépszerűbb táblajáték, amelyet idővel kiszorított a sakk.

Egyszerű volt az előállítása, így minden társadalmi rétegnek elérhető volt, ezért a „szegény ember sakkjának” is nevezik. Falvakban és feudális székhelyeken egyaránt megtalálhatóak. Kőbe, fába, földbe, épületek párkányaira vagy börtönök falaira rajzolták a játéktáblát, amin bábukkal (pl. kavics, bab) játszottak. Két játékosra, 9-9 bábura és egy táblára volt szükség hozzá. A játék célja az, hogy az ellenfél korongjait levegyük, vagy olyan helyzetbe kerüljünk, hogy az ellenfél képtelen legyen lépni.

A malomábra a Kárpát-medencében is számos helyen látott napvilágot. Legkorábbi példányait a Cegléd-Büregvázi dűlő szarmata településéről ismerjük, ahol négy ház padlójába volt egy-egy játék karcolva. Majd időben előrehaladva a kecskeméti avar korból származó darabok következnek. Feltehetően a honfoglaló magyarok is ismerhették. A középkori Magyarországon főként játékként ismerjük, de még élt a

oldalán is megtalálható, ami ezekben az esetekben a hatalom jelképe volt.

A szimbolikus ábrák mellett, egyértelműen játék céljából vésett példányokat több ókori lelőhelyről is ismerünk, azonban a szabályleírások és az akkori neve nem maradt ránk. Mezopotámiából, Egyiptomban I. Ramszesz idejéből (Kr. e.

XIV. század) kerültek elő. Görögországban az Akropolisz lépcsőjén szintén megtalálhatóak. Kezdetleges, egyszerűbb darabok Ceylonból (Kr. e. I-II. század) és Kínából (Kr. u. V. század) ismertek. Rómában a nagyvárosok és a légiótáborok területén láthatóak. A középkorban még mindig tartalmazott szimbolikus jelentést, de

Malomjáték a Mercedes-Benz autógyár megelőző feltárásáról

Malomábrák Kecskemét határában

A ház légi fotója

szakrális szerepe, amire a sárospataki templom északi falán talált malomábra utal, ugyanis a templom északi pillérein sokkal kevesebb kőfaragójel található, mint a többi oldalon. Talán babonás szokás okozza ezt, miszerint az északi oldal a sötétség és a gonosz lakhelye felé néz. Így feltételezhetjük, hogy a malomábra szándékosan, óvó-védő szerepe miatt került oda. Szintén templomok falazótégláiba karcoltak egy-egy darabot Somogyváron és Kardoskúton. Téglába véssett példányt találtak a Hajdúdorog-Kati dűlőben, kőbe véssett ábrákat pedig Dobókáról, Kánáról és Szécsényből ismerünk. A templomok mellett, egyaránt megtalálhatóak főúri központokban, várakban és szegény emberek falvaiban. A legtöbb esetben falazótéglákra, párkányokra és könyöklőkre vésték, mint például a solymári, a fonyódi, a csővári, a budai, az egri, az esztergomi és a visegrádi vár esetében. A korszakban kivételes esetnek számítanak a hódmezővásárhelyi példányok, ahol egy ház padlózatában helyezkednek el.

Habár a játékok jelentőségét nem ismerhetjük pontosan, de valószínűleg fontosabb szerepük volt, mint napjainkban. Sokkal több idejük volt játszani, hiszen télen kevesebb volt a mezőgazdasági munka és a fiatalok nagy része sem járt iskolába. A felnőttek a mindennapi élet feszültségeit ezzel tudták levezetni. A gyerekek a képességeiket játszva tudták fejleszteni. Az előkerült régészeti leletek alapján kijelenthető, hogy a táblajátékok mindenhol és mindenkor a szórakozás egyik közkedvelt módját jelentették.

Lukács Nikoletta

KASZAP TÁLTOS

ÍRTA: BÁN MÓR

Gyönyörű történet, kár, hogy csak legenda. Noha, akár igaz is lehetne, olyan megejtően szép, és oly elevenen idézi a múltba vesző századok hangulatát. Vélhetőleg Kada Elek polgármesterünk színes képzelete keltette életre Kaszap táltos alakját, aki Árpád vezér kardjával vizet fakasztott az első kecskeméti magyaroknak a sívó homokon. A honfoglaló törzsek egy részét a vezéri parancs ugyanis a mai Kecskemét területére telepítette, ahol sem folyó, sem kút nem enyhítette a harcosok és lovaik szomját. A legendás vízfakasztás emlékét őrizte Kaszap kútja, mely csaknem egy évezreden át látta el friss ivóvízzel a kecskemétieket.

Lássuk először a legenda regényes feldolgozását, azután ássunk mélyére annak, milyen valós történelmi események állhattak Kecskemét első magyarjainak megtelepedése mögött. Keljen hát életre Kaszap táltos, honszerző ősünk legendás alakja...

KASZAP KÚTJA

1.

Kéchke úr népének szállása,
a mai Kecskemét területén,
A.D. 897 augusztusa

Perzselő nyár volt. A falu szertelen kölykei félmeztelenül rohangáltak a forró homokban, sívítva, hurroga, üldözös-menekülő-

set játszva. Talpukat erőst sütötte az anyaföld, vágta a kiszáradt, gyéres kóró; s mikor a vének tanácsára nem hallgatva mégis a közeli mocsarakig merészkedtek, a piócás, zavaros posványban hűtötték le sajgó bütykeiket. Hej, de ott is dögletes meleg volt, levegőt is alig lehetett venni, égette torkukat a nehéz lég, s párás, fullasztó hullabűz lengte be a mocsarakat – ide fojtották tavasszal a határban kóborló bolgár felderítőket Kéchke úr harcosai, azok oszladoztak még mindig a láp tőzegében.

A kölykök visszabattyogtak hát a falu széléhez, és kókadtan kerestek menedéket a régi avar árkok hűsében. A pusztát kíméletlenül perzselte a nap, remegett a láthatár, bármerre tekintettek is, keletre, nyugatra, délre vagy északra. A levegő vibrált, s izzott, mintha Tengri vaskemencéje ontotta volna reá a lángoló levegőt az égig érő fa koronájából.

Hosszúak voltak a napok, hosszúak voltak az éjszakák s a falu vénei mind jobban elégedetlenkedtek.

Magyar táltos ábrázolása - László Gyula akvarellje

KÚTJA

Sehol egy folyó, egy patak, csermely, sehol friss víz. A falu szélén két mélyre ásott kút alján találtak ugyan valami kis poshadt vizet, de azt még a lovak se itták meg, nemhogy a törzs harcosai.

Chonka, a makacsul itt maradt, s a magyarok közé keveredő avarok legöregebbike ugyan váltig állította, hogy a falu közepén valaha friss, hús vizet mertek, de a szakadatlan háborúk, a bolgár betörések elpusztították az egész környéket, s így a falut is. Ha voltak is régente itt kutak, azokat tönkretették ártó kezek, dögvész mérgezte őket, s végül betemette mind a lassan múló idő. A közelben csörgedező patak, amit az avarok Pichónak neveztek, csonttá aszott medrét mutatta, és az érkezők bajosan hihették, amit Chonka váltig bizonygatott: a Pichó néha bizony úgy megáradt a nagy, tavaszi esőzések idején, hogy elmosott az útjából mindent, kunyhót, jurtát, terményt, lábasjóságot.

A nagy frank háborúk, no meg a bolgár, szláv dúlások miatt ezen a földön alig maradt valaki, különösképp a kaganátus szétverése után. Amíg az avar törzsek harcosai ellenőrizték a kietlen pusztát, az itt élő jazyg maradék, meg az avarság viszonylag biztonságban érezhette magát. Hanem a sok pusztítás és az avar hatalom megroppanása óta kósza népek tanyájává lett a föld, s ez a nap perzselte, kietlen település is, a jazygok néhai városa.

2.

Amióta Árpád vezér parancsával ide telepítette Kéchke úr háza népét, azóta itt csak a nap perzselte, eső egy csepp se hullott.

A szikár föld nem adott iható vizet, forráság pusztította a sivatagos tájat, és a lovak szomjaztak.

Szomjaztak az emberek is, de ők jobban bírták a megpróbáltatásokat. Hozzáedzette őket a hosszú út, Kazárföldtől Levédián át a Kárpátokon belülre, hozzáedzette a háborúk, a pusztítások sora, az éhezés, a nélkülözés. A pusztában vándorló nép sorsa már csak ez volt: hol az éhség, szomjúság tizedelte őket, hol a jólét kezdte ki éberségüket. Mostan ugyan a jólét esztendei jót-

A Kaszap-kút a Kaszap utca végén az 1930-as években
Bajtay Ferenc fotója (Forrás: KKJM, Történeti Gyűjtemény)

tek, Árpád úr hadai győzelmet győzelemre halmoztak, a törzsek tumánjai zsákmánnyal bőséggel megrakva jöttek vissza, bármerre vezették is hadjárataikat: bolgár föld, Itália, a frankok birodalma, a szlávok törzsterületei, a morva maradékok vagy épp Bizánc felé. Arany, ezüst tömémentelen, szolgák, rabnők ezrei, fegyverek, szőrmék, prémekek, üstök és serlegek sokasága...

De ez a hely...

Ez a hely, ahová Kéchke úr népét letelepedni parancsolta a vezér, ez a hely nem volt jó.

Nem volt itt víz...

3.

A régi avar árokban ugyanolyan forráság perzselte, mint odakünn, de legalább felsebzett talpukat nem égette a homok. Az árok két öl széles volt, s ugyanolyan mély. Valaha cölöpsor húzódott a belső oldalán, védve az avarok faluját, de mára csupán néhány csorba oszlop maradt belőle. A cölöpökre hajdan keresztbe rakott tölgy, fenyő és bükkfa gerendákat raktak, közé tömött földet vertek. Tetejére hanttal földet fűzet, szilt és fehér nyárfagallyakat ültettek, melyek oly sűrű sarjadásnak indultak, hogy végül áthatolhatatlan sövényt képeztek. Mi maradt ebből a félig emberkéz, félig a természet által alkotott falból? Szinte csak az árok, korhadt gerendák itt-ott, kórók és gaz.

Négyen pihegtek ott, a szélső jurták mögötti földhányás aljában, az árnyék enyhés menedékében.

Középütt a legények vezére, Tarhos – magos, nyúlánk legény, komoly tekintetű, parancsoló szavú, Kéchke úr egyik rég elholt unokaöccsének kölyke. Nem szerette, ha nagybátyjáról kérdezték. Számára Kéchke úr ugyanolyan kiismerhetetlen, dührohaiban és kegyetlenkedéseiben viszolygást keltő vezér volt, mint az ideparancsolt hús-egynéhány honkereső család minden más tagja számára. Előnyét soha nem látta a vérrokonságnak, Kéchke úr tán azt se tudta, hogy ki fia, borja.

A másik három legény szemmel láthatóan alacsonyabb sorból származott. Övük egyszerű bőrv, csatok és veretek nélkül. Bekecsük durva bőrből cserzett, igénytelen munka. De azért mindhármuk oldalán ezüst hüvelyes tör csüngött; drága, ékes fegyverekben éppenséggel az ínség fiai is dúskáltak, mióta Árpád úr serege szétverte Salán bolgár és szláv hadait Alpárnál.

– El kell hagynunk ezt a helyet! – morogta Tarhos, lábujjaival a hűvös homokot kaparva. – Nem él meg itt semmi és senki!

– Elmenni? Nem lehet, Kéchke úr nem enged! – sóhajtotta Adocsa. Ennek az anyja kabar asszony volt, valami hírhedt kazáriai harcos özvegye, akit feleségül adtak Kéchke úr legkedvesebb vitézéhez, Csekeőhöz. Csakhogy Csekeő elesett a kijeviakkal vívott összecsapásban, és Adocsa, meg a

húgai, öcséi félárva maradtak. – Árpád úr parancsa ideköt minket! Márpedig ha Árpád úr parancsolja, hogy itten telepedjünk meg, akkor annak úgy kell lennie!

– Éljen itt Árpád úr, ha akar! – bosszankodott Ders pimaszul, holott atyja most is Árpád úr udvarában élt, a fejedelem legkedvesebb solymászaként. – Szomjan vesznek a jószágok... Aztán meg mink is!

Egyedül a legkisebb, a Tommuz nevezetű nem szólt semmit.

Ez avar maradék volt, csöndes szavú, szelíd fiú. A környékbeli mocsarakban, ligetekben húzta meg magát a családja, mióta a frankok szétverték az avarok birodalmát. Ott rejtkeztek, amikor Salán bolgár hadai dúlták fel a vidéket, s ott rejtkeztek akkor is,

amikor a délről északnak vándorló morvák átvonultak a Duna–Tisza közén.

– Lehet itt élni! – mondta halkan Tommuz. – Higgyétek el. Jó hely ez.

– Jó ám, az anyád ülepe! – korholta Ders. – Se folyó, se patak! Nem harcosnak való vidék ez!

– Mondom, jó hely! – ismételte Tommuz ünnepélyesen. – Őrzi a déli hadiutat. Őrzi a kelet-nyugati hadiutat. A két folyó közt fontos órállomás. Jó hely.

Ders mondani akart valami csípőset, de Tarhos leintette.

– Jó hely lenne, ha volna víz. De nincs. Kéchke úr harcosai ló, meg teveháton tömlőkben hordják ide a Tiszából az innivalót. De már napok óta nem jöttek azok se...

Tommuz vállat vont.

– A kutakat betemették a frankok meg a bolgárok. Amíg volt kút, volt víz.

Tarhos fáradtan legyintett.

– Hiába ástuk fel a fél falut. Csak homok és homok... Sívó, forró homok... Mintha soha nem is lett volna itt víz...

– Kell lennie... A jazygok idejében háromszáz család élt itt, másfél ezer ember. Lovakat itattak. Kereskedtek. Őrizték a hadiutat. Az árkokon belül falakat emeltek, földből és sövényből.

– Itt?

Tommuz bólintott.

– Itt. Apám gyerekkorában még sokan laktak itt jazygok is. Hat-hét család. Meg avarok vagy kétszázan. Akkor már csak az árok védte a falut, a falakat ledöntötték a háborúk. Amikor ellenség jött, a Tisza mocsaraiban leltek menedéket. Aztán most jöttetek ti...

Ders unottan nézte a jurták közt őgylgő öregeket. Jól látta, hogy Üllő, a vén kovács az eget kémleli, hátha Öregisten valami kő-sza felhőt küld e fölé a vigasztalan sivatag fölé. De hiába, az égbolt opálszínű volt és haragosan vibrált a forróságtól.

– Kéchke úr már soha nincsen itt – jegyezte meg Adocsa bosszúsan. – Eloldalgott az embereivel, s a Tisza mellett állította fel jurtáit. Azt mondja, csak lovakat itat és a révet vigyázza, de egyre többet időz ottan. Esze ágában sincs itt élni, ebben a porfészekben!

– Pedig Árpád vezér szigorú parancsba adta: ezt a helyet vigyázza! Ez fontos hely a folyóközben. Jól mondja Tommuz: őrhely! Ha a fejedelem megtudja, hogy Kéchke úr fittyet hány a szavára, nem lesz számára több bocsánat! Addig is, legalább vizet hozatna a Tiszából!

Tarhos bosszúsan nézett a többiekre.

– Kéchke úr büntetésből kapta ezt a helyet. Minden jó harcosának dús legelőket, folyóparti szálláshelyet adott Árpád úr. Csak épp mink jártunk ily rútul! Ide rakott minket a vezér, a semmi közepébe! Őrizzük az utakat, mi? Itt? Ahol csak sívó homok van, s más nem terem, csak száraz kóró? Azt mondom, igen nagy vétke lehet Kéchke úrnak, hogy Árpád vezér ezt a szikkadt senki földjét adta nekünk!

A többiek bólogattak.

Tudta azt mindenki. Kéchke úr részegen olyasmit mondott a törzsi tanácsban, amit nem kellett volna mondania. Meg is lett a következménye: Alpárnál az első vonalban kellett harcolnia, a kabarok, meg az avarok oldalán. Csakhogy számításával ellentétben

a diadal után sem jött el a kiengesztelődés ideje; Árpád úr ugyanis kemény ember volt, haragtartó, noha módfelett igazságos. Amikor a Tisza mentén seregével délnek vonult, parancsba adta, hogy a törzsek harcosai kíméletlenül üldözzék a menekülő bolgárokat, meg görögöket, Tas fia, Lél, meg Bogát fia, Bulcsú, s Kölpeny úr fia, Botond ostrom alá fogta Nándorfehérvár erődjét, hogy kifüstölje az utolsó bolgárokat is a vidékről. A magyar törzsek vezéreit ezután Árpád vezér Szer pusztájára gyűjtötte össze, hogy megpecsételje velük örök szövetségüket, és hogy nemzetté tegye a törzsek egységét. Itt hívatta maga elé Kéчке urat.

A makacs Kéчке fellelegzett. Eljött végre az ő ideje, bocsánatot nyer, s visszakaphatja helyét a vezéri tanácsban!

Ámde csalatkoznia kellett; Árpád nem azért hívatta magához, hogy kegyét érzékeltesse és a gazdag zsákmánnyal kecsegtető bolgár, meg bizánci hadjárat egyik vezérévé tegye, hanem mert...

– Azonnal nyergelj, és vezesd háznépedet északnak – utasította zordan Kéchkét, amint az a fejedelmi sátorba lépett. – Meg se állj addig a helyig, ahol valaha a jazygok városa állt – magam is megszálltam ott esztendőkkal ezelőtt, az avarok vendége-

ként! Felderítőink szerint most csak romok és kietlen pusztá terül ott. Népesítsd be újra! Fontos hely az, utak keresztezik egymást. Őrizni kell, senki ne kelhessen át a sík vidéken a tudunk nélkül. Ott verd fel jurtáidat, Kéчке. Mostantól a Duna és a Tisza közének az a része mind a tiéd!

Kéчке úr zord ábrázatja egyszeriben megnyúlt.

– Ottan nincs folyó, se patak, uram!

– Megéltek ott a jazygok, az avarok, meg a kósza szlávok. Bizonytal megélsz te is a háznépoddal.

Kéчке úr mi mást tehetett, füstölögve, haragját nyelve kifordult a vezéri sátorból. Pedig derekasan harcolt Alpárnál, s elsők között volt, akik a görög segédcapatokat üldözve átverekedte magát a Tisza túlsó partjára.

Most azonban búcsút mondott törzsének, elköszönt Kölpeny úrtól, kinek legbátrabb harcosa volt, és saját háznépét, mind a húsz-egynéhány magyar családot felkészítette az útra. Amikor lovaikkal, tevéikkel északnak indultak, Kéчке úr a Duna innenső oldaláról még visszafordult és a Nándorfehérvár ellen induló víg vitézeket bámulta. Ott üggett a harcosok élén jó barátja, Botond vitéz, meg gyerekkori pajtása,

Bulcsú úr is. Mennek, mennek a bolgárok földjére, mennek a görögöket, horvátokat, rácokat hódoltatni. Mennek, diadalt szerezni a magyar szablyának, ő meg... Botorkálhat a folyóköz bokáig süppedő homokjában...

Keserves az élet!

Kéчке úr nyakas ember volt, hirtelen haragú, meggondolatlan szavú. Húsz íjász lovasát maga vezette harcba, saját zászlaja alatt. A konok, szarvát előreszegező kecskefej, ami a hadi zászlót díszítette, igazán jól illett hozzá. Fejjel a falnak, mindig fejjel... Aztán másnap jöjjék a fejlájás, no meg a bűnbánat!

Így érkeztek Kéчке úr magyarjai Árpád vezér parancsolatjára a Duna–Tisza közé, a romokhoz, melyek valaha a vándorló jazygok települése volt.

Az asszonyok sírtak, amikor a romok közé értek.

Sivár pusztaság közepén néhány lerombolt ház, betemetett kút, csontvázak tömkelege, idegen feliratú ékírás a köveken.

Itt kell maradniuk?

Meddig?

Leverték sátraikat, felállították jurtáikat, s várták a következő parancsot. Parancs azonban nem érkezett. Kéчке úr szitkozódva küldte embereit a Tiszához, onnét

Munkácsy Mihály: Honfoglalás

hozzanak vizet tevé, s lóháton a bőrtömlőkben. Keserves volt az út a folyóig, amint megtértek a vízzel, már fordulhattak is vissza, hogy elegendő jusson mindenkinek.

Vártak tehát, hátha megkegyelmez nekik a fejedelmi vezér. Néhanap futár száguldott át a településen, vitte az északra vonult törzseknek Árpád úr üzeneteit. Kéchéke azonban nem kapott se parancsot, se üzenetet.

Néhány hét múltán a Tisza mocsaraiból előmerészkedtek a korábban itt élő és a bolgárok elől bujdokló avarok. Kéchéke úr morogva befogadta őket – velük együtt már jó háromezrőz voltak. Szlávok és néhány régről itt ragadt jazyg család is jött velük, némelyiknek az ősei lassan száz esztendeje lakták ezt a helyet.

Csak hogy tombolt a forró nyár és az állatok szomjaztak.

Kéchéke úr naphosszat jurtájában hevert, ágysaival üzekedett, dúlt-fúlt, hol meg harcosait korholta valamilyen mondvasinált ürügy miatt. Mit kezdjenek itt? Se itatni, se élni nem lehet a forró homokon...

Nem messze azonban a falutól a feldehítők a Tisza mentén árnyas táborhelyet találtak – onnét hozták azontúl tömlőkben a vizet. Néhány hét után Kéchéke úr egyszerűen odatelepiült, meghagyva háznépének, hogy őrizzék csak tovább rendületlenül a romokat és az utakat. Onnantól ott lakott, jurtáját is odavitette, és nem volt hajlandó onnét elmozdulni. Csak kecskefejes hadi zászlaja lobogott még

mindig a sivatagi tábor közepén, jelezve az úr fennhatóságát.

Az itt maradtak zúgolódni kezdtek.

Mihez kezdjenek Kéchéke úr nélkül? Ha ellenség jőne, készséggel megállítanák, harcra kelnének véle, de hát amióta itt táboroznak, néhány kőszia bolgár kémen kívül nem akart erre jönni az égvilágon senki se.

A honfoglaló magyar nép szerencsésebb törzsei ezalatt kövér legelőknél, folyók, patakok mellett telepedtek meg. A harcosok a nyár folyamán egészen a tengerig verekedték magukat, hódoltatták a horvátok földjét, elfoglalták Spalato városát, ahol egy néhai római császár palotája állott, aztán tömördek zsákmánnyal gazdagon ügettek visszafelé. Másik seregük eljutott Konstantinápolyig, ahol Botond vitéz bárdjával beszakította a város aranykapuját.

Éppen csak Kéchéke úr elárvult népe fonnyadt és szomjazott egyre. A tömlőkben hozott víz kevésnek bizonyult, s az is mind ritkábban érkezett.

Egy éjszaka aztán a romok közt élő magyarok tanácsot tartottak, hogy meghányják-vessék, mihez kezdjenek.

4.

– Megint el kellene, hogy menjen a táltos Árpád úrhoz! – vélte bágyadtan Tammuz. – Kérje újra a segítségét!

– Minek? Vizet Árpád vezér sem tud faszítani. Nincs más megoldás, el kell hagyni ezt a helyet. Itt nem lehet megmaradni.

A négy fiú rosszkedvűen bámulta a jurták közt kipányvázott gebéket. Már kiálltak a csontjaik, s álmosan legyezgették farkukkal a legyeket. A falu csöndes volt, csak a táltos jurtája felől hallatszott mély, monoton kántálás.

– Három hete Cserge és Asmánd is szedték sátorfájukat, és csatlakoztak Kéchéke úrhoz a tiszai Kéchéke falunál. Ott van víz bőséggel.

– Nekik lehet! – sóhajtotta Tarhos. – Cserge és Asmánd együtt harcoltak Kéchéke úrral Alpárnál. Nékik engedi az úr, hogy vele tartsanak.

– Állítólag átcsaptak a Tiszán, s messzi keletre kalandoznak. Oda, ahol Atilla népének maradéka él.

– Nem jönnek ide vissza soha! Csak mink maradjunk! – Adocsa a törével piszkálta az árok aljában sárgálló régi, formátlan követ. Furcsa írást silabizált rajta, ki tudja, miféle, jazyg, gepida vagy még régebbi rovást. – Mostan már csak Kaszap táltos mentheti meg a népet!

– De hisz próbálta! – Dersnek csakugyan igaza volt: a vén Kaszap három lovas kíséretében még hetekkel elébb útra kelt a Duna melletti vezéri táborhoz, hogy megvigye Árpádnak a rossz hírt: Kéchéke úr magára hagyta népét és messzire csángált öröhelytől. – Aztán, ugyan, mire ment vele?

Tarhos röhögött.

– Mostan már urunk sincsen. A táltosnak meg nem engedte Árpád úr, hogy elhagyjuk a falut. Őriznünk kell. Azt mondta, mostantól ez az otthonunk.

Tammuz szeme fényesen csillogott, ahogy az opálszínű égboltra emelte tekintetét.

– Ád Tengri vizet. Ne féljetek! Nem hagy elveszni minket!

Tarhos és Ders jelentőségteljes pillantást vetettek egymásra.

– El kell innen menni...

Mintha Ders szavaira jött volna válasz, a jurták felől egy középkorú, de még mindig ruganyos járású, parancsoló tekintetű asszony közeledett. Kazár köntöst viselt, homlokán ezüst diadém szorította le gesztenyebarna hajzuhatagát. Függői villogtak az éles napsütésben. Valamit hozott a karján.

Adocsa engedelmesen talpra vergődött.

– Anyám?

Ajna asszony kezében pólyába csomagolt kis testet tartott. Adocsa döbbenet nézett rá, nem akart hinni a szemének.

– Anyám...

– Ez az öcséd. Szomjan halt! – a kazár asszony arca kemény volt, csak szeme sarkában reszketett egy könnycsepp. – Három napja nem kaptunk vizet a tiszai táborból. Három napja... Nekem nincsen már tejem...

A fiúk nem mertek felnézni.

– Szomjan halt?

Ajna asszony gyengéden letette a golyosba bugyolált kis testet az árok aljába.

– Temesd el az öcsédet, Adocsa. Aztán gyere! Azonnal indulunk, egy napot sem maradunk itt tovább! Nem hagyom, hogy a többi testvéred is szomjan haljon!

– Hová, anyám?

– Mindegy, csak el innen! Rajta! Búcsúzz el a barátaitól!

Tarhos, Ders és Tammuz tanácstalanul felálltak; a falu felső végében Ajna asszony jurtája előtt felmálházott lovak és tevék ácsorogtak fejüket lógatva, útra készen.

– De... De nem mehetünk... – nyögte Adocsa. – Kéchke úr...

– Kéchke nekünk nem urunk többé! Valahol az erdőn túli részeken kóborol most is az embereivel! A szajhát is magával vitte, a jurtáját is magával vitte, a lovait is magával vitte, nem jön az többet ide vissza. De ott is egye meg a fene, ahol éppen van!

– Ajna asszony megragadta fia vállát, s már penderítette is ki az árokból. – Eriggy! Hozz ásót, temesd el az öcsédet!

Tarhos a torkát köszörülte.

– Kaszap táltos engedélye nélkül nem hagyhatod el a falut, Ajna asszony!

– Hagyj engem azzal a vén bakkecskével! Azonnal indulunk a Duna felé! Kados úr népéhez csatlakozunk, az ő törzsében sok kabar rokonom él.

Adocsa kétségbeesve barátaira nézett.

– Én... Én...

– Itt nincs víz. Csak a bolond marad itt, a sivatag közepén, ez ugyan nem embernek való hely! Látod a kislíamat? Szomjan halt! No, lódulj, mondtam már!

Kirángatta a fiát az árokból, és szaporán lökdösni kezdte a jurták irányába.

A legszélső jurta előtt azonban kővé dermedt.

Egy árnyalak tornyosult föléje.

Ajna asszony rémülten kapta szája elé a kezét.

– Hová indulsz?

Mély, reszelős hang; mintha távolról, az ónszín égbolton túlról harsogott volna le a földre.

– A rokonaimhoz...

Kaszap táltos előrelépett egyet, a szikrázó napfény egyszeriben arany glóriába öltöztette alakját. Szikár, aszott férfi volt, nem is olyan öreg tán, ijesztően csontos arccal, perzselő, fekete szemekkel. Sasorra árnyékában kese bajusz, oldalt gyér szakáll vöröslött. Ahogy lépett, mint ha csontja zörgött volna, pedig csak a ruháját díszítő kőöntöyűk, csontdarabkák csörrentek.

– Nem mész te sehová, asszony!

Ajna szűkülve hátrált.

– Nekem te nem parancsolsz!

– Kéchke úr távollétében én képviselem Árpád urunkat. S én azt mondom: maradsz! – Aztán minden átmenet nélkül megszeli-dült a hangja. – Ej, asszony! Árpád urunk szabta ezt a helyet mindönknek otthonul. Maradnunk kell...

Ajna szemét előntötte a könny.

– A kislíam szomjan halt! Látod a testét? Temesd el te, ha akarod! Ez a te bűnöd! Én nem bírom... Ez maga...

Hirtelenjében az a szó jutott eszébe, amit a faluba költöző szláv lópatkolótól hallott, amikor a föld alatti világról beszélt: maga a pokol.

Kaszap táltos elmosolyodott.

– Majd lesz víz.

– Itt? Soha?

– Lesz. Ígérem.

Tarhos, Tammuz, Adocsa és Ders lélegzetvisszafojtva várták, mi történik.

Ajna asszony bátran felvetette fejét, és a táltos szemébe nézett.

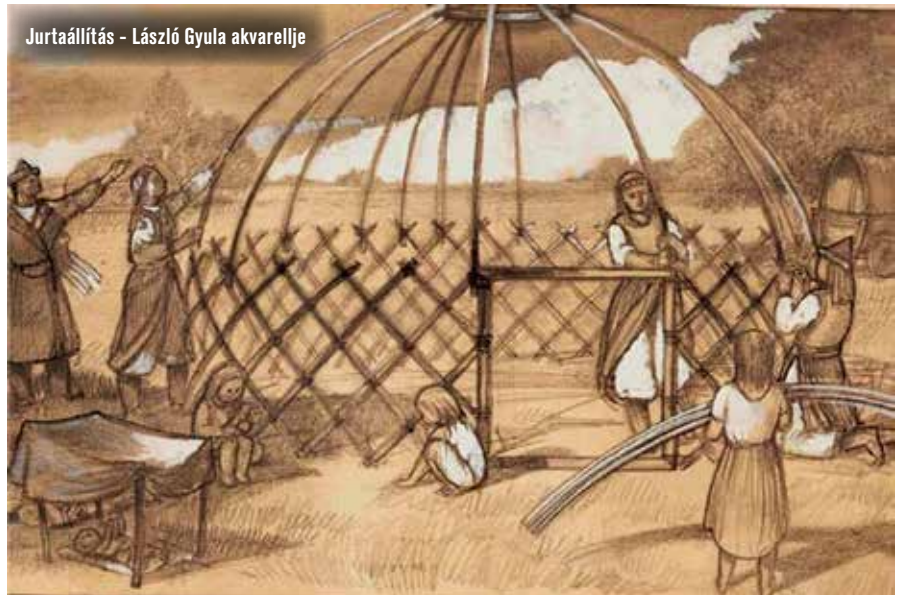
– Erős vagyok, Kaszap. Ne hidd, hogy hiába panaszkodom. A kislányomba is már csak halni jár a lélek. Három napja nem tudtam inni adni néki... Ha most elindulunk, hajnalra a Dunához érünk... Nem hagyom, hogy ő is meghaljon a makacsságod miatt!

– Hozatok én vizet a Tiszából...

– Pakassz inkább vizet itt, táltos! – vilant meg az asszony szeme. – Te dolgozol! Kérd az Öregistent! Kérd az ős isteneket! Segíjjenek!

Kaszap a nőre hunyorgott. Gúnyolódna tán? Jól tudta, hogy a kazárok más istent tisztelnek, jelesül a héberek istenét. Aki

Jurtaállítás - László Gyula akvarellje

azonban Árpád népével akart tartani a hosszú vándorlason, annak a magyarok istenét kellett tisztelnie.

– Az Öregisten nem foglalkozik ilyen kis faluval, mint a miénk!

– Miért nem? Jahve népének minden gyermekére vigyáz!

Kaszap arca elkomorult.

– Ígértem neked, asszony: lesz víz. Eriggy vissza, málházd le a lovidaidat, és várj a jurtádban türelemmel. Reggelre itt lesz a víz a Tiszából. Az egy napra talán elég lesz... A fiadat majd én eltemetem.

– Jól van! Várok. Nem sokat, de várok. Egy holdtöltényt! – sziszegte Ajna asszony gúnyosan. – Meglátjuk, mire mész az isteneiddel, táltos! Ha egy holdtölte múltán sem lesz itt víz, megyek a rokonaimhoz Kados úr népei közé, a Duna mellé!

Kaszap a kölykökre nézett.

Azok tágra meredt szemmel bámultak vissza rá.

A magasban mozdulatlanul ragyogott az izzó napkorong, a levegő nem rezdült, s a táltos homlokán kövér verejtékcseppek gördültek alá.

– Az Öregisten segíteni fog.

– Majd meglátjuk! – Ajna asszony maga előtt lökdösve a fiát a jurtája felé indult. Tarhos, Ders és Tammuz követték egy ideig a tekintetükkel, aztán megszeppenve a táltosra bámultak megint.

Kaszap némán állt ott az avar árok szélén, és bámult a mélybe. A követ nézte, amit az elébb még Adocsa piszkált a törével.

– Add ide! – mondta szelíden.

Tarhos már nyújtotta is neki.

Kaszap a rovásokat nézegette, hunyorogva, magában morogva.

– Éltek itt előttünk is népek – jegyezte meg aztán. – Ősidőktől fogva itt éltek.

Kellett, hogy legyen vizük. Jó hely ez. Fontos hely. Őrizni kell!

Visszahajtotta a követ az árokba és a fiúkra mosolygott.

– Lesz víz! Öregisten megsegíti népét!

A fiúk eloldalogtak, a táltos pedig nehéz sóhajjal temetni kezdte az árok alján heverő, bebugyolált gyermeket.

5.

A táltos három éjjel és három napon át feküdt jurtájában, a sötétben. Révült álomba merült, meg sem mozdult, míg le nem telt a három éjjel, három nap. Álmában magányosan tette meg az utat, éppen az ellenkező irányba, ahonnan népe jött. Keletnek indult, a kietlen síkságon, fel, a folyók dús völgyéig. A Kárpátok hágójánál visszatért Etelközbe, s onnét az azóvi hazába, Kazária végtelen szteppéire, s még messzebb, évszázadok, ködbe vesző útjain botladozva. Telek, s nyarak váltották egymást, vad szelek cibálták köntösét. A Rif-hegyeken túl, a végtelen, kietlen pusztaságokon túl, a kristálytenger partján, ahol a világ véget ér, megtorpant.

A levegőben miriád kristály ragyogott, a magasban az égi óceán feketébe hajló

mélykék tükre csillogott. Valahol a messzeségben ott tornyosult az Égig Éró Fa, terebélyes koronája betöltötte a csillagmindenséget. S azon túl, a kietlen végtelen ölén Öregisten árnyéka lebegett a semmi fölött.

Ott Kaszap táltos összehúzta magán köpenyét és belekiáltott a végtelenbe.

– Messziről jöttem, Isten. Végtelen út áll mögöttem.

Nem felelt semmi, csak a szél süvített a világ vége felett.

– Én csak egy szegény táltos vagyok, s a népem, amit Árpád úr reám bízott, biz' csekély csepp csupán a népek tengerében – tárta szét a karját –, mégis, kérlek Öregisten, segíj nekünk. Nincsen vizünk!

Az Öregisten mindent látó szeme felszikkasztott a csillagok között. Szél cibálta az Égig Éró Fa lombkoronáját, melyen minden levél erezte egy évezredet jelölt. Valahol a messzeségben az idő tengere morajlott a csillagokon túl.

– Az urunk, akire bízta a falut, elhagyott minket, élhetőbb helyet keresett magának – folytatta a táltos. – És elhagyja a falut a többi ember is hamarosan. Nincsen vizünk! Segíj, Öregisten!

Fekete szárnyak suhogtak az Égig Éró Fa koronája felett. Az Öregisten jóságosan hunyorgott a semmi szélén ácsorgó apró teremtményre.

– Menj haza! – mennydörögte. – Valaha elküldtem az ég fegyverét Atilla királynak. Ott van az most is, fejedelmi kézben, s védelmezi a puszták nemzetét. A kard, ami annyi vért fakasztott, fakasszon most életet!

És a táltos felébredt.

Felült jurtájában és körbekémlelt a sötétben. Zúgott a szél, de hamar rájött, hogy itt, a két folyó közén, az ősi jazyg romok között zúg. Kaszap mezítláb, ahogy volt, kilépett az éjszakába. Az égen csillagok ragyogtak, a pusztá fölött szél nyargalt, homokot sodort a semmibe.

És a táltos már tudta, mit kell tennie.

6.

Az ifjú nemzet épp csak megvetette lábát a Kárpát-medence középső részén, ahol rokonaik, az avarok túlélő népe fogadta őket, s éppen csak megvetette lábát Erdély bércei közt, ahol atyafijaik, a székelyek hősiesen kitartó maradékát lelték. Atilla népének e három sarja újra egy törzssé terebélyesedett: harcosaik megölték egymást, vérszerződés által újraegyesítették a hont.

A vérszerződés – Geiger Károly metszete

Az érkezők vezére, Árpád éjt nappallá téve szervezte a harcot – hisz Attila örökségét még nem vették birtokba teljes egészében. Sorra győzték le az idegen, Atilla örökébe betolakodott népeket, szlávokat, bolgárokat, morvákat. A táltosok jóvendőlései szerint a Kárpátok bérceitől övezett ország a magyar törzseknek adatott, a puszták népének, Atilla nagy király örökségéért. A magyarok nem megérkeztek, hanem visszatértek őseik földjére.

7.

Csepel szigete,
A.D. 897 ősze

Kaszap táltos a lehető legrosszabbkor ért a Duna-szigetre, ahol Árpád vezér a törzsszövetség hadi táborát rendezgette, csinosította éppen. Régen Atilla király szigetének nevezték ezt a helyet, és nem is ok nélkül. A magyarok megtalálták a hunok sátorpalotáinak nyomait a dús legelőkkel, és erdőkkel ékes szigeten. Folyondár nőtte be a maradványokat, föld és zöldellő fű hantja takarta a hun urak sírdombjait. Mostanság már inkább Csepel szigetének nevezték a helyet, Árpád vezér hű kabar lovásza után, aki a fejedelmi ménest itt őrizte, s aki felhívta a vezér figyelmét a jól védhető, dús szegeleltre.

Ahol a ménes volt, ott voltak a magyar urak; díszes jurtáik hatalmas körben álltak a sziget közepén. Nem messze onnét Kaszap csodálkozva látta, hogy mindenféle idegen mesteremberek fából és kőből házakat emelnek.

– Hát ezt meg kinek építitek? – kérdezte.
– Árpád úr vezéreinek. A hét magyar uraknak...

Kaszap a fejét vakarta.
– Kőházakat? Akkor biz’ valóban nem megyünk innét tovább sehová...

– Minek mennénk? Hazaértünk. Ez Atilla országa.

Nem jutott egykönnyen a vezéri jurtapalota közelébe, minduntalan lándzsás örökbe, zord, teljes fegyverzetű lovascsapatokba botlott, kik Árpád úr parancsaival siettek a szélrőzsza minden irányába. A letelepült törzsek szállásterülete nem volt még véglegesen kijelölve, ráadásul a helyben talált szláv, frank, morva és bolgár, s ki tudja, miféle népszórványokat is lehetőleg békével kellett a magyarok új nemzetébe beolvasztani. Akadt hát feladat, hódítani való elég. Az ellenállók, a vona-

kodók jussa halál volt, ám a meghódolók mind esélyt kaptak arra, hogy gyarapítsák a nomád magyarok nemzetét. Földművesekkel, szőlőművesekkel, kézművesekkel, harcosokkal. A letelepített törzsek földjén harcok dúltak, forrongott még minden, sok volt az elégedetlen, aki jobb földet, zsírosabb területet kívánt volna az övéinek annál, amit a vezér nekik juttatott.

A fejedelmi jurtapalota közelében egyre gyülekeztek már a panaszosok, az elégedetlenek. Kaszap táltos a feje búbját vakarta; lám, hát ő is ezek sorát kell, hogy gyarapítsa?

De nem volt mit tenni, azt nehezen képzelhette, hogy panaszra több oka lehetett bárkinek, mint Kéчке úr pusztá közepére telepített, árva népének.

Ahogy Csepel szigetére megérkezett, tapasztalnia kellett, hogy Árpád úr elébe ugyan hamarost nem eresztik. Sorra tértek haza a délnek eresztett harcos tumánok. Bulcsú, Lél és Botond vitézek száguldo csapatai diadalmasan vágattak be egymás után az ideiglenes ácsolatú hídon, egyenest a sziget közepére. Feldúlták a horvátok földjét, megszállták Zágráb, Pozsega, Valkó várát, átcaptak a rácok tartományaiba, s tömérdek zsákmánnyal megrakva érkeztek vissza a Geréc-révnél az immár magyarok országának nevezett földre. A fejedelmi jurtapalota közelében takaros halmokban tornyosult az arany, ezüsthalmi, a sok szörme, posztó, vászon, fegyver, ékszer, csinos ötvösmunka. Minden zsákmány a fejedelmet illette, majd Árpád úr igazságot tesz, ki mennyit kapjon belőle érdemei szerint.

Kaszap táltos csodálkozva figyelte messziről, hogyan hordják fegyelmезetten a gyűlőhelyre a harcosok az északról, délről, keletről, nyugatról összerabolt kincseket. Egyetlen tűt nem tartott meg magának senki; a vezér igazságosságába vetett hit oly töretlen volt, hogy lopásnak, harácsolásnak a lehetősége sem merülhetett fel.

Ahogy ott őgylgett, egyszeriben ismerős arcot pillantott meg: Ders atyja, Dorog vitéz közeledett nagy sietve a kitaposott római ösvényen, karján a fejedelem legszebb harci sólymával. Egy törzsből valók voltak, korábban Dorog is Kéчке úr háznépéhez tartozott.

– Kaszap! Vén csont! Mit keresel te itt?
– A fejedelem úr színe elé készülök – sóhajtott a táltos. – Ejh, de látom, nem lesz egyszerű.

– Árpád urunknak lélegzetvételnyi ideje sincsen. Hadjáratra készül a frankok ellen. Átkelünk a Dunán és megszálljuk Pannóniát is.

Kaszap végigpillantott magán. Könőse kopott és szakadt volt, össze-vissza csüngtek róla a csontdarabkák, kőöntőük és a lélekharangok.

– Segíts a fejedelem urunk elé járulnom, Dorog! A népünk szomjazik!

A solymász dühösen fújtatott ennek hallatán.

– Az az átkozott Kéчке! Miatta szenvedünk annyit, igaz-e?

– Miatta vagy sem, beszélnem kell Árpád úrral! A falunál, amit védenünk rendelt, se folyó, se patak. A kutak betemetve, megmérgezve. A Tiszából kell tömlőben

Kaszap táltos legendája – Kertai Zsolt által
a Hírös História számára készített festményén

A táltos fehér lovat áldoz
– részlet Feszty Árpád körképéből

vizet hordani. A fiad élete is veszélyben van, Dorog!

A vitéz a karján tollászzkodó sólymot nézte elgondolkodva, aztán csak a fejét csóválta nagy sajnálkozással.

– Márpedig én azt mondom, vizet fakasztani még Árpád úr sem tud, Kaszap! Kár a fáradságért!

– Csak intézd el, hogy elébe kerülhessek!

Dorog szemöldöke felszökött homloka közepibe.

– Aztán minek?

– Bízd rám, fiam!

– Álmodtál, igaz-e?

– Álmodtál.

– Tán tehetek valamit. Árpád úr holnap vadászni megy. Véle tartok én is.

Kaszap a sólymot figyelte; ide-oda pislógott, éles, érzélem nélküli tekintetében ott csillogott a táltos képmása.

– Merre indultok?

– Le, a sziget csücskébe. Hajnalban itt legyél, az ösvény ágazásánál, Kaszap. Annyit ígérhetek: urunk látni fog. A többi már a te dolgod...

A táltos hálásan biccentett.

– Én dolgom...

8.

Letelepedett egy terebélyes tölgy árnyékába, hátát a fának vetette és figyelte a nyüzsgést. Kimerült harcosok siettek a gázló felé Kürt vezér törzséből, amott három szálfatermetű varég követ ácsorgott, arra várva bizonyosan, hogy Árpád úr elé bocssássák őket. A sátorpalota irányából dült képtű frank urak viharoztak, egymás közt fojtott hangon szitkozódva. Aztán Árpád úr táltosa közeledett, a pökhendi, vén Cserge. Úgy járt, mint aki a föld felett lebeg, tekintetét az égre emelte, s úgy tett, mintha észre sem venné a fa alatt ücsörgő Kaszapot.

– Sietős az utad, Cserge?

A honfoglaló törzsek legfőbb táltosa megállt, s úgy tekintett rá, mintha azt sem értené, hogyan adhat ki hangot olyan szárnalmas emberi lény, mint Kaszap.

– Mindig sietős. Tudhatnád.

– De hisz tudom.

– Áldoznom kell. Hamarosan a frankok ellen indul urunk. Meg kell tudnom az Öregisten szándékait a hadjárat ügyében.

– Nekünk meg víz kellene.

Cserge aszott arcán gúnyos fintor gyűrődött.

– Kéчке úrnak köszönjétek, hogy azt a semmire való helyet kaptátok.

– Néki köszönjük. De víz akkor sincsen.

– Nem segíthetek.

– Rögest gondoltam, Cserge.

A legfőbb táltos elfordította fejét, és továbbindult a rév irányába. Kaszap pedig ott maradt. Tudta, hogy várnia kell, egészen hajnalig, és azt is tudta, hogy csak egyetlen esélye lesz.

9.

Még nem is igazán pirkadt, amikor Árpád úr és kísérete vágatva felbukkant az ösvényen. Lél úr, Botond úr és Bulcsú, no meg legkedvesebb solymásza, Dorog és lovásza, Csepel is véle vágattak. Amikor felbukkantak a római úton, Kaszap nyögve feltápaszkodott és kibicegett elébük.

A vezér bosszúsan rántotta vissza kancája zabláját.

– Mit akarsz, vén csont? El az útból!

Kaszap illendően meghajolt.

– Csak egy szót, Árpád úr.

– Ismerlek – ráncolta homlokát a nagyúr.

– Kaszap vagy, Kéчке törzséből.

– Bár ne az lennék.

Árpád a többiekre nevetett.

– Tudom, miért jöttél. De a válaszom: nem. Maradnotok kell a Duna–Tisza közén. Őrizni azt a helyet, mostantól mindig.

Kaszap türelmesen elmosolyodott.

– Nem azért jöttem, hogy engedélyért kuncsorogjak a távozásra. Tudom, hogy maradnunk kell.

Árpád vezér visszafogta türelmetlenkedő, száguldani vágyó hatását.

– Hát akkor? Mit akarsz?

– Nincsen vízünk.

Botond úr, csupa izom, csupa indulat ember dühödten förmedt rá nyerge magasából.

– Ott a Tisza! Vigyetek onnét!

– Onnan visziunk, de a Tisza messze van.

Nékiünk kút kell. Nékiünk víz kell.

Árpád vezér alaposan végigmérte a táltost.

– Egyebet nem tehetsz, fohászkodj az Öregistenhez, Kaszap. Csak ő segíthet. A falut tartani kell, az utakat őrizni kell. Bármilyen áron...

A táltos előrébb lépett és megfogta a vezér lovának kantárját.

– Én már fohászkodtam, uram. És választ is kaptam az Öregisténtől.

– Miféle választ?

– Azt mondta az Öregisten: valaha elküldtem az ég fegyverét Atilla királynak. Ott van az most is, fejedelmi kézben, s védelmezi a puszták nemzetét. A kard, ami annyi vért fakasztott, fakasszon most életet!

Árpád lova ismét ficáncolni kezdett, rúgkapált egyet, a táltos jobbnak látta eltávolodni előle. De a vezér nem vágatott tovább mégsem, hogy szabaddá vált előtte az út.

– Te az Isten Kardjáról beszélsz?

Dorog és Csepel lopva egymásra pillantottak.

– Egy várost látok a messzeségben – sóhajtott Kaszap. – A Duna és a Tisza közén. A homok nem temeti be soha többé. Mert Isten Kardja vizet fakaszt nekünk. Oda rendeltél minket, uram. Hát jó. Ott vagyunk, s ott is maradunk. Mindig többet kell küszködnünk, mint másnak. Legyen: többet fogunk küszködni. A homokon nincsen élet. Ha lesz víz, lesz élet is. Majd mink teremtünk. Én nem félek, uram. Halállal bélelt fészket adtál nekünk, de javunkra válik majd az örökös küzdelem. Mink majd otthont teremtünk a semmiből. De ha már nekünk adtad a szenvedést és a küzdelmet, adj életet is, uram.

Árpád elgondolkodva fürkészte nyergéből a táltos arcát.

– Az Öregisten mondta ezt neked?

– Az Öregisten.

A vezér oldalra, az övéen csüngő ősi kardra pillantott.

– Ennek markolatát soha nem érintette senki Atilla királyon és énrajtam kívül.

– Ígérem, visszahozom, uram.

Lél és Bulsú úr felhőrdültek felháborodásukban, még Botond úr ökle is buzogánya markolatára fonódott a pimasz válasz hallatán.

– Ez a kard halált fakaszt az ősidők óta – mondta komoran Árpád vezér. – Halált fakasztott Atilla atyánk idején, és halált fakaszt nap mint nap, általam.

– Most majd életet ad.

Árpád egy pillanatra még hosszan, elmélyülten fürkészte Kaszap arcát.

– Én küldtelek oda benneteket... Felelősséggel tartozom értetek...

Lassan leoldotta övéről Isten Kardját és odanyújtotta a táltosnak. Kaszap remegő kézzel átvette.

– Vigyázz rá! Szükségem lesz még erre – sok csata vár a magyarra!

A táltos aszott testéhez szorította a fegyvert.

– Az életemnél is jobban vigyázok rá!

– Dorog! Öt lovas kísérje ezt az embert vissza, Kéчке úr földjére...

Kaszap megcsókolta a kard pengéjét.

– Egy várost látok a messzeségben – mondta. – Nyakas, küzdeni tudó magyarok nemzetségét. Őrizni fogjuk azt a helyet, uram. Amíg világ a világ.

Árpád nem felelt, megsarkantyúzta lovát, s már száguldott is a sziget déli csücske felé, ahol dúsak a mezők és sűrű a vad. Lél úr, Botond úr, Bulsú és Csepel, meg a többi vitézek követték őt, értetlenkedve, hitetlenkedve. Még hogy Árpád vezér első szóra átadja az Isten Kardját egy ágról szakadt, jöttment futóbolondnak... Még ha táltos is a szerencsétlen...

Dorog ott maradt, karján a tollászkodó sólyommal; vigyorgva bámulta a táltost.

– Most aztán bajban vagy, vén csont!

– Én-e? Ugyan miért?

– Mert ha ezzel se fakasztasz vizet, a tieid megnyuvasztanak.

Kaszap a fejét ingatta.

– Az Öregisten segíteni fog.

10.

Kéчке úr népének szállása,
a mai Kecskemét területén.

Híre ment, hogy csoda van készülöben, s a falu apraja-nagyja odasereglett, ahol a régi jazyg romok maradványai a település régi központi részét engedték sejtetni. Kőrákásokat temetett be a homok, néhol még üszkös gerendák maradványai is porladtak a megsárgult romhalmok között.

Kéчке népe a nem messze felállított jurták közt ácsorgott, de sokáig nem mert közelebb menni senki a homokban térdelő táltoshoz. Dorog és az Árpád úr által küldött lovasok egy kőrákásnál álldogáltak, és egykedvűen bámulták Kaszapot, aki órák óta mormolta barbár imáit.

Aztán lassan a nők és gyerekek, meg az öregek is közelebb merészkedtek.

A nap kíméletlenül tűzött, megolvasztva a sívó homokot, remegő délibábot vetítve a látóhatárra.

A táltos a homokban térdelt.

Szemét lehunyta, homlokáról szakadt a víz, két kezét segítségkérően kitérte az égiek felé.

Az égbolt hallgatott, most a forró szél sem fújt a pusztaság felett. Opálszínű volt minden, szerte az égi óceán, egyetlen felhő sem mutatkozott sehhol.

Az idő lassan pergett.

Dorog és a harcosok unottan bábáskodtak, s várták, mikor indulhatnak vissza. Amott, a gyülekezők közt néhány szájtáti még közelebb merészkedett. Botorkáló vénemberek fürkésztek a táltos mozdulatait. Vénasszonyok forgatták a szemüket, töröltették homlokukat, káráltak, és átkozták Kéчке urat – ki tudja, hol kódorog a fegyvereseivel azóta –, amiért még mindig itt kellett lenniük, ezen az elviselhetetlen helyen.

– Mikor kezdi már?

Ajna asszony, Tarhos, Ders, Adocsa és Tammuz külön ácsorogtak, a kazár asszony jurtájának árnyékában. Nem telt még le a holdtölte, de Ajna nem volt hajlandó kicsomagolni az összekészített holmit, útra készen állt minden pillanatban.

– Mikor kezdi már?

Kaszap ernyedten ölébe ejtette karjait.

Mormolt még valamit, a fejét övező agancskorona ide-oda imbolygott, ahogy dülöngélni kezdett.

Árpád vezér szobra
Tiszaalpáron, az alpári
csata helyszínén

Székely Bertalan: Vérszeződés. A freskó a kecskeméti városháza dísztermében látható

– Nem fogja bírni! – jegyezte meg Dorog. – Senki sem bírta ennyi ideig a tűző napon...

A falu népe még közelebb húzódott.

És Kaszap énekelt. Torokhangú, ősi dalt formált, olyan szavakból, melyek valódi jelentését száz nemzedékkel korábban sem ismerték már elei. Olyan szavakból, melyeket messzi, idegen földön ejtettek ki először valaha élt táltos ősei, egy letűnt kor hajnalán.

Dorog egy kórakásra tette lábát.

– Nem tart már soká!

– De hisz még el se kezdte!

Kaszap énekelt, s felemelte az előtte a homokban heverő fegyvert. Kéчке úr népe izgatottan még közelebb húzódott.

Az ének teljesen váratlanul abbamaradt, Kaszap hangja megbicsaklott, majd teljesen elnémult. Kinyitotta szemét, és úgy bámulta Isten Kardját, mintha nem értené, hogyan került oda, a keze ügyébe.

Hét lelke volt, akárcsak a régi, nagy táltosoknak. Hét lélek egy testbe zárva. A nép csak az egyiket ismerte, de most mind a hétre szüksége volt ahhoz, hogy megtalálja a forrást.

A homokban térdepelt, érezte combjai alatt a föld forró lüktetését. Érezte a nap ragyogását a feje felett. Bőrén érezte a messzi szél suttogását. A mélyben, nagyon mélyen erek csörgedeztek a föld kérgében. A magasban erek nyíltak az égbolton.

A homok forró lüktetése egyszeriben eggyé vált szíve dobbanásával, a magasban, elérhetetlen messzeségben az Égig Éró Fa lombjai suhogtak.

Kaszap táltos erre a jelre várt.

A magasba emelte az Isten Kardját, s várt néhány pillanatig. Érezte, pontosan érezte a mélyben a víz jelenlétét. A hűs vizét. Az éltető vizét. A kard megremegett kezében.

A nép együtt lélegzett vele.

Amikor a penge a forró homokba hatolt, valami megmoccant a mélyben.

A következő pillanatban ellenállhatatlan buzgárként hideg víz tört fel a megsebzett földből.

Enyhet adó, életet adó, friss víz.

KASZAP TÁLTOS LEGENDÁJA

A Kecskemét történetéről szóló, talán legszebb legendánk sajnos nem sok ismert, dokumentálható valóságalappal rendelkezik. Szabó Kálmán „A Hírös Város anekdotáinakcse” című gyűjteményében arról emlékezik meg, hogy a mondát Kada Elek csapongó képzelete szülte. Hogy volt-e még is valami alapja a történetnek? Regélték-e nemzedékről-nemzedékre a kecskemétiakat ezt a mesét, vagy legalábbis valami hasonló? Ki tudná azt megmondani? Minden-

esetre tény, hogy ha Kada Elek találta is ki a legendát, annak alapja kétségkívül a Kaszap kút létezése volt. Valahol a Kaszap utca és a Ceglédi út torkolata közelében ez a kút adta egy évezreden keresztül a városnak a legjobb ízű vizet. Közszájon forgott még a 20. század első felében is a szólásmondás: „Innól csak a Kaszap kút vizéből, te is viszsza-vágynál”. Másképpen: „Ki a Kaszap kút vizét issza, vágjik annak szíve vissza.”

Lányos házaknál a kéréjelöltet addig etették, míg meg nem szomjazott, hogy aztán a Kaszap kút vizéből itathassák meg. Azt kortyolva ugyanis, szíve bizonyosan visszavágyott – immár a kiszemelt menyecskéhez. Ismeretes továbbá, hogy igazán csak az számított „vérbeli” kecskemétinek, aki a Kaszap kútján innen, vagyis, nagyjából a mai Kiskörúton belül született.

Történelmünk során sokan kerestek arra érdemi magyarázatot, hogyan lehetséges, hogy a védelmi szempontból előnytelen helyzetben lévő, kőfalakkal körbekeríthetetlen, minden természeti adottságot nélkülöző Kecskemét a sívó homokon is virágzó mezővárossá fejlődött az évszázadok során. A késő avar kori, honfoglaláskori sírok arról tanúskodnak, hogy Kecskemét és környéke részben lakott maradt az avar-frank háborúkat követően is. Az észak-déli, kelet-nyugati utak metszéspontjában található város kiemelten fontos volt a nomád törzsek számára. A Kaszap-legendát megalkotója voltaképpen arra keresett

magyarázatot, hogyan, milyen mentalitás segítségével tudott kiemelkedni a kedvezőtlen körülmények teremtette hátrányból Kecskemét és annak népe.

A történet egyik változata szerint egybként maga Árpád vezér kért segítséget Kaszap tálostól az ide telepített, s emiatt érthetően elégedetlenkedő magyarok panaszára. Móra László verses változata is a honfoglaló törzsek közti sorshúzásról beszél, melynek eredményeképpen éppen Árpád népe, a vezértörzs kapta a szerencsétlen helyen elterülő térséget.

Így az ismert legenda-változatok variánsaként Árpád kéri a táltos segítségét, és nem fordítva. Kaszap ebben a történetben is Árpád sok harcot megjárt, híres kardjával kezd ásni a mai Kaszap utca végénél, a Ceglédi út torkolata tájékán. A kard nyomán bővizű, kiváló víz fakadt a homokból a magyarok megelégedésére, s ezzel a letelepedés egyetlen igazi feltétele is teljesült.

A népi emlékezet úgy tartotta, hogy ezer éven keresztül innen hordták a kecskemétiék az ivóvizet. A vízvezeték-rendszer építésének kezdetét is túlélte a legendás kút, s csak később bontották el.

Természetesen az évszázadok alatt feledésbe merült, ki lehetett Kaszap, akiről a kút, s maga az utca is a nevét nyerte. A népi emlékezet, s ennek nyomán vélhetőleg Kada Elek kerekítette ki az elveszett tudást, s alkotta meg Kaszap táltos legendáját. A történetnek valós írásbeli nyoma nincs, Kada Eleknek, a város múltjának szeretetéről tanúskodó írásokat költő polgármesternek idejében kezdett erősödni a legenda. A Dalárda ötvenéves jubileumára kiadott emlékkönyvben is megemlíti 1909-ben; hogy az író-polgármester költötte-e, vagy más, nehéz lenne ma már kibogozni.

KIK LAKTÁK AZ ALFÖLDET A MAGYAR HONFOGLALÁSKOR?

A történészek és régészek adatai alapján megállapítható, hogy a térség – noha ősidők óta lakott volt, a magyar honfoglalás időszakára részben lakatlanná vált. A 796-os frank-avar háború, amely véget vetett az avar törzsek uralmának a Kárpát-medence nagy részén, teljesen elpusztította a két folyó közének településeit is. A régi avar falvak a földdel váltak egyenlővé. Az avar sáncok, árkok, melyek kétségtelenül védelmi szerepet tölthettek be, sok helyütt mégis

megmaradtak. Az 1848-as szerb felkelés idején Szenttamásnál, és a Délvidék több települése mellett vívott véres ütközetek „római sáncai” javarészt ezek az avar védelmi árkok voltak, s nem a rómaiak művei. Újvidék határán a Duna kisebb ágánál kezdve, egész Tiszaföldvígig tartó sánc ilyen. Az Ördög-árkot és a Csörsz árkat is hasonló keltezésűnek vélhetjük.

A BOLGÁR BIRODALOM GYEPÜJÉN

Sokáig úgy vélték, Árpád magyarjainak érkezésekor a Duna-Tisza közének nagyobb része bolgár uralom alatt állt. A bolgár birodalom azonban erre a térségre a honfoglalást megelőző évtizedekben már biztosan nem tudta kiterjeszteni fennhatóságát, és kérdéses, hogy korábban, az avarok frankok általi legyőztetését követően egyáltalán jelentősebb mértékben képesek voltak-e tartósan birtokba venni a területet. A legfrissebb kutatási eredmények éppen azt látják igazolni, hogy a bolgárok jelenléte jóval szerényebb volt Magyarország területén, mintsem azt korábban feltételezték. A legmerészebb elképzelések az egész Duna-Tisza közét bolgár uralom alattinak tekintették a magyarok bejöveteléig, de valószínűbb, hogy fennhatóságuk inkább csak a Szerémségre, és a Bánság keleti, Tiszától keletre eső részére terjedt ki. Bolgár fennhatóság alatt állott azonban Dél-Erdély, vélhetőleg Fehérvár központtal (Gyulafehérvár). A dél-erdélyi bolgár telepek főként az erdélyi sókereskedelemmel álltak összefüggésben, a bolgár katonai jelenlét ezt ellenőrizte. A sószállítványokat tutajon eresztették le az erdélyi folyókra. Szintén a bolgárok északi, legfontosabb bázisa volt a másik Fehérvár, a bolgárokról elnevezett Nándorfehérvár (Belgrád) is. A bolgárok uralta területeken főképp szláv törzs-maradékok éltek, valamint az avar törzsszövetség keletre menekült részei is a lakosság alaprétegét alkották, jelentős hatást gyakorolva a

hosszasabb időre megtelepülni nem tudó, s nem is akaró bolgárok szokásaira.

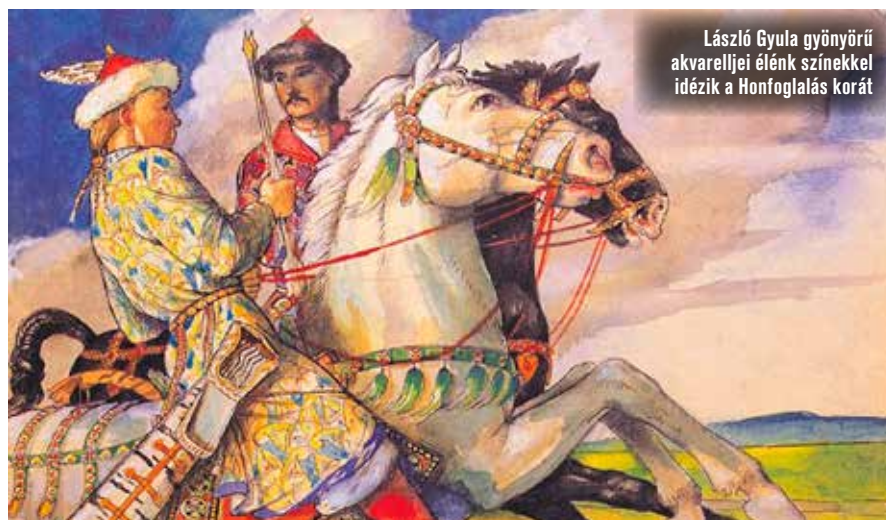
A kevésbé erős bolgár jelenlét feltételezését erősíti a Dél-Magyarországon feltűnően kis számban található bolgár régészeti leletanyag, pontosabban a leletanyag hiánya. A Duna-Tisza között legfeljebb afféle gyepterületként használhatták, senki földjeként, mely a kiterjedt mocsárvidék, és a mostoha időjárási viszonyok közt jórészt lakatlan maradt a magyarok bejöveteléig.

Az Anonymus gestájából ismert Zalán vezér, és bolgár serege, valamint az ellenük vívott alpári csata éppúgy lehet Anonymus agyszüleménye, mint bizonyos történelmi valóságtartammal bíró valóságos ütközet, még akkor is, ha Zalán nevét a történelemtudomány nem tudta írásos forrásokban is szerepeltetni, ismert bolgár vezérrel, uralkodóval azonosítani.

A bolgár birodalom északi gyeptől túl megjelenő, harcias magyar törzsek nyilvánvaló fenyegetést jelentettek a déli peremvidék bolgár jelenlétére, még akkor is, ha jókora, gyéren, vagy egyáltalán nem lakott területek választották meg el őket egymástól. Azt se feledjük el, hogy a bolgár végvidékhez egyfajta ütközőállamként tartozó Nagy Morvaország, Moravia, valószínűleg a mai Szerémségre, és a Belgrádtól délre és keletre eső területekre terjedt ki, köztük a Morava völgyére. Talán ez lehetett

Árpád vezér. A kecskeméti Városháza középízlítjának ormán a honalapító Árpád fejedelem szobrát helyezték el. A korabeli kecskemétiék, akik először idegenkedtek az új városházától, Árpádkának nevezték el a páncélos vitézt

László Gyula gyönyörű akvarelljei élénk színekkel idézik a Honfoglalás korát

Szvatopluk államának déli része, melyet végül a magyar honfoglaló törzsek tüntettek el örökre a térképről. A bolgárok tisztában lehetettek azzal, hogy sem a morvák, sem a területet gyéren lakó más szláv törzsek nem lesznek képesek eredményesen dacolni az agresszív hódítókkal.

Vezérük, Anonymus szerint a Salán névre hallgató törzsfő volt, aki az északi bolgár területek, és az erdélyi sókereskedelem felügyeletéért felelős katonai vezető lehetett, a magyarok feltűnésétől kezdve aggodalommal figyelte Árpád törzseinek terjeszkedését. Az események III. Béla névtelen jegyzője szerint a következőképpen alakultak:

Amikor a magyarok a Vereckei-szoroson átkelve még csupán az ország északkeleti részeit szállták meg, a Bodrog-Tisza túlsó partján maradván, Salán kán követeket küldött Árpádhoz, megfenyegetve őt, hogy ne merje átlépni a Bodrog vonalát. Ellenkező esetben – szölte a figyelmeztetés –, a bolgár cár és a bizánci császár csapataival egyessülve könyörtelenül leszámol majd velük.

Árpád – békülékenysége jeléül – végtére is a bolgárok türk népek voltak életmódjukat, harcmódjukat tekintve, miképp azt Bölcs Leó „Taktikája” is említi, feltűnően hasonlítottak a magyarokhoz – azt üzenté vissza Salán kánnak, hogy noha a Duna-Tisza köze a magyarokat illeti, Attila nagykirály öröksége lévén, a bolgárok iránti jó szándékát úgy nyilvánítja ki, hogy csupán a Sajó vizéig kér egy darab földet lefeléül. Jó szándéka megerősítésére gazdag ajándékokkal küldte el követségét Salán (talán nándorfehérvári) udvarába. A követségnek – a kor szokásai alapján – természetesen a terület lélekszámának, katonai erejének feltérképezését is el kellett végeznie.

A magyar törzsek Anonymus szerint ezután a Tiszamelléket és Erdélyt hódították meg. Az eredményes hadjáratot követően Árpád követei immár a Zagyváig terjedő területet jelölték meg törzsek szállásterületének új határaként. Ez a lépés felért egy nyílt hadüzenettel, hiszen Erdély meghódítása és a dél felé irányuló, nyilvánvaló terjeszkedési szándék nem hagyott kétséget afelől, hogy a magyarok hamarosan a bolgár területekre érnek, és még ott sem kívánnak megállni.

Salán kán felkészült a magyarok elleni háborúra. Követei segítséget kértek a bizánci császártól és az al-dunai bolgár fejedelmektől, valamint a határvidéket lakó szláv törzsfőktől. A katonai segítség feltűnően hamar megérkezett. A magyarokkal való leszámolás mindenki számára elkerülhetetlennek tűnt. Az egyesült bolgár-bizánci-szláv sereg Salán kán vezetésével Titelnél kelt át a Tiszán.

A szövetségeseik létszáma oly jelentős lehetett, hogy Salán következő üzenete Árpád számára már igen magabiztos volt: ha a magyarok nem takarodnak ki az országból, haddal fogják őket kiverni, hogy hírmondójuk sem marad.

Árpád a fehér ló mondájából ismerős, igazi nomád észjárásra valló választ küldött Salánnak: a magyarok megvették már ezt a földet, tizenkét fehér ló, és a hozzájuk tartozó lószerszám képében, melyeket ajándékkul küldtek a bolgároknak. „Parancsoljuk azért uratoknak, hogy földünket elhagyva takarodjék rögtön a bolgárok földjére, ahonnan ősapja, a mi ősapánk, Attila király halála után kiszállott volt. Ha pedig ezt nem teendí, tudja meg, hogy mi ellene azonnal hadra kelünk.”

A bolgár-bizánci-szláv sereg északra nyomult a Tisza jobb partján, a magyarok pedig a Zagyván átkelve délnek tartottak, s a mai Köröstétellen és a Tisza között haditáborba szálltak.

Salán kán Alpárnál ütött tábor, de csapatai a Tisza menti alföldi területeken szélesen elnyúlva, egészen Kecskemét határáig száguldottak be a területet.

AZ ALPÁRI CSATA

Az ütközetre a hagyomány szerint valamikor 896 tavaszán került sor. Árpád magyarjai jelentős létszámbeli hátrányban voltak, de harcmódoruk, és agresszív fellépésük bőségesen pótolta ezt a hiányosságot. Ahogy Anonymus írja a csata előtti éjszakaról: „Midőn mindkét sereg egymáshoz közel éjszakázott, egyik sem mert aludni, hanem lovaikat nyergelve kézen tartva virrasztának.”

Az ütközet elején Bogát fia Bulcsú a magyar hadizászlót magasba emelve jelt adott a harcra. A Tas nembéli Lél megfűjván a hadi kürtöket, a magyar sereg az előcsapatként felsorakozott görögökre rontott. A bizánciak sorain a lehengerlő magyar roham láttán pánik uralkodott el, amely a csata során fokozatosan áterjedt a bolgárookra és a szlávokra is. Salán kán – látva, hogy Árpád magyarjai megsemmisítő vereséget mérnek erőire, fejvesztve menekült Alpár mezejéről, egész Nándorfehérvárig meg sem állt. Seregének java részét a magyarok a Tiszába szorították, s legtöbben ott fulladtak meg, mivel úszni nem tudtak.

A jelenkori történettudomány ugyan még Salán-Zalán létét is kétségbe vonja, voltaképpen Anonymus gestáján kívül sehol sem szerepel ez a név, s magáról a legendás alpári csatáról sem került elő számottevő régészeti lelet. A népi emlékezet és a krónikairodalom – elsősorban Anonymus gestája révén – kitörölhetetlenül nemzeti históriának részévé tette az ütközetet.

A SZERI GYŰLÉS – VÉRSZERZŐDÉS

A történések érthető fenntartásokkal kezelik Anonymus gestáját, hiszen az több évszázaddal a honfoglalás eseményei után született. Egyes részleteit a kutatók tételesen cáfolták, a krónika számos fejezetéről azonban nehéz eldönteni, hogy az

Anonymus korában még élő népi emlékezet lenyomatai-e, avagy a szerző gazdag képzeletének termékei.

A gesta szerint az alpári győzelmet követően „Árpád fejedelem és vitézei a Körtvélytónak nevezett mocsárig vonultak, és Gyümölcvény erdeje mellett 34 napig időztek. A fejedelem és előkelői azon a helyen rendelkeztek az ország szokásjogáról és egyes jogesetokról: miként szolgálnak a fejedelemnek és előkelőinek, vagy miként hozzanak ítéletet az elkövetett bűncselekmények ügyében. A fejedelem kíséretében lévő előkelőknek itt is különféle helyeket adományozott összes lakosukkal egyetemben. És azt a helyet, ahol minderről határoztak, a magyarok saját nyelvükön Szernek nevezték el, mert itt rendezték el az ország minden dolgát.”

Hogy valóban a mai Ópusztaszer területén tartották volna-e az első magyar országgyűlést honfoglaló eleink, a történészek egy része kétségbe vonja, s ebben az esetben is Anonymus utólagos névmagyarozatára gyanakodnak, mint ahogy az alpári csata leírásában szereplő „görögök révje” példájánál is. Anonymus szerint a Tisza szőben forgó gázlóját azért hívják görögök révjének, mert az alpári csatából menekülő görög harcosok nagy számban fulladtak itt a folyóba, a mocsaras árterületbe. Ma már úgy véli a történelemtudomány, hogy ezzel szemben a révet a 12. században a szávaszentdemeteri görög

monostor birtokolta, s innen a „görögök révje” elnevezés.

A szeri országgyűlés esetében természetesen lehetetlen bizonyosat állítani. Anonymus szavait évszázadokon át nem illet kétségbe vonni, ennek köszönhetően az ópusztaszeri legenda ugyanúgy beépült nemzettudatunkba, mint a gesta honfoglalásra vonatkozó egyéb állításainak többsége.

A HONFOGLALÓK LETELEPEDÉSE

Kiket, milyen népcsoportokat találtak Árpád magyarjai a Kárpát-medencében? Találtak-e valóban avar néptörzseket az érkezők ezen a vidéken? Túléltek-e a frank háborúk, bolgár betörések, morva vándorlások katakлизмait a valaha nagyobb lélekszámban itt megtelepülő, és erős birodalmat alapító avarok?

László Gyula kettős honfoglalás-elmélete óta – melyet, talán kevesen tudják, elsőként Vámbéry Ármin vetett fel – ezzel kapcsolatban számos vita dúl történelmi körökben. Ennek során még az az első hallásra abszurdnak tűnő feltételezés is elhangzott, hogy voltaképpen az itt megmaradt avarság beszélhette a mai magyar nyelv korai változatát, tőlük vették át Árpád népei, akik talán török nyelvűek lehetettek. Az avarság és a magyarság feltételezett egymás

mellett élésének, illetve egymásba olvadásnak problémaköre, ahogy azt Szentpéteri József is említi tanulmányában (Kritikai megjegyzések az avar-magyar asszimiláció kérdésköréhez) nemzedékek óta a hazai és nemzetközi népvándorlás-kutatás művelőinek egyik kiemelt kérdéscsoportja. Az elmúlt tíz-tizenöt esztendőben a nagyarányú autópálya-építkezések, illetve a Kecskemét környéki nagyberuházásokat megelőző régészeti feltáró munkák nagyszámú új sírlelettel gazdagították az eddigi adatbázisokat. A részletekbe menő feldolgozás, és a távlati következtetések levonása azonban még várat magára. (Lapunk jelen számában például a Mercedes gyárbővítés területén feltárt avar falu malom-játékáról olvashatunk cikket).

Vörs-Papkert térségében 1982 és 1996 között, a Kis-Balaton rekonstrukciós munkálatait megelőző feltárások során mintegy 700 kora középkori sírt találtak régészeink. A leletgyűjtés arról tanúskodik, hogy a temetőt a késő avar kortól az Árpád kor kezdetéig folyamatosan használták. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a Kis-Balaton szigetén temetkező késő avar kori katonáskodó középréteg egy része a magyar honfoglalás után is helyben maradt, és a magyarokkal közösen használta a temetőt, egészen a 10-11. század fordulójáig, vagyis a magyar állam megszilárdulásáig. Az elméletek egy része azt sem tartja kizártnak, hogy az érkező magyarság saját lélekszámánál nagyobb avar töredéket olvasztott magába. Az is figyelemre méltó tény, hogy a honfoglalás során semmilyen formában nem említene forrásaink magyar-avar háborút, összezapást, ami tovább erősíti a rokon népek elméletét.

Györffy György egyik művében úgy fogalmaz, hogy „az eredeti avarság, mely 800 körül már inkább csak vezető és harcos rétegben kereshető, elenyészett, viszont adatszerűen igazolható, hogy az avarok közé a 7. század végén benyomult főnomád onogur-bolgárok, akiket az összefoglaló avar név mellett a 870-ben említett „vangar” néven is keresnek, bizonyos területeken tovább éltek. (...) Az avar birodalom bukása után a Kárpát-medence számban legjelentősebb népessége a szláv lett.

Az Alföld nagy része mindamellett gyepterű határvidék volt; ezért írta Nagy Alfréd a Karantánföld és Bulgária között fekvő pusztának, ezért mondták a nyugatiak avar pusztaságnak, és ezért írta egy mohamedán geográfus 870 körül, hogy a morvák és bolgárok között 10 napi lakatlan járóföld terül el.”

A vérszerződés jelenete a Képes Krónikában

Honfoglaló magyar vitézek László Gyula akvarelljén

Az 2002-ben megjelent, Bárh János által szerkesztett Kecskemét története 1. kötetében László Gyula gondolatait idézik (A honfoglaló magyar nép élete) a Kecskemét környéki magyar-avar együttéléssel kapcsolatban:

„A magyarság a honfoglaláskor nem szállja meg az avar törzsterület két nagy csomópontját: a Duna-Tisza közti területek nagyjából Üllő, Kecskemét, Szabadka, Újvidék-Baja közt elterülő részét és a Fertő körüli avar telepek helyét. (...) E két vidéken semmiféle nyomunk sincs arra, hogy szlávok laktak volna. (...) Az avarság zöme ugyanazt a területet szállja meg, mint később a kunok. Főként a Kiskunságon találunk népes avar temetőket. (...) Az avar és kun település területeket a honfoglalók csak gyéren (főként útbiztosítás céljából) szállják meg. Az avarok és a kunok a szilajpásztor-kodásra alkalmas pusztamezőket szállották meg tömör rajokban, a magyarság pedig a földműveléses pásztorkodásra alkalmas területeken rendezkedett be. (...) A magyar és avar szállásterület tömbjeiben szinte kiegészíti egymást.

Milyen mértékben szállták meg tehát a honfoglaló magyarok Kecskemét környékét? Nehezen megválaszolható kérdés ez. H. Tóth Elvira a Kecskemét története 1. kötetében a következőképpen fogalmazza meg kételyeit:

„Nehezen tudjuk elképzelni, hogy a VIII. és a IX. század fordulójának katasztrofálisan aszályos évei több mint egy évszázadra kihatottak volna, noha tudjuk, hogy az aszály következményei a Homokhátságon hatványozottan érvényesülnek. Tényként viszont tudomásul kell vennünk – bár ma több leletet, lelőhelyet ismerünk, mint egykor László Gyula, – hogy a Duna-Tisza

köze szívében több mint 100 km hosszan, Kunpeszértől Madarasig végighúzódnó mintegy 50 km széles sávban mindössze féltucatnyi magányos temetkezést ismerünk, amely valóban Árpád magyarjaihoz köthető. Úgy látszik, – írja László Gyula a bócsai, keceli sírokkal kapcsolatban – „az avarok is a pusztában eldugva temették el fejedelmeiket, mint korábban a hunok, vagy később a magyarok.” Ezt a mintegy 5000 négyzetkilométernyi lakatlan területet szeli át a fontos átkelőhelyekről – mint a Csepel sziget déli vége, vagy Dunaföldvár – a Tisza felé átlósan haladó utak nyomvonala. Talán nem véletlen, hogy a legrangosabb honfoglalás kori leleteinket, tarsolylemezeinket és csontos nyergeinket – a Duna-Tisza közén ezek közelében találjuk. Azonban a Kiskunság szíve, az egykori kagáni székhely feltételezett területe teljesen üres. A Kecskemét, Izsák-Balázspusztá, Soltszentimre, Solt, Harta, Halomszállás, Öregcsertő, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza-Hármashatár lelőhelyek által határolt mintegy 2500 négyzetkilométer területről egyetlen leletet sem ismerünk, amely a tarsolylemezek művészetével és viselőikkel kapcsolatba hozható lenne.”

Abból a logikából kiindulva, hogy a fontos kereskedelmi- és hadiutak kereszteződésénél, átkelőhelyeinél a honfoglaló magyarok feltűnő figyelemmel létesítettek kisebb telepeket, következik, hogy Kecskemét esetében is ezt kellett tenniük.

A Homokhátság szívében többnyire az előkelők magányos sírait találjuk (Horváth M. Attila: Adattár a honfoglalás kori leletek előkészületben lévő repertóriumára.) A benepusztai Bene vitéz sírja, Kiskunfélegyházán, Nyárlőrincen talált sírleletek izgalmas leletanyaggal gazdagították

gyűjteményeinket. Kecskeméten szerényebb sírleletek kerültek elő, ám a várostörténeti monográfia ezzel együtt is megállapítja:

„E felsorolt leletek hiányosságai mellett is elégségesek annak megállapításához, hogy Kecskemét térsége a X. század folyamán az É-ÉNy D-DK irányú főútvonalon jelentős állomássá vált.”

S ha már itt tartunk, ugyanilyen izgalmas kérdés az is, hogy az avarokon kívül milyen arányban olvadtak be Árpád népébe szlávok, morvák, majd a Dunántúl meghódítása után a frankok, karantánok. A honfoglaló magyarok és a meghódított népek aránya vajon hogyan viszonyult egymáshoz? Ez utóbbi kérdés izgalmas részterület a honfoglalás korának kutatói számára. A „kis létszámú, fegyverforgató elit” elmélete szerint (jobbára Kristó Gyula elgondolását követve) a magyarok és a hozzájuk csatlakozott kabarok fegyverforgató elitje az újonnan létrejött társadalomnak csupán 20-28 százalékát tette ki, a többi részt a meghódított szlávok közrendű tömegei alkották. Ennek az elméletnek kétségkívül gyengéje, hogy ebben az esetben vélhetőleg nem a nagyobb tömegű szláv alapréteg vette volna át a „kisebbség” magyar nyelvét, hanem fordítva, ahogy az az eredetileg török etnikumú bolgárok elszlávosodásakor történt. Mint ahogy arra a Honfoglalás és megtelepedés című tanulmánygyűjteményben Takács Miklós is felhívja a figyelmet, a népvándorlás kori germán közösségek jó részének (frankok, gótok, vandálok) története is egyértelműen bizonyítja, hogy az országot szervező, kora középkori fegyveres elitek rendszerint néhány nemzedéken belül feladták korábbi anyanyelvüket, és átvették az adott ország, térség többségi lakosainak nyelvét. Ugyanez történt az Angliát újra állammá szervező normann hódítók leszármazottaival, vagy ruszokat megszerző varégekkel, és természetesen az oláh fejedelemségeket, Moldvát és Havasalföldet állammá szervező tatár, kun, besenyő kenézi réteggel, akik néhány nemzedék alatt hozzá „oláhosodtak” hozzá a köznéphez.

A Gombocz Zoltán, Kniezsa István és Györffy György álláspontját követő „teljes struktúrájú etnikai közösség” elmélete szerint a magyarok és kabarok fegyverforgató elitje és közrendű tömegei kitették a lakosság akár 66-80 százalékát, míg az itt talált avarok, szlávok közrendű csoportjai alig 20-33 százalékot alkottak.

Korábbi álláspontot tükröz a Hóman Bálint nézeteit megjelenítő „török eredetű fegyveres elit, magyar anyanyelvű köznép”

elmélet, ami szerint a társadalom vezető rétegei, az úgynevezett nemzetségi arisztokrácia fokozatosan elmagyarosodó török és kabar családokból állott, míg a közrendűek magyarokból és avarokból – vagyis itt is az alávetett nép nyelve vált uralkodóvá; a magyar a vezető török nyelvével szemben.

Talán a legizgalmasabb László Gyula óta a már emlegetett „kettős, vagy többszöri honfoglalás” elmélete. Eszerint a mai magyarság alkotó elemei több részletben, egymástól több évtizednyi különbséggel érkeztek a Kárpát-medencébe. Az első hullám a későbbi közrendűek csoportjait alkotó magyarokból, avarokból állott, akik már részben társadalmi rendjükbe olvasztották az általuk a Kárpát-medencében talált szlávokat és germánokat. Árpád honfoglalói voltak a második hullám, akik – ahogy László Gyula kései interjúiban utalt rá –, akár török nyelvűek is lehettek, s akik immár az új hazában vették át a magyar nyelvet a régebb óta itt élő magyaroktól.

A NAGY FÖLDOSZTÁS

A források beszámolnak róla, hogy a honfoglaló magyar törzsek számára Árpád vezér határozta meg a letelepedésükre kijelölt területeket. Elsősorban folyók, más élővizek mentén, a nomád életmódhoz illeszkedő szálláshelyeken telepedtek le a magyar, és a hozzájuk csatlakozott kabar, és más törzsek. Akadt még egy nyilvánvaló szempont: a katonailag fontos utak metszéspontjában álló, azokat ellenőrző települések, területek védelme. Ilyen terület volt a Duna-Tisza köze, a mai Kecskemét környéke, mely ugyan a lehető legkevésbé sem tűnt életre alkalmasnak a honfoglalók számára, ellenőrzése mégis elkerülhetetlen volt az újonnan érkező népesség számára.

Vajon valóban büntetésnek vették az ide telepített magyarok, hogy szerencsésebb sorsú társaikkal ellentétben nekik csupán a sívó homok jutott? Nem érezhették ebben a döntésben a fejedelem kegyét, az bizonyos. Ha a honfoglalás kori régészeti leletek térképére vetünk egy pillantást, láthatjuk, hogy a történelmi Magyarországnak is inkább a központi, sík vidékein, és jórészt a folyók völgyeiben jöttek létre magyar szállások; a hegyek közé, és az alföldi pusztákra csak kisebb számban telepedtek a törzsek.

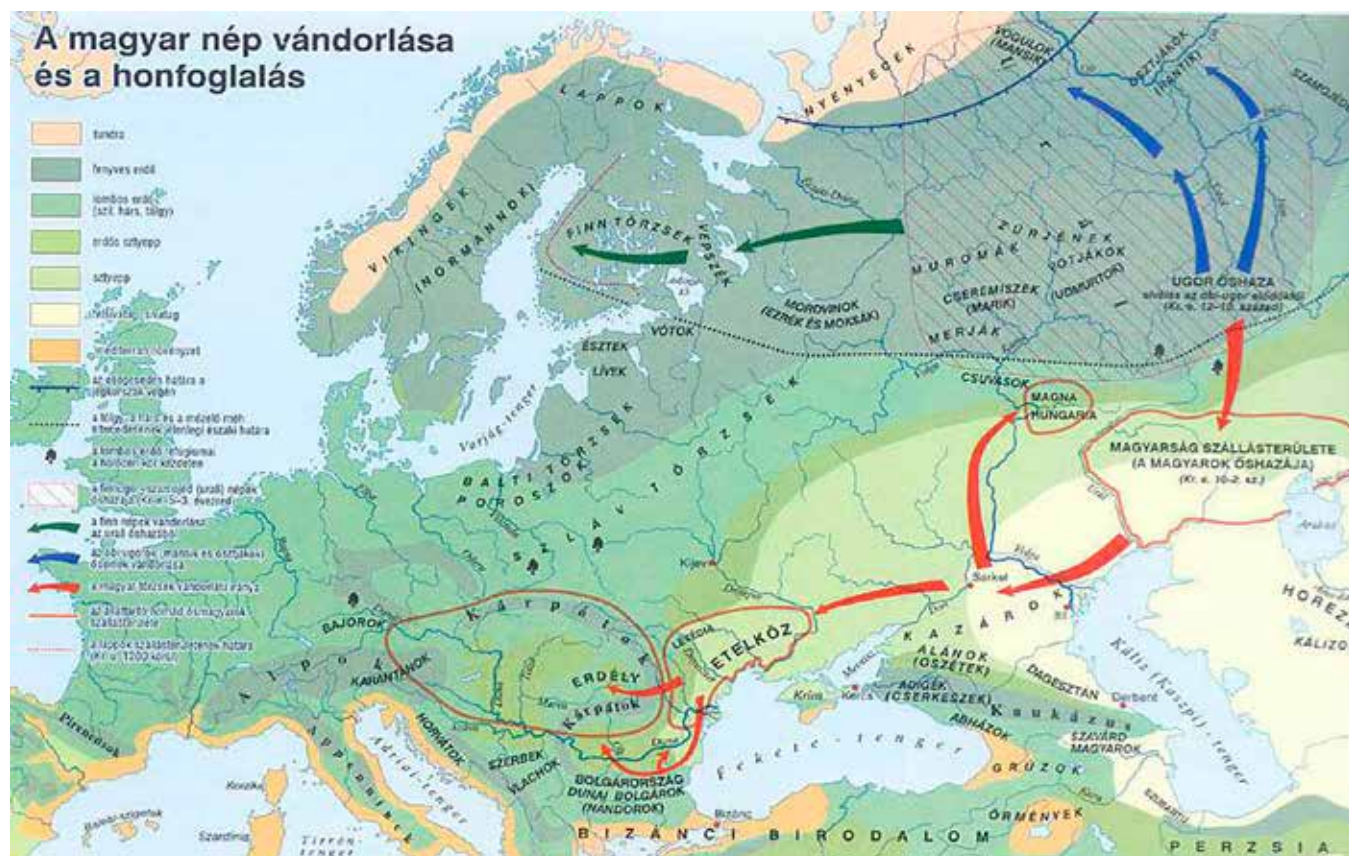
Roppant nehéz rekonstruálni, melyik törzs hol, az új haza melyik részén telepedt le Árpád vezér parancsának enge-

delmeskedve. Anonymus gestája ugyan ezzel kapcsolatban is számos tudnivalót rögzít, ezek hitelességéhez azonban – az eseményektől eltelt időt figyelembe véve –, komoly kétségeket fűznek a kutatók. Annyi bizonyos, hogy a nomád magyar törzsszövetség törzsenként, nemzetségenként telepedett le, elsősorban a folyók menti területeket véve igénybe: a Duna, a Tisza, a Temes, a Maros, Körös mellett találunk jelentős honfoglalás kori sírlelet-együtteseket.

Az Anonymus krónikájában leírtak, és a településnevek elemzése révén a követke-

ző, legjobb esetben is csak valószínűsíthető elosztás valósult meg: Árpád fejedelmi törzs a Duna-Tisza közének felső részén, Solt, Alpár vonaltól északra és a Dunántúl északi, középső megyéiben telepedett meg. A Balaton-Dráva közötti földek Bulcsú törzsének jutottak. Más forrás, jelesül Hóman Bálint Magyar története szerint ez Árpád területe volt szintén. A Tiszántúl északi vidéke a kabarok törzseinek jutott, s Erdély a gyulák jussa lett. A Dráva-Száva közén is magyar törzsi szállásterület jött létre, nagy valószínűséggel Botond népe talált itt otthonra.

A Tisza középső szakasza, a Duna-Tisza közének és a Tiszántúlnak szomszédos részeivel egyetemben Ond törzséé lettek – vélhetőleg ezen szállásterület nyugati peremén telepedtek le a mai Kecskemét belakó magyarok. Kende törzse Erdély keleti peremére szorult, a horkák törzse az őrségi részeken, Huba és Lél törzse a Csalóköztől északra egészen a morva-osztrák területekre mélyen benyúlva telepedett meg.

Tegyük hozzá, mindez csupán a történe-
szek egy részének elképzelése.

KIK VOLTAK A TÁLTOSOK?

Díoszegi Vilmos, A pogány magyarok hitvilága című kötete bevezetőjében azzal a felütéssel kezdi, hogy „vajon egyáltalán lehetséges-e egy vagy több ezer évvel ezelőtti hitvilágról képet alkotni. Hiszen mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a múlt század romantikus íróinak, Vörösmarty Mihálynak vagy Arany Jánosnak a pogány magyarokról szóló versei éppen úgy nélkülözték a tudományos megalapozottságot, mint ahogy hamis képet festett pl. Feszty Árpád is a „Magyarok bejövetele” tárgyú monumentális körképén a lovat áldozó táltosról. (...)

A samanisztikus világkép alkothatta a pogány magyarság világfelfogásának a gerincét. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ez a világfelfogás aligha lehetett homogén, hiszen a pogány magyarság sem volt az. A finnugor nyelvű Nyék és Megyer törzsön kívül a többi mind török nyelvű volt. Aligha gondolhatjuk, hogy a kétféle eredetű törzsek hitvilágát pontos azonosságok jellemezték.”

Tegyük hozzá, a honfoglaló törzsek nem csak kétféle, de valószínűleg ennél is sokszínűbb etnikai eredettel bírtak. A kabarok három törzse, akiket Anonymus kunoknak nevez, valamint a Kijev környékén a honfoglalóhoz csatlakozott szláv néptöredékek tovább színesítették az etnikailag, nyelvileg sem egységes törzsszövetség hitvilágának hátterét.

Bármilyen izgalmas, érdekes, sokszínű is volt azonban a pogány magyarság hitvilága, az országalapítás, és a kereszténység felvétele végzetes csapást mért rá. A pogány hagyományok, szokások tűzzel-vassal való irtása, a szóbeli, és a rovásokon keresztül valószínűleg még egy ideig létező írásos emlékek tudatos és könyörtelen pusztítása gyökerestül tépte ki a magyarság történelméből a sok évszázados hagyományok jelentős részét. „Az egykori világkép, mivel

az azt összetartó erő, vagyis a benne való hit megszűnt, egyre inkább alkotórészeire hullott. Ezek az alkotóelemek más formában (pl. hiedelmek, hiedelemmondák, mesemotívumok, rituális énekek) éltek tovább s napjainkig megőrződtek a magyar népi kultúrában” (Díószegi Vilmos).

A honfoglalók hitvilágának, szellemi életének központi figurája volt a táltos. Természetterfeletti erővel rendelkező, mítikus tudással felvértezett, az ősi vallás dolgaiban járatos embereket neveztek így a magyarok, illetve a magyarsághoz hasonló társadalmi berendezkedésű nomád népek, törzsek.

A táltos egyszerre szellemi vezető, tanácsadó, varázstudó, jós, bizonyos értelemben a törzs vitáinak eldöntője. A táltos ember sokszor megkülönböztetett jegyekkel jó a világra. Foggal születik, vagy épp hat ujjá van. A csallóközi néphit szerint, ha a bába felfedi a foggal született gyermek titkát, a gyermek meghal, másutt úgy hiszik, életben marad ugyan, de elveszíti különleges képességeit. A magyar hiedelemvilágban a táltos lehet ember, de lehet állat is. A táltos ló, táltos paripa megismeri a táltos embert, kiválasztja, és megszólítja. A palóc néphit szerint a táltosnak született gyermeknek hétéves korában próbát kell

kiállnia. Ha a beavatása sikeres, elindulhat a valódi táltossá válás rögzös útján, ha nem, akkor is válhat még belőle garabonciás diákká, ki sárkányon nyargal és vihart támaszt. A nagyszalontai hagyomány szerint a táltos összekötetésben áll a garabonciás diákkal, meg az ördöggel, és a lidérccel is. Táltos nem csak férfi lehet, sokszor nőből lesz a táltos. Hétéves korban a táltost éjjel elrabolják az öreg táltosok és megtanítják a maguk ördögös mesterségére – érdekes módon a férfi táltost nők, a nőt férfi táltosok tanítják ki. A kiképzők sokszor a nemzetség szellemősei, ami azt is jelenti, hogy egy-egy törzs, nemzetség táltosa csupán a törzs, nemzetség szállásterületén fejtheti ki tudását – azt átlépve óhatatlanul összeütközésbe kerül más törzsek, népek táltosaival, sámánjaival.

A táltos – ellentétben a boszorkánnyal – nyíltan vállalja mivoltát, hiszen isteni kegyből lett azzá, ami. A táltos sokszor a hetedik gyermek hetedik gyermeke. Kiválasztott, akinek be kell töltenie hivatását. A táltos minden hetedik évben távoli, titkos gyülekezőhelyre vágat táltos lován, hogy megküzdjön más országok táltosai-val; a győzedelmes varázstudó országa a következő hét esztendőben gyarapodni fog, hadiszerencse kíséri; a vesztesre inségek évek jönnek.

MI A DOLGA A TÁLTOSNAK A HÉTKÖZNAPOKBAN?

Szél-, vihar-, jég-, tűz-, árvízcsinálás, vízfakasztás, láthatatlanná válás, állattá alakulás, emberek megrontása, rontás elűzése. A táltos ismeri a természet titkait, a fák, növények hasznát, a gyógyfüvek, gyógyitalok titkait. A törzs életében felmerülő gondokra sokszor álmot látva találja meg a megoldást; révületei napokig eltarthatnak, ilyenkor nem szabad őt felébreszteni. Kiskorukban szóltan, zárkózott gyermekek, félrevonulók, de korukat meghazudtoló fizikai erővel bírnak. Gyerekként akár fél kézzel magasba emelnek egy felnőtt embert. A táltos a néphit szerint kilenc férfi erejével bír. Göcseji hagyomány szerint a táltos olyan fiúgyermekből lesz, aki a levegőbe tud emelkedni, és ott megverekedni más népek táltosaival. Nem csak testi erejében több a közönséges halandóknál, sokszor több lélek lakozik benne. Erre utaló mondásunk: „erős, mint akiben hét lélek lakozik”. Már gyermekkorukban jó képességgel bírnak.

Az alvilági, szellemi erővel való kapcsolattartásuk miatt a törzs tagjai inkább félik, semmint tisztelik őket. Elvonultan, magányosan élnek, a letelepült életmódot folytató, korábbi nomadizáló népek kóházaiba nem hajlandók betenni a lábukat.

A táltosok gyűlölik egymást, folyton küzdenek egymással. Komolyabb összecsapásaik következtében vad viharok támadnak. A táltos látó is, olyan jelenségeket, dolgokat is valóságosnak lát, amit közönséges halandó nem. Az égig érő fát csak a táltos látja fizikai valójában.

Feljegyzésekből tudjuk, hogy a vidéki Magyarországon egészen a 18. századik fel-felbukkantak magukat táltosnak nevező, különc figurák, akik ősi dalokat tudtak, ismerték a természet titkait, és bírtak a táltosok számos attribútumával.

HOL VOLT KASZAP KÚTJA?

A kútnak ma már csak a feltételezett helyét lehet meghatározni. A Kaszap utca tengelyében, a Kiskörútnak az autóbusz állomás felé eső végében bővizű, ostorhúzó szivattyús kút állt évszázadokon át. Ezt nevezték Kaszap kútnak. Itt itatták meg régen a csordákat, mielőtt kihajtották őket, vagy visszahozták a marhákat a legelőkről, vagy a vásárokból.

„Húzóját ezüstösre koptatták a vízért idejáró környékbeli lakosok, mert azon a vízvezeték nélküli régi Kecskeméten ritkaság, hogy ne mondjam, áldás volt a jó ivóvizű kút. De ittak a vízből éppen ezért a távolabb lakók, sőt a vidékről idelátogató

szemrevalóbb legényekkel is meg-ízleltették a csodaitalt a messze földön szépségükről híres kecskeméti lányok. Mert a hagyomány szerint csoda hatása volt a kút vizének. (...) Az 1940-es években még üzemben volt a nevezetes húzó kút. Hatszögletű magas téglaház zárta körül a kút szerkezetét, csak a húzónyél és a cső állt ki a falból. Még akkor is élt a hiedelem, hogy akár idevalósi, akár idegen csak egyszer ivott a vízből, s utána bármi messze is sodorta a sorsa, a Kaszap vizére mindig visszavágott. A vízvezeték előtti korban volt is valami alapja ennek a feltételezésnek. Hiszen alig volt iható vízű útja a városnak. A Kaszap kúton kívül a Klapka utcában a Piszke doktor kútját és a Budai kutat emlegették leginkább ilyenekül. A Piszke doktor kútja régen nincs meg. De a Budai kút, a Jókai utcai gyógyszerár előtti kis téren még ma is fungál. Ám a jellegzetes kecskeméti kantákkal vízre váróknak sorbanállása itt is megszűnt, pedig milyen egyszerű újságpótló hírterjesztés folyt a jó vízű kutak körül a sorbanállók között!” (Joós Ferenc)

Kaszap táltos legendája, Kaszap kútja városunk ezer éves történelmének messzi kódéba vész. Összefoglalónkból kitetszik azonban, hogy nem csak a mesék eredete nehezen kibogozható, a történelmi múlt részletei is mozaikdarabkákból állíthatók össze, s a legkülönbözőbb módon rakhatók ki valamiféle egészé. Pontos, minden szempontból megkérdőjelezhetetlen összességet a források hiányában valószínűleg soha nem kaphatunk már. Éppen ezért oly becsesek és megőrzendők legendáink, meséink, melyek megejtő szépséggel regélnek múltunkról.

Muraközy János élete és festészete

ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS A RÁDAY

A Ráday Múzeum új kiállításának keretében a 19. század egy kevésbé ismert festője, a kismesterek közé sorolt Muraközy János (Kecskemét, 1824 – Kecskemét, 1892) festői életművének legismertebb darabjait, valamint életének tárgyi emlékeit mutatja be.

Muraközy János kecskeméti művész. Nemcsak családi kötődése és születése okán, hanem művészi tevékenységének, festészetének jelentős darabjai is a híres városban születtek, s ő is kecskeméti polgárnak vallotta magát. Hagyatéka nagyobb része leszármazottainál, családjánál őrződött meg. Közgyűjteményekben (KJM, MNG) őrzött munkái csak ritkán voltak láthatók. A hátrahagyott életmű tulajdonosai, rokonai-leszármazottai Kecskemét városával együtt úgy döntöttek évtizedekkel ezelőtt (1973), hogy a Muraközy-hagyaték

(festészeti, grafikai munkák és személyes használati tárgyak) értékes és bemutatásra méltó. Ennek érdekében a család tulajdonát átadta a városnak múzeumi célú hasznosításra. Kecskemét városa az eltelt idő alatt a Katona József Múzeum különböző szervezeti egységeiben (Katona József Emlékház, Cifrapalota Kiállítóhely) mutatta be az életmű darabjait. Az utolsó forma, a Muraközy Emlékszoba, a Cifrapalotában már több éve bezárt.

2017-ben Kecskemét Megyei Jogú Város kulturális vezetése és a Muraközy család

képviselője arra kérte fel a Ráday Múzeumot, hogy rendezzen kiállítást Muraközy János életművének rendelkezésre álló darabjaiból. A kiállítás aktualitását az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc kerek évfordulója (170 év) adta, hiszen Muraközy műveinek egy része és főként a művész életútja erőteljesen kapcsolódik 19. századi történelmünk dicső napjaihoz. A helyszín választása sem kevésbé jelentős. A Ráday Múzeum épülete, a kecskeméti református Ókollégium volt ugyanis az az iskolaépület, ahol Muraközy János – Jókai Mórral együtt – megkezdte jogi tanulmányait, s szereztek barátként életre szóló emlékeket 1842 és 1844 között.

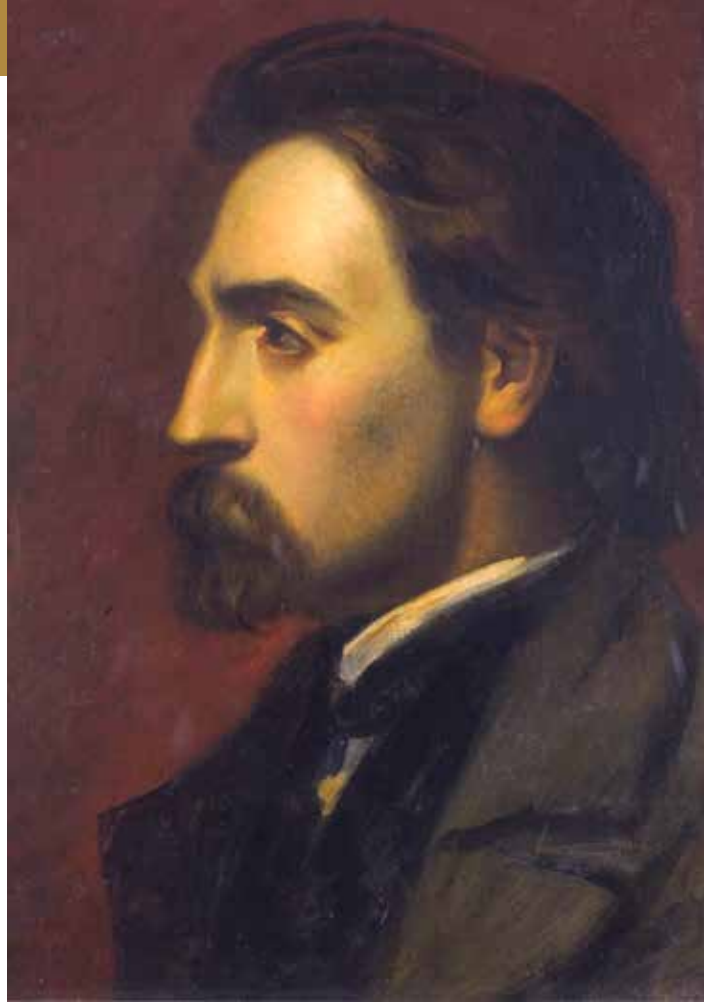

A kulcsra zárt szo

DAY MÚZEUMBAN

A Muraközy család kötődése a református egyházhoz pedig évszázadok óta töretlen, így a Dunamelléki Református Egyházkerület fenntartásában, az Ókollégium épületében működő Ráday Múzeum természetes közeg Muraközy János festészetének és hagyatékának bemutatására. Azt is mondhatnánk, az életmű darabjai hazataláltak.

Kiállításunk elsősorban képzőművészeti: festészeti, grafikai. A fellelhető művek közönség elé tárását az a tény indokolja, hogy a művész munkássága kevésbé ismert, noha az életmű – többek (Lotz Károly, Lyka Károly, Jólesz Márta, Telepy Katalin, Sümegi György etc.), többször hangoztatott és megerősített véleménye szerint – ennél jóval többet érdemel. Muraközy Jánosnak festőként történő bemutatkozásra életében egyetlen egyszer nyílt lehetőség: 1855-ben egy képét – hogy melyiket, nem tudjuk – mutatták be Pesten. Halála után, 1914-ben Dombi Lajos, a református kollégium rajztanára rendezett az összegyűjtött

művekből Muraközy-kiállítást az Újkollégiumban. Dombi Lajos így írt a művekről Lyka Károlynak: *„Meglepően szép dolgok vannak közöttük s a múlt század közepének legjava munkái közé sorozhatók... Az ugyanazon időbeli Lotz stb. kortársak képeivel nemcsak felveszi a versenyt, de némely szempontból felül is múlja azokét.”* Sajnos, – Dombi hadba vonulása és a háborús viszonyok miatt – az 1914 pünkösdjén nyílt kiállítás anyagának egy része elveszett, közte a fontos forrásértékkel bíró, Garzó József által készített életrajz is. Az életmű sorsa tehát meglehetősen viszontagságos volt. Közönséghez juttatása, meg- és elismertetése pedig elég sikertelen. Lotz Károly Muraközy halála alkalmával így fogalmazott: *„Elhagytál bennünket te, ki közöttünk a legkülömb valál.”* Lotz szavait a feltétlen tisztelet és elismerés hatja át. A szép mondatból nem derül ki pontosan, hogy tisztelete elsősorban a festőnek szól-e vagy az embernek. Azonban, ha festőtárs mond ki ilyen szavakat, az azt jelenti, hogy saját szakmájában, a festészetben is sokra becsüli a méltatottat. Lotznak Muraközyről alkotott véleményét leginkább egy, a kiállításunk középpontjába helyezett festménye fejezi ki, melyet két másik közös festő barátjával, tanuló társukkal – Than Mórral, Markó Andrással – közösen festettek a bécsi bujdosás idején Muraközyről, a szabadságharcos gerilláról. A festmény lóháton ábrázolja a daliás katonát. Muraközy ugyanis a szabadságharc kezdetén nagy létszámú gerillacsapat kapitányaként szolgált a nemzet és városát. Később lett a reguláris csapatok századosa. A Lotzék festette kép emblemikus,

ba titkai

kifejezi azt a kettősséget, mely Muraközy életének sajátja volt: művészi munkásság és a kisebb-nagyobb közösségért végzett – becsületből kötelező – feladatok. Telepy Katalin írja 1971-es emlékkiállításának katalógusában: „Személyében összefonódott a hazafi és a művész egyénisége.hálánkat épp úgy leróhatjuk a hazáját védő hős kapitánynak, majd városa jólétét emelő tanácsnoknak, mint a magyar festészet korai művelői közé számító, immár megbecsült művésznek.”

Ezt a hálát szeretné most a Ráday Múzeum leróni Muraközy Jánosnak, állandó bemutatkozást teremtve életműve egybegyűjtött darabjainak. Kiállításunk címében (felhasználva Hegedűs Géza: Kulcsra zárt szobában című, Muraközy Jánosról írt regényének címét) arra

utalunk, hogy immár mindenki számára megismerhetők művészi munkásságának titkai, melyeket önmaga is rejtegetett a világ elől.

Önarcképei, portréi 19. századi magyar festészetünk hangulatos-hatásos darabjai, ugyanakkor ábrázoltjai a magyar kultúra és közélet ismert alakjai (Jókai, a Gyenes családról készült portrék). Tájébrázolásban követi a romantika festői módozatait (Hajók, Hajótörés, egyéb tájképek). A Gerillakapitány búcsúja című műve és annak vázlatai pedig egészen kiemelkedő művek. Sümegi György művészettörténész úgy fogalmaz „*ha csak (ezek) maradtak volna csupán az utókorra, akkor is számon kellene őt tartanunk, mint a romantika hazai ágának jellegzetes kismesterét.*” Arra törekedtünk, hogy megteremtsük a

lehetőségét a felfedezett, elfeledett, majd ismét felfedezett festői pálya minél teljesebb megismerésének. Muraközy János műveinek bemutatása Kecskeméten azért is indokolt és jelentőséggel bír, mivel a 19. századból, annak első feléből városunk nem bővelkedik művészettörténeti jelentőségű emlékanyaggal. Ez a festői életmű, az Ókollégium épülete (a megvalósítás helyszíne) és a Nagytemplom sorolható csak ide.

A képzőművészeti kiállítást gazdagítottuk olyan tárgyi anyaggal is, mely festőnk életére utal, annak tanúja volt. Prezentáljuk a hagyatékban lévő emlékanyagot, relikviákat: Muraközy János bútorait, tárgyait, melyek jó részét a szabadságharc résztvevőjeként használta.

Fogarasi Zsuzsa

A NAGYTEMPLOM ÉPÍTŐM

FISCHER BOLDIZSÁR

Magyarországon a török hódoltság területén a 17. sz. elején egyrészt a török uralom miatt, másrészt a reformáció terjedésével egyre csökkent a katolikus hívek és így a papok száma is. Kecskeméten 1640-ben már csak egy pap végezte a katolikusok lelki gondozását, Gyárfás Demeter, de ő is meghalt 1641-ben. A város katolikus előljárói előbb a magyar főpapkónál, majd a jezsuitáknál könyörögtek lelkipásztorért. A jezsuiták nagyszombati kollégiumának rektora sajnálkozását fejezte ki, hogy nem tud lelkipásztort küldeni, de javasolta, hogy kérésükkel forduljanak a magyarországi ferences szalvatoriánus rendtartományhoz. A ferencesek meghallgatták a kecskeméti katolikusok kérését, és 1644-ben két szerzetest küldtek Kecskemétre.

1647-ben Lippay György, a Pozsonyban székelő esztergomi érsek, majd Hosszútóthy László váci püspök is megerősítette és jóváhagyta, hogy a ferences atyák a kecskeméti plébániát elfoglalják, és átadják részükre a város akkori katolikus kőtemp-

lomát, a Szent Miklós templomot, valamint kaptak telket is egy klastrom építéséhez. (Ettől kezdve a ferences atyák 128 éven át a legnehezebb körülmények között voltak jó pásztoraik – „barátai” – a katolikus kecskemétieknek.) 1772-ben azonban

egy Mária Terézia aláírásával ellátott, augusztus 7-én kelt, dekrétum úgy ítélte, hogy a kecskeméti plébánia most már a váci egyházmegyét illeti meg. A dekrétum elismerően szólt a ferencesek kecskeméti szolgálatáról, ugyanakkor kinyilatkoztatta, hogy az általuk adminisztrált plébániai joguk megszűnik. Migazzi Kristóf váci püspök ugyanakkor örök időkre a ferenceseknek adományozta a Szent Miklós-templomot, megerősítette alamizsnagyűjtési jogukat, kecskeméti plébánossá azonban Keresztúri Erdélyi József félegyházi plébánost nevezte ki. 1772. november 1-jén Erdélyi megérkezett Kecskemétre és átvette a plébánia vezetését.

Mivel Kecskeméten a Szent Miklós-templom elveszítette plébániatemplom rangját, új templom építéséről kellett gondoskodni. Ezt a Helytartótanács által,

MESTERE

Mária Terézia nevében kiadott dekrétum is előírta. Az 1772. szeptember végén létrejött katolikus bizottság a Szentháromság-szobor melletti telket megfelelőnek találta a plébániatemplom felépítésére. A kőművesmester alaposabb vizsgálata azonban kiderítette, hogy a magas talajvíz miatt mégsem alkalmas ez a terület. 1773. november közepén Úriszéket (földesúri törvényszéket) tartottak Kecskeméten, ezen a résztvevők már a városháza melletti területet fogadták el építési helyként, amely magasabb fekvésű és szilárdabb is volt, mint az előző. A telken azonban házak álltak. Ezeket kisajátították, volt tulajdonosaiknak mintegy 4.920 forint kártérítést fizettek ki. A plébániatemplom szerepét az új templom felépítéséig a Kecskeméten 1715-ben megtelepedett piaristák 1765-re felépült temploma vette át.

Az új kecskeméti katolikus főtemplom építési terveinek elkészítésével a katolikus egyháztanács Oswald Gáspár iglauri [Morvaország] származású piarista szerzetest bízta meg. (Oswald Gáspár 1749-ben, harmincéves korában lett „*frater operavius*”, Németországban, Itáliában, Bécsben tanult, itt lett rá figyelmes Migazzi Kristóf, akinek megbízásából 1762-től a váci püspök építési igazgatója lett, nevéhez fűződik a váci püspöki palota és a nógrádverőcei Migazzi-kastély tervezése.) 1773. december 27-én Gáspár atya Kecskemétre jött a „*Templom Helynek kimérésére*”. A telken állt házak lebontása 1774. február elején kezdődött el. Március 18-án érkeztek meg Vácról a kőművesek, s még e hó 28-án 11 kőműves, 15 napszámos kezdte meg az alapok kiásását egy pallér irányítása alatt. 1774. május 28-án pedig letették a templom „*szegletkövét*”. (Az egyházgondnoki számadáskönyvekbe 1774. március 18-tól a templom felépítéséig, 1791-ig naponta feljegyezték a kőművesmestereknek, napszámosoknak, s a többi iparosnak kifizetett összegeket.)

Itt kezdődik Fischer Boldizsár kőműves kecskeméti története. A Vácról érkező kőművesek között volt ugyanis Fischer Boldizsár és fia, a szintén kőműveslegény, Ágoston. Kecskeméten eddig nem alakult kőművescéh, a kevés számú köépületeket idegen kőművesek építették. A református templomot 1680–1683 között András,

László és Máté nevű debreceni mesterek építették. A Szent Miklós-templomot az 1678-as égést követően Kovács János pesti mester javította, míg a templom 1777–1784 közötti teljes átépítésén jászberényi kőművesek dolgoztak. (Az 1699-től 1701-ig épült városházát Hölbling János pesti mester, 1746-os átalakítását pedig Mayerhoffer András, szintén pesti kőművesmester végezte.)

Pest közelebb volt ugyan Kecskeméhez és a pesti kőművescéh létszáma, mestereinek kiválósága miatt is tekintélyesebbnek számított, mint a váci, sőt megvolt az a kiváltságuk is, hogy nemcsak a fővárosban, hanem bárhol másutt vállalhattak építőmunkát. Kecskemétre, a római katolikus plébániatemplom építésére mégis Vácról jöttek kőművesek, feltehetően a váci püspök rendelkezése értelmében.

Fischer Boldizsár még nem volt mester, amikor társaival Kecskemétre jött templomot építeni, itt lett azzá. Erről így írt egy 1783-ban kelt levelében: „*Tizen egy esztendeje, miolta ezen Nemes Városban lakom a Nemes Tanácsnak grátiájából, magam Kőműves Mesterségit annyira gyakoroltam, hogy ez előtt egy néhány esztendővel ezen Anya Városban mesterré is lettem.*” Az építőmester azonban egy kicsit túlzott az évek számai illetően, mert 1772-ben még semmilyen iratban nem találkozunk a nevével. Valószínűleg a levélben előterjesztett kérelmét akarta jobban alátámasztani, amikor a valósnál több évi kecskeméti munkálkodását említette. Pallér (a kőművesmesterek között a vezető) pedig végképp nem lehetett – legalábbis a templom építésének kezdeti időszakában –, mint ahogy egyes helytörténeti művekben szerepel. Kecskeméten csak 1779-ben jött létre a kőműves- és ácscéh, az itt dolgozó kőművesek ekkor kapták meg kiváltságaikat. A katolikus egyházgondnoki számadáskönyvekben a templomépítés kapcsán 1782-ig nem említik a kőművesmesterek nevét. 1782-ben találunk először név szerinti bejegyzést kőművesmestertől, s ez Fischer Boldizsár: „*1782. 14-a Ápr. Fisser Boldizsár Kőműves mester legényei a Templom körül munkálkodván, fizettem nekik 13 napra 5 forint 20 krajcárt... 26-a Mai Kőműves Legényeknek 20 napra a [ár] x [krajcár] 27, Fisser Boldizsárnak egy napra a x 42 fizettem.*” A legényekapidíja – tehát – 27 krajcár volt, Fischer Boldizsár kőművesmesteré pedig 42 krajcár. Ekkor már teljes jogú polgára volt Fischer Boldizsár Kecskemétnek. A város taná-

Migazzi Kristóf
portréja

csa, elismerve a kőművesnek a templom építése körüli színvonalas munkáját, 1779. január 8-án – kérésére – teljes jogú polgárává fogadta őt.

Az 1770-es években – valószínűleg, mert ekkor szép számmal dolgoztak itt kőművesek – a város más épületein is nagyarányú felújítási munkák folytak. Ezekben az években került sor a ferences kolostor és templom felújítására. A városi előljárásság is igénybe vette a kőművesek szakértelmét. 1775-ben épült a piarista rendház melletti vendégfogadó (az Arany Sas), melynek kőművesmunkájáért 598 forint 55 krajcárt fizetett ki Kecskemét város előljárássága. Fischer Boldizsár keresete növelése végett a templom építésén kívül más kőművesmunkákat is elvállalt. 1779-ben a piaci szín oszlopait Fischer Boldizsárral készíttette a város, a „*városháza körül tett munkáiért*” pedig 4 forint 52 krajcárt fizettek neki. A városi előljárásság ebben az évben több alkalommal is foglalkoztatta az ekkor már valóban „*templom pallérjaként*” nevezett főépítőmestert, Fischer Boldizsárt. A főpénztári lajstromkönyvben kisebb-nagyobb munkákért fizettek neki: pl. a városházán és korcsmákon, a vacsi vendégfogadón, a kaszárnyákon és tisztházakon végzett kőművesmunkákért.

A templom építésének megkezdésétől kilenc év telt el, amikor a kőművesmester 1783 elején házhelyért folyamodott az előljárássághoz. A néhai Rúsa görög kereskedő üres fundusát (házhelyét) kérte. Kérelmét azzal indokolta, hogy „*...melly munkák akár a Nemes Város, akár a Szent*

Ecclésiák részéről, a kár a két Szerzetektől, a kár a Lakosoktól különösen reám bizattattak úgy igyekeztem Végre vinni hogy mind az Nemes Városnak diszire, mind akik velem építettek hasznokra és tetczések szerint vagynak ennek utána is tehetségemhez képest kinek kinek kedvére igyekezem lenni; de hogy annyival inkább itten meg gyűkerellyek és máshova /:mint eddig is, szerencsém volt:/ ne vágyódgyak”. Ígérte, hogy „...amit más Házakat bíró lakos Mester emberek szoktak esztendőnként fizetni, és szolgálatokat végre vinni, a köz jóra” ő is engedelmesen megteszi. A tanács azonban nem adta el a telket Fischer Boldizsárnak, hanem

nagyobb bevétel reményében áruba bocsátotta, de kész ház vásárlását megengedte neki. Pár héttel később Fischer már munkáért folyamodott a „Nemes és Betsületes Tanács”-hoz. „Alázatos hálaadással emlékezem – írta – a Nemes Tanácsnak abban irántam már is mutatott Atyai kegyességiről, hogy midőn egy ízben valamely ház helyért instáltam, ilyen szíveségit tapasztalhattam, hogy ha szintén abban nem szolgálhattam is, de kész Ház vétele szabadságot adott. Ebből annyi vigasztalásom lett, hogy itt bátran megtelepdhetek e kevés cselédemmel. Vátzi ház örökségemet és Mesterségemnek igen kellemetes folyását az itt valóval egyben vetvén, egyik

vigasztalásom újra ez lenne: ha hogy a most újjonnan építendő Kazármának [kaszárnnyának] kőmivesi munkájáról engemet a Nemes Tanács ezen Instantiámra [kérelmemre] írás által is megbátorítani méltóztatna, és hogy jövőendőben is az efféle nevezetes munkákat én nyerhetném el. Meg vallom, nem kevésbé zavarta meg T. Pater Gvardián Uram az eszemet ezzel, hogy nem régiben fel biztattott Ő Atyaságok Templomának hátra lévő munkájával, és most fogadása ellen, más kőmíves mestert hozatott helyettem Jász Berinybül.

Semmi kételkedése ne legyen a Nemes Tanácsnak a felől, vagy hogy én elegendő Legényeket nem állíthatnék a kellemetes

A 18. századi Kecskemét főtere
(Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

[kellő, szükséges – szerző] időre; vagy hogy a Templomnál, és a Kazarma építésénél hivatalomban [hivatásomban, munkámban – szerző] el nem járhatnék: mert az én jó Vátzi mesterem szükségig elegendő Legényt fog nékem szerezni, tsak hogy jó idején bizhassam a munkához; magam pedig minden serénységemet reá fogom a munkára adni. Itt meg telepedésemül is ezzel bátorítom a Nemes Tanátsot, hogy mihelyest az itt való Mesterek Bétsből meg nyerik Artikusussait, én is leg ottan Czéhükbe bé fizetek, Házat is veszek, mihelyest kedvem szerint valót találok. Ezzel magamat a Nemes Tanács kegyességibe ajánlván, és bátorító Válaszát el várván

maradok az Nemes Tanátsnak alázasot szolgálja Fiser Boldisár Templom Pallérja.”

Ezt követően Fischer mester, ha nem is a kaszárnya építésére, de több kisebb nagyobb munkára megbízást kapott a várostól. Az építőmester ezek után 1783. március 31-én Barak István örököseitől vett egy házat az 5. tized 1549. sz. alatt 470 rénes [rajnai] forintért.

Feltehetően családja ekkor költözött véglegesen Kecskemétre. Feleségével, Weliszin Magdolnával négy gyermeket neveltek fel, akik a Kecskeméten való megtelepedéskor már mind felnőttek voltak. A három lány (Anna, Terézia, Éva) és egy fiú (Ágoston) közül a két idősebb lány Vácott ment férjhez. Csak Ágoston, ki ekkorra már maga is építőmester volt, és Éva lakott Kecskeméten a szülőikkel. (Az is biztosnak látszik, hogy a család nem váci gyökerű. Sem Fischer Ágoston, sem felesége nem Vácon született és nem is ott kötötték házasságot, mert az 1695-től vezetett váci katolikus anyakönyvekben nincsen születésükről, sem házasságkötésükről bejegyzés.) Még az első két gyerek: Anna és Ágoston sem Vácon született. Az első adat Terézia lányukra vonatkozik, aki 1762. április 4-én született Vácon, majd Éva születését is itt anyakönyvezték 1764. december 28-án.

A család kecskeméti megtelepedésétől az előjáróság rendszeres megbízást adott Fischer Boldizsár számára a város kaszárnyáin, tiszti házain és a város különböző épületein rendszerint végzendő kőművesmunkákra, új épületek emelésére. Minden évben rendszeresen találunk bejegyzést a város főpénztári naplójában arról milyen munkálatokért, mennyit fizettek ki a kőművesmesternek. 1783. augusztus 23-án pl.: „Kőműves mester Fisser Boldisárnak a Szt. királyi fogadónak építésére előre adtam 40 forintot.” Szintén augusztusban: „Kőműves mester Fisser Boldisár ural a Szt. királyi csárdára átaljában 160 forintra megalkudván, előre adott 40 forintot kívül fizettem és egyben kompletáltam [kiegészítettem] 120 forintot.” Már ebben az évben javításokat végzett az ún. generális házon, kikövezte a piac utcáját. Fischer haláláig a város első számú kőművesmestere volt. Ilyen munkákért 1786/87-ben 231 forint 29 krajcárt vett fel a várostól Fischer Boldizsár. Az ő tervei alapján épült fel 1785–87-ben a központi népiskola, az ún. „Normalis Iskola”. Az építőmester 500 forintot kapott 1787. november 6-án munkájáért. (Csak összehasonlításként ebben

az időben a főbíró évi járandósága 250 ezüst forint – 625 váltó forint –, a városi tanácsnokoké 100 ezüst forint – 250 váltó forint – volt.) A városházával szemben, a Szent Miklós-templom mellett felállított elemi iskola 1893-ig szolgált a katolikus kisiskolások tanításának helyszínéül.

Természetesen közben folyamatosan dolgozott legényeivel és Ágoston fiával a plébániatemplom (nagytemplom) építésén. 1780. november 11-re ugyan már a templom tornya is elkészült, de belső és külső kőművesmunkálatok még folytak az épületben (kórus, kriptá stb.). Az egyházközség számadáskönyvében 1784. június 20-án a következő bejegyzést találjuk: „Az Anya Templom Frontispiciuma [homlokzata] el nem készült, hanem azon munkára az C. [Katolikus] B. [Becsület] Tanács meg alkudott átaljában kőműves mester Fisser Boldizsár urammal in Rforint 500.” (1784. június 20-tól, december 30-ig 450 forintot vett fel a kőművesmester.) Az év utolsó bejegyzése pedig ez volt: „Mivel pedig még Fisser Boldizsár uram a munkát tökéletesen el nem végezte úgy, mint három ajtóknak ajtótartó köveket, és az állórész simítását vakolását félbe kellett hagyni [télvíz idején nem lehet vakolni], amidőn mindezeket el készítti attól az Rest. [restancia – hátralék] 50 forinttal még ki fog fizettni.”

Fischer a kecskeméti templom építése közben tervezte meg és építtette fel legényeivel a nagykőrösi Szent László római katolikus plébániatemplomot barokk és klasszicizáló stílusban. Az alapkővet 1782-ben tették le, 1786-ra került tető alá, felszentelése pedig 1788-ban volt. Ezzel párhuzamosan Fischer Boldizsár 1782-ben az öcsödi református presbitériummal (Kuthy Ádám prédikátorral) szerződést kötött a református kőtemplom megépítésére. A templom építése 1785-ben kezdődött el. Az épület hajóját építették az ő tervei alapján, a tornyot pedig fia, Fischer Ágoston építtette. A templomot elkészülte után, 1789-ben szentelték fel. A katolikus egyház egyéb kecskeméti épületein is végeztek kőművesmunkákat Fischer mester és legényei, 1787-ben pl. a kántorházon és a görög házakon.

1790. júliusban elkészült a kecskeméti nagytemplom márvány kapuja. Az egyházi számadáskönyv szerint már az „Ajtó Feleket Marvány kőből rakó kőműves mesternek Fiser Ágostonnak” fizettek a munkáért. Ugyanakkor a kapu feletti latin nyelvű felirat: „A dicsőségesen mennybemenő

Megváltó Krisztusurnak, Mária Terézia apostoli királynő beleegyezésével, 130 év után, a világi papság régi plébániai birtoka visszaállítván, építeni kezdé 1774-ben” betűinek aranyozását az apa, Fischer Boldizsár végezte ez év végén. A nagytéplom felszentelésére 1791 pünkösd után 12. vasárnapján került sor ünnepélyes ceremónia kíséretében. A templom teljesen 1799-re készült el, mert 1791–1799 között végezték a belső berendezési munkákat.

Az 1780-as évek második felében Fischer Boldizsár családi életében változás következett be. 1786. március 11-én 53 éves korában meghalt felesége, Weliszin Magdolna. Az asszony még megérte Ágoston fiának 1785. január 31-én, Labradir Magdolnával kötött házasságát, de unokája születését (1787) már nem. Az ekkor már nem éppen fiatal kőművesmester, Fischer Boldizsár a gyászév leteltével új asszonyt hozott a házba. 1787. november 11-én, Pesten kötött házasságot Niklerin Viktóriával. A két család (apa és fia) egy ideig együtt élt az 5. tizedben lévő házban. Az idős mesternek előbb két unokája is született, ezután az új asszony is egy fiúgyermekkel (Antal) ajándékozta meg 1789. október 26-án, aki azonban csak egy évet élt. 1791. augusztus 30-án született újabb közös gyermekük, a kis Rozália.

Miután a nagytéplom építése lassan befejeződött, a várostól is csak kisebb javítási megbízásokat kapott (1786-ban megrongálódott az 1741–42-ben Conti Lipót Antal tervei alapján készült Szentháromság-szobor, Fischer mester elvállalta több részletének újrafaragását), új munka után kellett néznie megszorodott családjára és legényei ellátására. Elvállalta 1787 és 1790 között a református téplom átépítését, bővítését. A gót és reneszánsz stílusjegyeket magán viselő épület a 18. század végére kicsinek bizonyult, ezért Fischer Boldizsár tervei szerint kéthajóssá bővítették, tornyát barokk stílusban jelentősen (9,46 méterrel) megmagasították. (A díszes toronysisak azonban csak 1808-ra készült el, ekkorra nyerte el a templom mai formáját).

1788-tól Fischer Boldizsár új területen is kipróbálta magát. Az építés mellett kávé- és borméréssel is kezdett foglalkozni. (Ez kiderült a városi borbírónak adott elszámolásaiból). 1790/91-ben a Csongrádi kapunál lévő korcsmát árendálta [bérelte] a várostól. Nem saját borát mérte, mert ekkor a bormérés városi szabadalom volt, hanem a városét. Az 1789. évi adóalap

összeírása szerint csak egy háza volt (5. tized 1549. sz.) és 1. osztályú mestersége után fizetett adót. Az 1. osztályba sorolt mesterség azt jelentette, hogy több legény-nyel dolgozott, ezért természetesen több adót is fizetett.

Életének ebben a korszakában (1792-ben) különös dolog történt meg vele, ami egy, a Tanácsnak beadott panaszleveléből derül ki. Ebben beszámolt arról, hogy február 5-én, vasárnap este farsangi mulatságot, bált tartott kávé- és bormérésében. Este 9 órakor belépett a helyiségbe nemes Szentkirályi Imre „boros fővel”. Egy ott tartózkodó szűcslegénytől bort kért, aki kikérte magának, hogy ő nem pincér, s rámutatott a pincérre, hogy attól kérjen. Fischer Boldizsár, aki nem messze Szentkirályitól éppen Baumgartner „patikussal” és egy Kriksz nevű kapitánnyal beszélgetett, nem ismervén Szentkirályit, falusi nótáriusnak nézte. Megszólította, hogy „itt csak úgy nem adnak most bort, mert bál van, hanem aki mulatni akar – így Fischer –, annak egy húszast köl előre fizetni. Ezen szóra megragadja melyemen ruhámat – panaszkolta Fischer –, s rángatni kezd, mondván no mivelem a német lelket, majd meg adom én néked a húszast, és úgy arczul csapot, hogy a szemem világa is el veszt belé”. A hirtelen eszméletét veszítő mestert felesége és néhány ember bevitték egy szobába. A lármára összerohantak az ott lévők és a péklegények Szentkirályit kitaszították a házból. A kiebrudalt Szentkirályi bosszúságában öklével beverte az ajtón lévő üvegablakot. Ezzel azonban nem elégedett meg, mert a következő éjszaka 11 és 12 óra között három legénnyel Fischer házához ment és az utcára néző három ablakát „haramia módon” beverte, összezúzta. „Mi az álombul – mesélte Fischer – a lármára felébredvén, majd hogy a nehézség ki nem ütött bennünket meg nem szűnvn az ablakoknak verésitől, és az övegeknek csörömpölésétől azt gondoltuk, hogy haramiák legyenek. Az volt a legnagyobb szerencsém, hogy belől az szobám ablakjain táblák voltak, mert az egyik ablaknál minden öveg edényeimet, az másiknál pedig bölcsőben fekvő felesztendő kis gyermekemet össze ronthatta volna.” A nagy ijedtségben Fischer szomszédjának kiabált át segítségért. Odaugrott Szentkirályi és azt az ablakot is beverte. Be is ment volna, de ekkor is italos lévén, nem bírt felmászni az ablakra. Azt kiabálta Fischer Boldizsárnak, ha a kárt meg kell fizetnie, megint beveri az ablakokat, azzal

felült embereivel a kocsira és elhajtott. Fischer a Tanácshoz fordult, hogy a kárát – melyet szakemberek 16 rénes forintra becsültek – nemes Szentkirályi Imrével fiztessék meg. (A levéltárban lévő iratokból sajnos nem derült ki, mi lett az ügy kimenetele.)

A kávé- és bormérés mellett fő tevékenységét, kőművesmesterségét Fischer Boldizsár szünet nélkül folytatta. Ekkor már fiával együtt végeztek kőművesmunkákat a városban volt kaszárnyákon, a város épületein, a belső fogadón. 1792 áprilisában a ferences rendházban tett

átalakításokon, javításon dolgoztak. (A munkát fia és legényei október 23-án fejezték be.) Együtt készítették el a hódmezővásárhelyi egyhajós, egyenes záródású református templom tervét is. A templom alapkövét 1792. június 8-án tették le, az eseményen Fischer Boldizsár is részt vett. Az ünnepélyes alapkövetételénél azonban súlyos baleset történt, Fischer Boldizsár beleesett a megásott alap mély gödrébe, és sérülésébe alig két hét múlva, június 17-én belehalt. Vásárhelyen temették el. (Ez Tóth István kecskeméti főbíró jegyzőkönyvéből derül ki.)

Az öreg építőmester halála után vita bontakozott ki az özvegy és mostoha fia, Ágoston között. Az asszony a Tanácshoz fordult igazát keresve. Panasszal élt, hogy Ágoston nem adja ki neki volt férje ruháit. Részt kért az örökségből születendő gyermeke részére is.

Valószínűleg készült végrendelet – mely ugyan nem maradt fenn a levéltárban, csak a végrehajtásával kapcsolatos iratok –, ami feltehetően arra irányult, hogy az örökség az özvegy és a gyermekek között egyenlő mértékben legyen megosztva. Az első házasságból származott Anna, Terézia, Ágoston, Éva, illetve a másodikból származó Rozália és az özvegy között. Az özvegy hét részre kívánta osztatni az örökséget, a hetedik részt születendő gyermekének kérte. A ház 4 szobából, konyhából, spájból, pincéből állt. A városi tanács bizottságot nevezett ki a vagyonrészek felvételére és elárverezésére. A „kótya-vetyére” került holmik jegyzéke fennmaradt, ebből kiderül, milyen tárgyak vették körül életében az idős kőművesmestert. A házban, a „belső szobában” – ahol valószínűleg a kávé- és bormérés is folyt – többek között volt 5 ezüst kanál, nyolc cin kanál, egy bádóg pikszis, 6 pár cin nyelű kés, három kis imádságos könyv, „pápaszem” (melyet 10 krajcárba becsülték és 24 krajcárért kelt el), egy „perspectiva”, egy „vas hang vivő”, 13 pár „kávés findza”, kilenc „kávés ibrikek”, négy cukor „pikszisek”, egy „arany mérő”, „architecturalis szerszám (adatott Ágoston fiának)”, két „herbathé szűrő edény”, egy „mikroskopium” stb. Fischer Boldizsár után ruhaneműkben maradt: nyolc „lajbli”, négy „kaput”, öt német nadrág, két sipka, két selyemharisnya, kilenc pár férjharisnya, négy háló süveg, tíz keszkenő, öt nyakra való, egy selyem kalap, két nádpálca, egy farkasbunda, egy posztóból való bunda, egy pár téli kesztyű. Szerethette a szépet Fischer Boldizsár, mert 17 különféle kép

és könyvtartó téka is volt a tulajdonában. Ágyneműi, bútorai mind becsült értéken felül keltek el. (Egyik könyvét, a „Történetek könyvé”-t csak 36 krajcárba becsülték a becsüsök, de 2 forint 18 krajcárért vették meg). Volt pisztolya és puskája is a kőművesmesternek. Voltak kávé- és borméréshez szükséges palackok, poharak, „butéliák”, hordók, kávédaráló (24 krajcárba becsülték, 1 forint 35 krajcárért vették meg), a háztartáshoz és vendégfogadáshoz való számos egyéb eszközök. 72 akó veres és fehér borát 253 forint 5 krajcárért Miskolczy Miklós görög kereskedő vette meg. Az italmérés feltehetően a biliárdszobában történt. A biliárdszobában a biliárdasztalon kívül volt öt asztal, tizenkét bórscék, egy bormérő asztal, öt iccós palack, tizenegy ivópohár két aranyos rájáji tükör, egy „luster” [csillár], nyolc gyertyatartó, egy posztóval borított kanapé, egy aranyos tokú, falon lévő óra, négy függöny, egy fa kanapé, egy bormérő dézsa kancsóval, fekete íróasztal. (Akkoriban a biliárdasztalt 200 forintba becsülték). A mintegy 288 darab mindenféle holmi 886 forint 23 krajcárért kelt el az árverésen. Fischer Boldizsár után készpénzben maradt 1.392 forint 12 krajcár. A házon kívül az elosztásra került vagyon értéke 2.674 forint 39 krajcár volt. Az öreg Fischernek tartozásai is voltak, pl. a város felé a kávéház árendájával (bérleti díjával) és adóval is tartozott, adós maradt faanyag és téglák árával, Baumgartner patikáriusnak a gyógyszerek árával, Ágoston fiának a Vásárhelyre vitetett hordó bor árával. A fenti vagyonból vonták le a végrendelet szerint a szolgálla-hagított pénzt (11 forint 40 krajcár), a három templomnak szent misékre rendelt pénzt (15 forint), a katolikus és református ispótlárra hagított pénzt is (8, illetve 7 forint 20 krajcár). A tartozás 420 forint 27 krajcárt tett ki. Ezt levonva a vagyonból, elosztásra került az özvegy és az öt gyerek között 2.254 forint 12 krajcár.

1792. augusztus 29-én eladták a házat is. Hacker Antal vette meg 4.000 forintért. Az özvegy visszaköltözött Pestre kislányával, Rozáliával, és ott született meg Fischer Boldizsár utószülött fia, Ferenc. (Az ő örökségét a kecskeméti árvaatya kezelte, aki a pénzt 6%-os kamatra kiadta kölcsönbe az igénylőknek). Özv. Fischer Boldizsárné később férjhez ment Pesten, 1800-ban már Rothin néven levelezett a kecskeméti Tanáccsal. Fischer Boldizsár kőművesmunkáit fia, Ágoston folytatta.

Péterné Fehér Mária

VILÁGHÁBORÚS NEHÉZSÉG

HADIROKKANTAK, HADIÖZVEGYEK, HADI

Hadirokkantak állománygyűlése Budapesten (Forrás: web)

Az 1917. március 8-án megalakult szakhatóság, az Országos Hadigondozó Hivatal felállítását követően Kecskeméten is megkezdte működését a Hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva munkaközvetítő irodája, amely munkáját a Rokkant Katonákat Gyámolító és Elhelyező Hivatal helyiségében, a polgármesteri hivatalban végezte. A kecskeméti munkaközvetítő iroda igyekezett a Budapestre beérkezett kérelmek alapján a kérelmező munkáltató igényének megfelelő rokkant katonákat biztosítani.

A M. Kir. Iparfelügyelőség munkaerőigényével több esetben kereste meg a kecskeméti munkaközvetítő irodát. 1918. február 11-én Osváth Imre táblabíró szükségleteinek kielégítésére 2 fő gyümölcskertész kiközvetítését kérte. Elvárásait és a jövedelmet a következőképpen fogalmazta meg: „[...] Iskolai képzettség nem kell, ha gyümölcskertész nem volna, földműves is megfelel. Lehetőleg nős legyen. Alkalmaztatása állandó jellegű. Javadalmazás, családotól

természetbeni lakás, termények és közös megállapodás szerinti fizetés. A felajánlott munkaalkalom március 20-ig van fenntartva [...]”

Sorra jelentek meg hirdetések a napilapokban is, amelyek mind-mind a rokkantaknak felkínált munkaalkalmakról szóltak. „[...] A Nagykőrösi Gazdasági Egyesület cipőműhelyébe több rokkant cipészt keresnek [...]” vagy „a Műszaki, Elektrotechnikai és Hadfém Bizottság

a villamos központi telepek üzemében hadirokkantakat alkalmaz. Betölthető állások: gépész, elektrikus, gépfelügyelő, gépkezelő, kapcsolótábla kezelő, áramóra leolvasó, pénzbeszedő, raktárnok, fűtő, segédszerelő.” A nagyobb felelősséggel járó állások (pénztárkezelés) esetében az Országos Hadigondozó Hivatal 2000 korona értékhatárig felelősséget is vállalt a képződött hiányokért, ezzel is támogatva a rokkantak alkalmazását (óvadékvállalás). Kecskeméten többek között Héjjas Mihály, a Pincészövetkezet igazgatója is alkalmazott rokkant katonákat a helyécai szőlőtelepen olyan munkákra, amelyek nem igényeltek komolyabb fizikai tevékenységet, mint például az öntözés és a gyomlálás.

KECSKEMÉTI HÁRVÁK ELLÁTÁSA 1917-TŐL

Az Országos Hadigondozó Hivatal Budapesti Rokkantsiskolái is közvetlenül jelezték a rokkant kecskeméti illetőségű személyek munkakeresési szándékát. 1917. szeptember 7-én megküldte a Dunabalparti Rokkantsiskola Ducsa János 65. gyalogezeredbeli rokkant kecskeméti katona személyi anyagát, miszerint gépész állásra jelentkezett. Megközelítőleg 10 nappal később a városi Rokkantgyámi Hivatal értesítőjében közölte, hogy Ducsa Jánost Vujovits György malomtulajdonos alkalmazásába vette, így az említett személy munkakereső állapota megszűnt.

Munkaalkalmakon túl az Országos Hadigondozó Hivatal igyekezett támogatni a hazatért rokkantak számára a lakhatás lehetőségét. Az Országos Hadigondozó Hivatal Mezőgazdasági Osztályánál felmerült kecskeméti vonatkozású ügyek minden esetben Sándor István asztalán kötöttek ki. Ezek közül az ügyek közül egy kiemelkedő eset volt, amikor is Orbán Sámuel kérelmét tolmácsolták Sándor István felé. Orbán Sámuel kecskeméti rokkant a Zöldfa utca 63. szám alatti ingatlant szerette volna megvásárolni, ám ahhoz megfelelő tőkéje nem volt, így rokkantságára való tekintettel benyújtotta igényét anyagi támogatásra. A hivatal kivizsgálás ügyében kereste meg a polgármestert, aki a kérdőívben szereplő támpontok alapján – a rendőrség segítségével – a következő környezettanulmányt készítette el:

„[...] Orbán Sámuel kecskeméti cigányzenésznék neje és egy 9 éves fiú gyermeke van. A család teljesen vagyontalan, a férj keresetűből él, amely az eszközlött rendőri nyomozás szerint átlag napi 20 koronára tehető. Orbán Sámuel a csatolt bűnügyi értesítő lap szerint összesen 12 esetben volt büntetve. Az általa megszerezni szándékolt ház/Zöldfa utca 63./ tulajdonosa Rózsa-Tóth István az eladandó házban lakik. A ház 71,5 négyszögöl területen fekszik, vályogból és vert falból készült, zsindellyel fedve, 4 szoba és egy konyha helyiség van benne, melléképületek nélkül. A ház kerítése deszkából van, az egész épület elhanyagolt állapotban van. A szobában forgó házat tulajdonosa 12 000 K-ért

akarja adni, amely ár az előadottakra való tekintettel magas. Tisztelettel megjegyzem, hogy Orbán Sámuel a ház megszerzéséről hivatalomban tett kijelentése alapján nem kíván lemondani. [...]” Sándor István véleménye alapján a hivatal nem járult hozzá a nevezett házhely megszerzéséhez. A számos pozitív lakásszerzés ügyében benyújtott, majd elbírált kérelem mellett Orbán Sámuel esete jól szolgálta annak bizonyosságát, hogy Sándor István az igények elbírálásakor igyekezett minden lehetséges indokot számitásba venni. Kecskeméten 1914 és 1918 között a rokkantellátás bárminemű ügyéből kifolyólag 1605 fő került jegyzékbe.

Hajagos Csaba

A Héjjas Mihály által készített emlékmű
(Református temető, Kecskemét)

A Széchenyi sétányon 1975-ben megnyílt ABC bisztrójának homlokzata, a háttérben a Balaton utcai házak. Forrás: Fortepan

Hangos alvóváros

ÉLETKÖRÜLMÉNYEK AZ 1970-ES ÉVEK SZÉCHENYIVÁROSÁBAN

„Telepen” lakni az 1990-es években már nem volt nagy büszkeség, sőt kissé gettójelleggel bírt a köztudatban – bár voltak lecsúszottabb és kevésbé deklasszált lakótelepek szerte az országban. Ez a megítélés természetesen újabb keletű, e lakónegyedek felépítésekor abszolút nem volt degradáló a lakótelepi lakás, sőt még rövid ideig „sikkes” is lehetett. Lakótelepen élni meglehetősen új élménynek számított az 1970-es évek vidéki Magyarországon, nem volt ez másképpen Kecskeméten sem, a Széchenyivárosban. Az ideköltözők saját bőrükön tapasztalhatták meg az új lakáskultúra napos és árnyoldalait egyaránt, bár ezek egy része egyértelműen a szocializmus kísérőjelen-ségeként aposztrofálható.

Az új városrészben nagyrészt fiatalok kaptak lakást, általában 1-2 gyerekkel, de nem volt ritka a 3 gyerekes család sem. Legsürgetőbb feladat volt a családok miatt egy óvoda létesítése, 1971-ben már

közel 3000-re nőtt a lakosság, kényszer-megoldást kellett alkalmazni. Ez pedig egy abszolút lakótelepi megoldás lett. Az akkori XV. épület 3 lépcsőházi lakásában nyílt meg 1972 januárjában az első széche-

nyivárosi óvoda 75 férőhellyel. A lakásokat ennek megfelelően alakították át három különböző szinten, játszani pedig a ház előtti játszótérre vitték le a gyerekeket. A korábban már tervbe vett óvodaépü-le-tet csak 1973 tavaszán adták át, viszont jellemző, hogy a „lakásóvodát” sem akkor, sem az azt követő két intézmény meg-nyitásakor sem zárták be, akkora volt a helyhiány.

A másik neuralgikus pont az iskola-építés volt, a Molnár Erikről elnevezett általános iskolát (ma Arany János nevét viseli), 1972 őszén adták át 16 tanterem-mel. Ez az egyetlen iskola volt hivatva a

folyamatosan gyarapodó iskolai helyigényt kiszolgálni, mire a következő, a Lánchíd utcai intézmény 1979-re megépült, már itt is túlszűköltéssel küzdöttek. Az egyre növekvő gyereksereg viszont jól el volt látva játszótérrel, szinte minden nagyobb teresedésen volt pár vasrudakból hegesztett játék. Az óvoda mögött készült el 1978-ban a város legmodernebb és legnagyobb játszótere, amelyet egyszerűen csak „*fajátszónak*” neveztek. Itt a játékok majdhogynem szoborparkként működtek a térben, csak e műalkotások játéknak készültek – a játszótérteret Mayer Antalné tervezte, Nagy Kristóf szobrászművész alkotta az elemeit Csáky Lajos grafikus segítségével.

Az iskolák építése is hátrányt szenvedett, nem különben a boltoké, üzleteké. 1968–1973 között alig pár iparos növelte a szolgáltatások szintjét, ekkor még csak cipész, női szabó, asztalos és egy rádiószerelő jelentette a negyed szolgáltató szektorát, ezek a kisiparosok is a saját lakásukban kialakított műhelyekben dolgoztak. Viszont az egyre növekvő lakosság természetesen elemi igénynek tartotta egy nagyobb élelmiszerbolt létrehozását. A Balaton utcán, a honvédkórház mellett csak 1973-ban épült fel a mai napig ott álló „*üzletsor*”, amelyben fodrász, virágbolt és presszó talált helyet. A Balaton és az Ybl utca sarkán szintén ekkor nyílt meg az AGROKONZUM vegyesboltja, illetve a MEZŐTERMÉK ideiglenes zöldséges pavilonja próbálta ellátni élelmiszerrel az itt élőket. Már ekkor tervben volt egy nagyméretű ABC megnyitása a Széchenyi sétányon, de a kivitelezés és megnyitás 1975-ig csúszott. A Petőfi Népében maga Gódor József tanácselnök volt kénytelen szabadkozni a hiányosságok miatt, olvasói levelekre válaszként. Egyértelműen a kivitelezési kapacitás hiányát nevezte meg az elmaradás fő okaként. Magyarán szólva a lakásépítési tervszámokat tartani kellett, emiatt az egyéb épületek felhúzására már nem maradt idő, munkaerő, még ha anyag lett is volna, tehát ezek jelentősen késve valósultak csak meg. Jó példa erre az ABC esete is, amelynek kivitelezése azért is késett, mert a tetőszerkezet vas főtartóit a kiskunhalasi fémmunkás vállalat nem tudta időre leszállítani egyszerű rakodási problémák miatt, viszont ez csak a köz-felháborodás hatására tűnt fel az illetékeseknek. Az új bolt a Bács-Kiskun Megyei Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat (BÉK) kezelésében nyílt meg közel 1000 m²

területen. A város többi üzletéhez képest is modernnek számított, bevásárlókocsi és pénztári futószalag is helyet kapott benne. Az épület oldalában büfét is nyitottak, ami a korban jellemző talponálló ételbárként is funkcionált. A Széchenyi sétányon ma is látható szolgáltatóház is csak több halasztás után, 1979-ben készült el, itt kapott helyet egy nagyobb vendéglő, a GELKA szerve, valamint a fiókkönyvtár.

A lakásokról szólva mai szemmel néha meglehetősen szűkösek tűnhetnek, de az 1970-es évek elején kissé más volt a megítélésük. Az új házak építésekor nem kevésbé fontos cél volt a lakások minőségének javítása. Kecskemét lakásállománya az 1950-es évektől kezdve – főleg a város peremén lévő területeken – meglehetősen elavult. Sokszor dohos, penészes, felvizesedett vályogházakban voltak kényte-

Lakótelepi parkolás 1979-ben – egyre több az autó.
Forrás: Bezsenyi Ádám

Gyerekszoba a Széchenyivárosban az 1970-es évekből. Forrás: Kiss Béla

lenek egész családok meghúzni magukat. A Széchenyiváros építésének I-II. ütemében épült nagyblokkos épületekben egy- és másfél szobás lakásokat alakítottak ki, gázfűtéssel, beépített szekrényekkel és konyhával. Egy munkáscsaládnak ez is nagy előrelépést jelenthetett – főleg, ha addig külterületen kellett lakniuk.

A legnagyobb változás egy „hagyományos” lakáshoz képest a gázfűtés volt, majd a panel-lakásokban a távfűtés. Utóbbit nem volt könnyű létrehozni, csak 1976-ban sikerült beindítani a távfűtőművet az Akadémia

körúton. Két éven keresztül ún. thermokonténerekkel fűtötték az elkészült panelházakat, de a fűtőmű beindulása sem volt akadálymentes. A rossz konstrukció és a folyamatosan meghibásodó kazánok miatt 1977 telén sokan fagyoskodni voltak kénytelenek. A lakások komfortját növelte, hogy beépített konyhával, szekrényekkel rendelkeztek, viszont az ablakokra sok volt a panasz. A gyors gyártás miatt nem megfelelően kezelt faanyagból készültek, ami aztán a keretek vetemedéséhez vezetett, emiatt folyamatos volt a légcserre a külvilággal. A lakások beosztása sem mindig és mindenkinek volt praktikus. Előfordult, hogy két generáció is élt egy másfél szobás lakásban, ilyenkor igyekeztek az amúgy

sem nagy tereket tovább szabdalni, divatba jöttek a harmonikaajtók és egyéb lakberendezési trükkök.

A korábbi nagyblokkos épületek garázs nélkül épültek ellentétben a panelekkel, amelyek üzemszintjén (földszintjén) már alakítottak ki garázsokat. Ez kezdetben nem jelentett problémát, az 1970-es évek elején a kevesebb autó miatt a parkolók is megfeleltek, de már 1976-tól létező probléma volt a garázshiány. Érdekes, hogy a garázsok ennek ellenére nem csak az autósok igényeit voltak hivatva kiszolgálni, a tanács már ekkor, az 1970-es évek második felében adott ki garázsokat kisiparosoknak, műhelynek és üzlethelyiségnek egyaránt. Főleg az 1990-es évekre

emiatt szinte alig volt olyan panel-épület, amelynek a garázsszintjén ne lett volna valamilyen bolt vagy műhely. Természetesen előnyben voltak a forgalmasabb helyek, mint például az Akadémia körül Nyíri út felé eső panelházainak garázsai, ahol egész üzletsor fejlődött ki az évek folyamán.

Milyen is volt, milyen is lehetett egy nap az 1970-es években a „szécsényiben”? Reggel a munkába igyekvők próbálták felférni a városrészt a többivel összekötő 13-as, 14-es vagy 20-as buszjáratokra – igaz, hogy 5 percenként indultak, de így is nagy volt a tumultus mire az Irinyin mindenki helyet tudott szorítani magának a nem túl tágas buszokon. Sokan kerékpárral vagy motorral közlekedtek, tároló minden házban volt – és legkevesebben autóval hagyták el a városrészt. Napközben az építkezések zajától volt hangos a lakótelep, esetleg a gyerekükkel otthon maradók és az idősek tűntek fel a tereken, játszótereken. Ekkor még szódás kocsik is járták a lakótelep utcáit, hangosan kiabálva, hogy a negyediken, sőt tizediken (!)

A lakótelepi együttélés hátrányai, 1973-ban jelent meg a Petőfi Népeben

BOSSZÚ

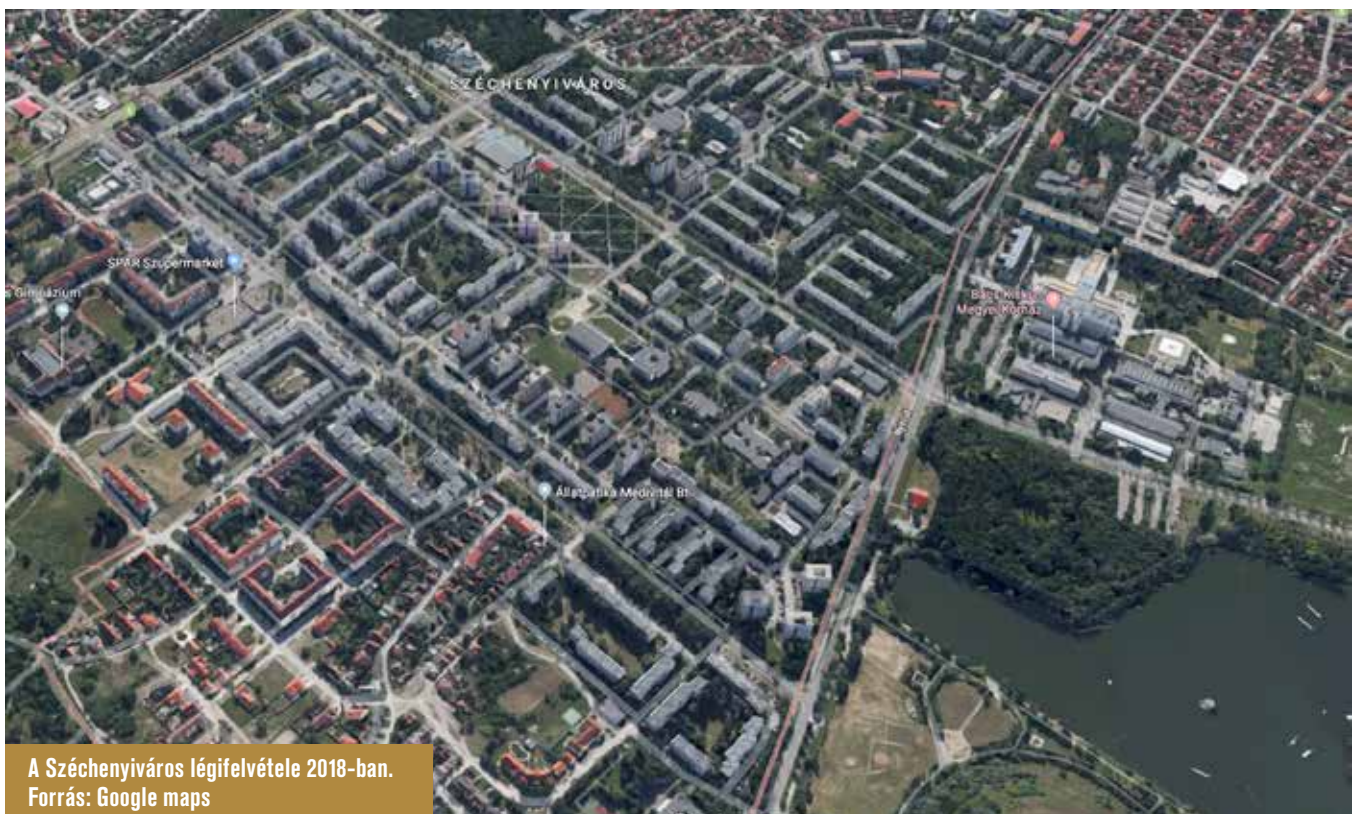
— Mi ez a pokoli láрма, uram?!

— Az Önök tegnapi házibulija magnófelvételtől... (A Stern-ből.)

Csata a Forradalom utcai iskola helyén 1979-ben.
Forrás: Bezsenyi Ádám

Az AGROKONZUM boltja a Balaton és Vbl utca sarkán, 1973-ban. Forrás: Petőfi Népe

lakók is értesüljenek a jelenlétükről. Ha viszont valaki igyekezett egy adott címre eljutni, bajos dolga volt. Nemcsak az építési gödröket kellett esetleg kerülgetnie, de azzal a címmel is meg kellett küzdenie, mint például: Széchenyi-város 3. tömb XVI. épület 2. lépcsőház 3. emelet 2. ajtó. 1974-től már megkapták a közterületek a mai elnevezésüket és egyszerűbb lett a tájékozódás, bár a lépcsőházak megtalálása is okozhatott gondot, főleg éjszaka. Délután a hazaérkező családfők vagy a lakások előterét vagy az utcát – ha garázs nem volt – változtatták bicikli-, motor- vagy autószereldévé. A játszótereken egyre több gyerek hangoskodott és gyakran puffant a foci a házak oldalára rajzolt kapukban is. Aztán jöttek az éjszaka hangjai, amit érzékletesen ad vissza Vass Imre tárcája az 1978. júliusi Petőfi Népéből: *„Azt is megfogadtuk, hogy nem csapkodjuk az előszobaajtót sem kívülről, sem belülről, és nem törjük be (vállal, fejszével, faltörőkossal) éjfél táján, ha kapatosan hazatérünk és nincs kulcsunk, elvesztettük netán – vagy nem nyit ajtót azonnal a kedves nejünk –, nehogy lakótársainkat első álmukból felriasztva a legsúlyosabb átkokat szórják ránk, és másnap és még egy hétig is ne fogadják köszönésünket.”*

Ha talán ennyire nem is volt mindenkinek plasztikus élmény a lakótelepi élet, de mindenképp más életminőséget jelentett az átlagoshoz képest, a kádári Magyar Népköztársaság rögalóságában.

Köszönettel tartozom a cikkben felhasznált információkért Kiss Gyulának, dr. Andrásy Ákosnak és Bartek Károlynak.

Bezsenyi Ádám

A „fajatszón” játszó gyerekek 1979-ben – a háttérben a felvonulási épületekből kialakított BÁCSEP-iroda. Forrás: Bezsenyi Ádám

A Széchenyi sétányon nyílt ABC bisztrója – a vevőkör jelentős részét az ekkor különlegesennek számító grillcsirke illata csábíthatta az üzletbe. Forrás: Fortepan

Kecskemét „a vas és a

A második világháború befejezését követően az ország újjáépítése kardinális kérdés volt, amelyet az ország iparosítására, a mezőgazdasági termelésre épülő gazdaság ipari termelésre történő átállításával kívántak elérni. A mezőgazdaságra támaszkodó termelés és a kereskedelem azonban markánsan különbözött az ipari szektor működésétől, amelyet az MDP propagandájában elmaradottságként kezeltek.

A kommunista diktatúra által Kecskeméten is hatalomra juttatott új társadalompolitikai elit a vidék erőszakos iparosítása kapcsán megfogalmazott irányvonalak mentén megvizsgálta Kecskemét gazdasági helyzetét. A hosszas vizsgálat eredményeként megállapították, hogy nemcsak a termelési, hanem az értékesítési vonalon is súlyos hibák mutatkoztak, hiszen a városban magas áron értékesítették a termést, mégis munkanélküliség volt. A vizsgálat megállapította, hogy Kecskemét a magyar városok sorában városiasságánál fogva nem kapott kedvező minősítést, ugyanis Kecskemét – 42.000 hold földbirtokával – az országos közvélemény alapján gazdag városként szerepelt a magyar gazdaság régiói között, amelyet

a vizsgálatok alapján nem tükrözött a városi gazdálkodás. Az MDP által készített kimutatás szerint a gazdasági vesszőfutás a sokak által „aranykor”-ként aposztrofált 19-20. század fordulóján indult, amikor 1914-ig az eladósodás elérte a vagyonérték 57,32%-át. Trianon után, 1924-ben az infláció olyan méreteket öltött, hogy az szinte eltörölte a város adósságát. Három éven belül a folyamat azonban újra negatív irányba fordult, és 1943-ra elérte a vagyon 15,07%-át.

A városi gazdálkodás – az 1881 és 1943 közötti zárszámadások tükrében – nem nyugodott egészséges alappilléreken. A vizsgált időszakban (62 év alatt) a város vagyonmérlege az első 30 évben zárult felesleggel, 31 évben pedig hiánnyal, 1939-ben pedig sem felesleg, sem pedig hiány nem keletkezett. A gyenge erőforrások oka az egyirányú, mezőgazdaságra épülő városi gazdálkodás volt, amelynek jövedelmezősége nem volt elegendő a folyamatos gazdasági növekedéshez.

„A magyar gazdaság talpra állításának terve” – Kecskemét esetében – a már meglévő ipartelepek üzemeinek állandósításával, kibővítésével és fejlesztésével kellett, hogy kezdődjön az MDP Központi Vezetőségének határozata alapján. Városunkban

„Magyarország újjáépítése” c. propagandaplakát 1945-ből
(Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

Az 1907-ben alapított Kecskeméti Gépgyár Rt. cégére 2018-ban egy Kecskeméten gyártott kukoricamorzsolóról

"cél országának" útján

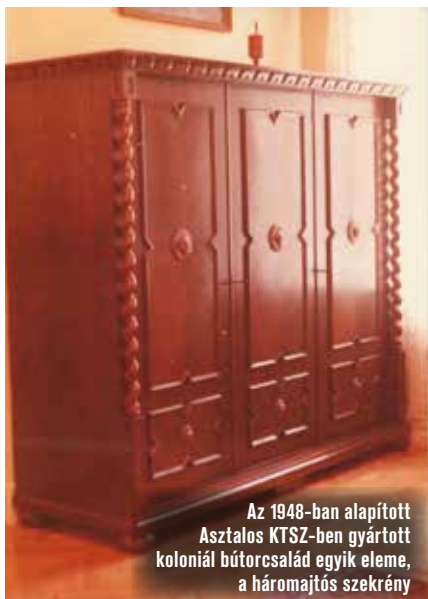

ilyen üzem volt a Villamosmű, amelynek fejlesztése Nagykőrös és Kiskunfélegyháza városa bekapcsolásának függvénye volt, de stratégiai fontosságú vállalként működött a Gyufagyár is, amely 1949-ben már melléküzemként órágyártással is foglalkozott, hiszen gőzgépeit csak ebben a formában lehetett teljes mértékben kihasználni. A kapacitásnövelés reményében a faipari közműhelyt szerették volna ezen a telephelyen kialakítani.

Hasonlóan nagy jelentőséggel bírt a Gépgyár fejlesztése is, ugyanis a drenázs (vízmentesített) csövek gyártásának bevezetésével 100 fővel több személy foglalkoztatása vált volna lehetővé. Tervbe vették a kapacitás növelését, meghatározták, hogy amennyiben ismét szürke-öntéseket is végezhetnek, ez 45 fővel emelhetné volna a dolgozói létszámot. A 270 fős alkalmazotti számot 500 főre kívánták emelni, emellett egy 50 fő befogadására alkalmas tanonciskola alkalmazását is tervezték. A két műszakos munkavégzést nem ítélték gazdasá-

Az öntvény készítésének folyamata a ZIM Kecskeméti Gyáregységében
(Forrás: Kolozsi Gyula)

Az 1948-ban alapított Asztalos KTSZ-ben gyártott koloniál bútorkészlet egyik eleme, a háromajtós szekrény

gosnak az esti órákban elhasznált villanyáram költségei miatt.

Kiemelt fejlesztési iránynak számított az Első Kecskeméti Konzervgyár is, amelyekkel kapcsolatosan szintén a kapacitásnövelés volt a fő cél, ugyanis mindkét gyárban idényjellegű termelés zajlott, amely nem volt kifizetődő. Ekkor merült fel először a Platter-gyár esetében, hogy a láda- és a hordógyártás mellett egy dobozüzem létrehozása is indokolt lett volna, illetve annak Budapestről Kecskemétre történő telepítése. A konzervgyárban keletkezett feldolgozott melléktermék hasznosítására pedig takarmánybrikett készítését tűzték ki célul, amely a kecskeméti állattenyésztést is fellendíthette volna.

A Sertés-malom, illetve a sertéshizláló telep kapcsán megállapították, hogy a két malom együttesen Kecskeméten el tudja látni az igényeket, azonban egymagában egyik sem. A kapacitás növelése és a termékpaletta bővítése céljából a Sertés-malom mellett elhelyezkedő fatelepen egy kenyérgyár létrehozása is felvetődött.

A fejlesztendő és kibővíthető vállalatok és üzemek mellett sor került azoknak az üzemeknek a megjelölésére is, amelyek továbbfejlesztése nem lett volna célszerű Kecskemét gazdasági életében. Ilyen vállalat volt a Gazdasági Gőzmalom, amelynek kapacitását a városi gőzfürdő melegvíz-szolgáltatására kívánták volna igénybe venni. Érdekesség, hogy a volt Városi Szeszlfőzde kapcsán megállapították, hogy akkori helyén nem fejleszthető tovább az iparvágányok hiányában, hiszen a melléktermék (szőlőmag és olajos gyümölcsmagok) feldolgozásához szükség lett volna egy közvetlenül a szeszlfőzdehez kapcsolható üzem létrehozására, amely a korábbi működési területen nem volt lehetséges.

Gyártási folyamat a BRG Kecskeméti Gyáregységében az 1960-as években (Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

A Kecskeméti Gyufagyár remek terméke, a Szikra Gyufa (Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

Munkafolyamat az Alföldi Cipőgyárban
Forrás: Tóth Sándor

Paradicsomfeldolgozás a Kecskeméti Kinizsi Konzervgyárban
az 1950-es években (Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

A Benedek-telep (BARNEVÁL, azaz baromfi-feldolgozó üzem) a legnagyobb létszámmal dolgozó üzemek egyike volt Kecskeméten, amellyel kapcsolatosan szintén az volt a probléma, hogy idényszerűen működött, az év felében nem tudta folyamatos munkával ellátni az alkalmazottakat. Ezért került napirendre a termékpaletta bővítéseként egy sertéshizláló és egy hozzá kapcsolódó húszüzem létrehozása.

A Schiffer Cipőgyár kapcsán a bővítést alapjaiban vetették el, ugyanis a lakóházak közé beépített gyárat csak vertikális irányban lehetett volna bővíteni, amelyet nem nyilvánítottak célszerű lépésnek.

Több ipartelep létrehozására alkalmas területként megjelölték a Gyalokay-dextróze gyárat, ahol kémiai üzemet kívántak létrehozni, esetlegesen élesztő és keményítő gyártására. A Szíjjártó-féle barakktelepen permetezőgép-készítő és -javító üzemet, míg a Közhűtőházban zöldség és gyümölcs mélyhűtésére alkalmas épületeket „álmodtak meg”. A Rézgálicgyár termelésének fokozása mellett a Szeszfinomító-gyárban kémiai üzemet (későbbi iparfejlesztés korlátjával), az exportőrök üres üzeimeiben kefégyárat képzeltek el, amely a bugaci síkgyökök felhasználásával nagy igényre tartott volna számot. Ezekben az épüle-

tekben ecset- és csontfeldolgozó üzemet is terveztek. A városi céduház (vámház) kihasználása ügyében kosárfonó üzemet kívántak létesíteni, a volt katonai barakkok, illetve a hozzájuk csatlakozó volt kórház és lovarda felhasználásával textil-, vagy konfekciós üzem létesítését, és a Kecskeméti Gazdasági Vasút üzemműhelyének kibővítésével a keskenyvágányú vasúti pályára gyártott kocsik kecskeméti gyártását is lehetségesnek vélték.

Új ipartelepek kiépítésére olyan területeket jelöltek ki, mint a matkói dohányfelvevő raktár, és olyan új célokat határoztak meg, mint egy selyemgubó feldolgozására szolgáló, mezőgazdasági növényvédőszer-gyártásra alkalmas és – ha a fenti terv nem jön létre –, abban az esetben teljesen új textil- és konfekciós gyár kialakítására szolgáló ipartelepek létrehozását.

Tíz év elteltével, 1959-ben azonban végleg határozat született arról, hogy a vidék iparosítása Kecskemétre is kiemelten vonatkozik. Az MSZMP VII. Kongresszusának párthatározata döntött az iparosítás második szakaszáról, amelynek eredménye lett a Budapestről vidékre telepített vállalati gyártó egységek termelésének beindulása, ugyanis városunk minden ehhez szükséges kritériumnak megfelelt. Rendelkezésre állt a mezőgazdasági nyersanyagbázis, minden energiaforrás, vízellátás, szállítási lehetőségek és nem utolsósorban a kollektivizálás következtében is létrejött munkaerő-felesleg.

Hajagos Csaba

A Kecskeméti Szeszfinomító Rt. jeles terméke, a „kecskes” likőr (Forrás: KKJM Történeti Gyűjtemény)

FALUS ELEK ÉS A KECSKI

Iványi Grünwald Béla festőművész 1909. július 17-én keltezett művésztelepi programjának egyik fontos tétele volt, hogy Kecskemét nem csupán egy újabb „piktorkolónia” kívánt lenni, hanem Gödöllőhöz hasonlóan az iparművészetnek is helyet kívánt adni: „A [...] dekoratív művészeteket művelő rész. Ennek vezetője Falus Elek lenne, ki több éven át külföldön élt, s tapasztalatait most itthon akarja értékesíteni. Ez a rész 3 szakot ölelne fel: a művész textilt; különösen szőnyeg, gobelin s díszgyapjú szövés, a keramikát s grafikai műhelyt, melyben esetleg a művészi könyvkötés is benne foglaltatnék.” A programban vázolt tervek közül, melyet a telep másik alapítója, vezetője, Falus Elek 1909 októberében kibővített, részletezett, végül csak a „művész textil” valósult meg, pontosabban a „szőnyeg- és gyapjúszővés-műhely”: „A produkálандó tárgyak közül a fő súly arra esik, hogy művészi becsű bútorbevontást készítsünk, honi gyapjából saját terveink alapján. Ez eddig itthon lehetetlen volt, mert bármilyen művészi és drága, vagy magyaros bútort készítettek: művészi magyaros szövés nem volt rája. Készítenénk még csupán művészi terv alapján gobelineket, kurta csomózott terítőt oltárra és finomabb lakásba, szumák szövésű szőnyeget. Mindehhez a fonalat otthon fonatjuk s otthon festjük. Ebben a tekintetben elsők leszünk az egész kontinensen.”

A kecskeméti közgyűlés – Sándor István főjegyző kezdeményezésére – már Iványiék fellépése előtt, attól függetlenül, 1909 tavaszán elhatározta a Kecskemét T. H. Város Szőnyegszövő Intézet létrehozatalát. A város házi vállalkozása 1909. október 16-án nyílt meg a Mezei utca 8. számú Jausz-féle házban. „Az intézetnek növendéke lehet minden tisztességes leány, ha életének 12-ik életévét betöltötte és a beíratási, valamint a tandíjat kifizette, illetve ennek kifizetésére magát kötelezte. Az intézet a szőnyegek különböző fajtái szerint három tanfolyamot tart. Jelentkezni lehet egész napos tanfolyamra, délelőtti vagy délutáni tanfolyamra. Az egész napos tanfolyam 3 hónapig, a délelőtti 5 hónapig, a délutáni 6 hónapig tart. A felvételi díj mindenik tanfolyamon 5 korona, mely a beíratás

Kecskemét T. H. Város Szőnyegszövő Intézet alkalmazottjai és „munkásnövendékei” 1911-ben

alkalmával azonnal kifizetendő. A tandíj a tanfolyam egész idejére az első csoportban (legfinomabb szőnyegszövés) 30 korona, a második csoportban 25, a harmadikban 20 korona.” (Iparunk fejlődése. Megnyílt a szőnyegszövő iskola! In: Kecskemét, 1909. október 17.)

„A város az iskola élére Medveczky Ilonkát helyezte, mint aki több hazai és külföldi szaktanfolyamot végzett s a szőnyegszövésben tanárnői oklevelet nyert.” (A szőnyegszövő. Falus doppingol. In: Magyar Alföld, 1912. szeptember 8.) Valószínűleg már a kezdetektől Falus Elek (Orosháza, 1884 – Budapest, 1950) tervei szerint készültek a szőnyegek, de művészeti vezetőként

hivatalosan csupán 1910 júliusában vette át az irányítást. Falus terveit Fischer Ármin rajzolta át kockás papírra a kivitelezést végző kecskeméti polgárleányok (pl. Árva Tóth Ilonka, Baracsi Erzsébet és Sári, Berta Mária, Bognár Etelka, Foglár Mária, Földi Mária, Hajagos Antónia, Horváth Mária, Kiss Margit, Kovács Erzsébet, Kozma Róza, Paksi Mária, Schira Irén, Szabó Erzsébet, Szabó Margit, Szilágyi Ilonka, Tóth Teréz, Végh Ilona) számára. Kiss Margit visszaemlékezése szerint több különböző méretű szövőszéken is dolgozhattak, így volt egy 6 és egy 4 méteres, de a legtöbb kétméteres volt. Ez utóbbin „készültek a 180-as faliszőnyegek”. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában

KECSKEMÉTI SZŐNYEGSZÖVŐ

Művészház most záródó Rippl-Rónai kiállításán egy új magyar művészeti produktumot mutattak be: a kecskeméti szőnyeget. A bemutatkozás sikerült, a kecskeméti szőnyeg a legelső, amellyel a múlt évben alakult és most hajlékait építő művésztelep a nyilvánosságra lép, szinte az első napon népszerű lett, ami rendkívül fontos a tömegek szükségletét kielégíteni hivatott cikknél. [...] E szőnyegek kigondolója Falus

Elek. Iparművésznek ismerik, de helyesebb talán anyagművésznek nevezni. Kevés ember foglalkozik fegyelmezettebb gondossággal a különféle technikák titkaival és kevés tud új matériák szellemébe gyorsabban beléhatolni. E mellett ötletekben kifogyhatatlan dekorátor, aki a maga virágait szinte érezhető kedvvel a végtelenségig tudja variálni. A kecskeméti szőnyegek formabeli megoldásának legfőbb előnye, hogy nem

(Kecskemét) őrzött ún. Készárú főkönyvben olvasható adatok szerint a szőnyegszövő rövid működési ideje alatt összesen 129 szőnyeget (elsősorban kézi csomózású perzsaszőnyegek), 157 párnát (többségében itt is perzsa) és 94 terítőt (leginkább torontáli és szumák szövés, ill. „vászonkötéses”, „görög csomózású”) készített. Az eredeti tervekhez képest a szükséges alapanyagok többségét (perzsa, szudan, szmirna, kula fonál) a helybeli kereskedők helyett végül Temesvárról kellett beszerezni.

Lengyel Géza, a közgazdasági kérdésekre is fogékony műkritikus, így írt a Nyugat hasábjain (1911/8. pp. 806–807.) az intézet termékeinek bemutatkozásáról: „A

Kézi csomózású perzsaszőnyeg, terv: Falus Elek, 1911 körül (300x200 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A Városi Kaszinó nagytermének Falus Elek tervezte dekorációja, 1911 (Bajtáy Ferenc fényképe az 1930-as évek első feléből, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Kézi csomózású perzsa szőnyeg, terv: Falus Elek, 1911/1912
(267x167 cm, Kecskeméti MJV tulajdona)

vérszegények, nem sápadtan finomkodók, hanem erőteljesek, gazdagok, jól egyensúlyozott ellentétekkel telik. Anélkül, hogy céltalan – mert kivihetetlen – utánzást kísérelnének meg, egyes példányaik a legszebb keleti szőnyegek színpompáját érik el. Kitűnően fekszenek a földön és egy kis tapintás meggyőz róla, milyen pompás anyagból, milyen becsületes munkával szövöttek.

Sajnos a szőnyegszövő műhely már 1912. szeptember 30-án bezárt, elsősorban a kereskedelmi sikerek elmaradása miatt. Az intézet termékei ugyanis a technikai és művészi igényességből – a *Magyar Alföldben* e téren negatív élel emlegetve Falus közönségnek nem kellő „elvont és különös” terveit – következően túl magas árszintet képviseltek, megakadályozva egy megfelelően széles megrendelői kör kialakulását. A kecskeméti termékek vásárlói ennek megfelelően szinte csak művészeti, értelmiségi elit képviselői közül kerültek ki (pl. Kacsóh Pongrác főreáliskolai igazgató és zeneszerző; Kada Elek polgármester; Lázár Béla művészeti író, az Ernst Múzeum igazgatója; Majovszky Pál műgyűjtő, a vallás-

és közoktatásügyi minisztérium művészeti ügyosztályának tanácsosa, majd vezetője; Málnai Béla, Szivessy Tibor és Vágó László építészek).

A kudarcért többen is magát Falust hibáztatták (pedig „évi 3000 korona összeget kap a szőnyegszövő vezetéséért”), aki az egyes – s néha bizony indulatos – források szerint meglehetősen megbízhatatlan volt. Közei barátja, Herman Lipót szerint is „túlvállalta” magát, s így túl gyakran volt távol (állítólag másfél évig nem rajzolt mintákat, illetve 10 hónapon át feléje se nézett a szőnyegszövőnek), holott villa is épült a számára a Kecskeméti Művésztelepen. Mindenesetre az univerzális tehetségként számontartott – Münchenben, Berlinben és Londonban is tapasztalatokra szert tett – Falus egyszerre volt grafikus, iparművész, ezen belül plakát-, bútor-, díszlet- és jelmeztervező, több középület belső és külső dekoratőre, s mindenekelőtt a hazai könyvtervezés jelentős megújítója. A legnagyobb sikert a Miklós Andor által 1910-ben alapított népszerű napilap, „Az Est” tipográfiájával, s ezen belül is annak híres címbetűrajzá-

Kézi csomózású perzsa szőnyeg, terv: Falus Elek, 1911 körül
(157x90 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Falus Elek tervezte és Herman Lipót által 1911-ben kivitelezett díszítőfestés egy megmaradt eredeti részlete a Városi Kaszinó nagyterméből

val érte el. A Falus tervezte kecskeméti szőnyegek ugyanazokat a szecesszió jegyében fogant stilizált leveleket, indákat, madarakat és virágmotívumokat (pl. tulipán, gyöngyvirág, rózsza, százszorszép) láthatjuk viszont, mint például az ezzel egy időben, szintén általa rajzolt Nyugat kiadványok – közte a Nyugat Könyvtár; majd A Nyugat Könyvei sorozat – fedél-, előzők- és címlapjain (pl. Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Heltai Jenő, Ignóty, Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond és Szomory Dezső kötetei). „...főleg növényi motívumokból készült szinte valamenny-

nyi, hol szerény, hol csillogóan gazdag – de mindig diszkrét – színek kombinációkban. A kor eleven áramába kapcsolódott ezzel, amely a történelmi stílusok zagyva keverése helyett a növényi ornamentikában egyszerűbb s egyben művészebb megoldást látott s ezáltal vélt bizonyos magyaros jelleget kölcsönözni alkotásának. [...] Ugyanez áll a könyvek karton fedelén található stilizált növény díszes rajzaira is. Lényegében elvetett minden szimbolikus elgondolást, kerülte a figurális megoldást – a jobb ízlésű

olvasó mindkettőtől undorodott már – s szigorúan tipográfiai alapokra igyekezett helyezkedni. [...] Falus Elek meg volt győződve arról, hogy munkájának sajátos magyaros ízt kölcsönözhet a magyar virágornamentika motívumainak felhasználásával s az annak megfelelő színrendezéssel.” (Szió Rezső: A Nyugat és a könyvművészet. In: Művészettörténeti Értesítő, 1963/1., pp. 63–64.) A szőnyegek dekoratív, élénk színű, szecessziós ornamensei ugyanak-

Falus Elek tervezte sgraffitók a Mátyás téri elemi iskola oldalhomlokzatán, 1912

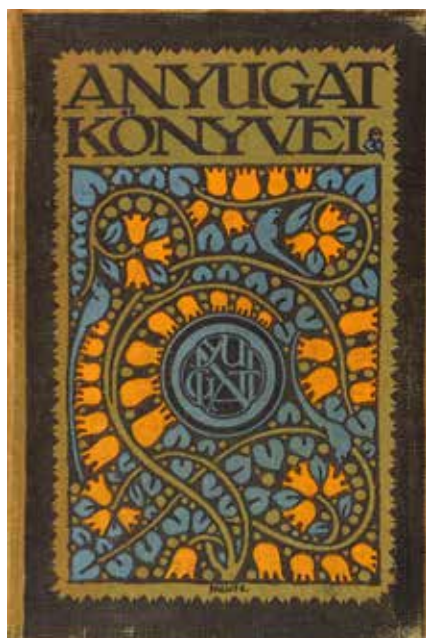

Kávéházi reklámedény „Az Est” híres – Falus Elek tervezte – címbetűrajzával, 1910/1911 (fehér mázas fajansz, 7,5x19 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

kor megjelentek egyes – Jánsszky Béla és Szivessy Tibor által tervezett – kecskeméti épületek külső és belső díszítésén is. Falus Elek volt ugyanis 1912 táján a Mátyás téri (egykori elemi) iskola homlokzati sgraffitónak, illetve 1911-ben a Városi Kaszinó enteriőrjének a fő alakítója, így ő tervezte a nagyterem dekorációját az órás kandallóval és a díszítőfestéssel. Az Interieur című folyóiratban, 1912-ben így írtak az utóbbiról: „Balról a lépcsőház a nagyterembe visz. Hosszukás alakú terem, amely felső részében íves boltozatban hajlik össze.

A Nyugat Könyvei sorozat Falus Elek tervei szerint a Gottermayer kötetekben készült kötése, 1911

Ahogy ezt a termet Falus Elek kidiszigette, egyenesen lebilincselő. [...] A terem boltozatát három, ivbe hajló pillérpár tartja és Falus ezekre a pillérekre helyezte a dekoráció súlyát. Igen szépek ezek a rózsafüzérek, amint föl futnak a pillér boltozatokon és telt piros és kék színeinek izzó tonusa valósággal beragogyja a termet."

ifj. Gyergyádesz László

Kézi csomózású kefetartó, terv: Falus Elek, 1911 körül (38x20 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

További (a szövegben külön fel nem tüntetett) válogatott források és kiadványok:

- A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai (1909–1919). A dokumentumokat válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Sümegi György. Budapest, 2009
- Herman Lipót: Falus Elek. In: Magyar Művészet, 1933/9., pp. 225–239.
- „Hóbortos ultramodernnek” a Műkertben. Kecskeméti Művésztelep 1909–1919. Katalógus. Szerk.: ifj. Gyergyádesz László és Szűcs Erzsébet. Szent István Király Múzeum – Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár, 2018
- Horváth Hilda: Falus Elek (1884–1950), a könyvtervező. In: Magyar Iparművészet, 2014/10. pp. 16–20.
- Lengyel Géza: Falus Elek és a Nyugat. In: Nyugat, 1932/7., pp. 417–418.
- Monori Laura: A művésztelep „grand signeurje”. Falus Elek Kecskeméten. In: Magyar Iparművészet, 2014/10. pp. 21–26.
- Sümegi György: A kecskeméti Művésztelep (1909–1944) Budapest, 2011
- Sümegi György: A Kecskeméti Szőnyegszövő. In: A gödöllői szőnyeg 100 éve – Tanulmányok a 20. századi magyar textilművészet történetéhez. Szerk.: Óriné Nagy Cecília. Gödöllő, 2009. pp. 65–69
- Zetelaki Orsolya: „...arcképvázlat Falus Elekről”. Szentendre, 2008 (http://toldyferenc.elte.hu/Zetelaki_Orsolya.pdf)

A RENDSZERETŐ, IGAZSÁGOS, „JÓTÉVŐ” GENERÁLIS

375 éve, 1643-ban született Bottyán János, közismert nevén Vak Bottyán kuruc generális, a Rákóczi-szabadságharc legendás hadvezére. 1696 és 1698 között a három város: Kecskemét, Cegléd, Nagykőrös és vidéke hadi kormányzója, katonai parancsnoka volt. Közel 10 évvel később, 1705 őszén Bottyán főhadiszállása Kecskeméten volt, itt készítette elő a második dunántúli hadjáratot. November első napjaiban nyolcezer fős seregével innen vonult Solt, Földvár irányába, és néhány hét alatt a harmincezer főre felduzzadt haderővel felszabadította a teljes Dunántúlt.

A kisnemesi családból származó Bottyán a törökök elleni végvári harcokban tűnt ki. Különböző lovassági parancsnoki beosztásokban kiválóan megállta a helyét. Részt vett a törökök Magyarországról történő kiűzésében, ekkor vesztette el a fél szemét. Ennek során egy ideig Szeged várparancsnoka volt, majd ezredparancsnokká választották. A spanyol örökösödési háború kitörésekor a franciák ellen harcolt a Rajna mentén. 1703-ban Esztergomba vezényelték. Rákóczi, hogy megnyerje magának a kiváló képességű katonát, előléptette generálissá. Császári parancsnoka azonban letartóztatta, így csak szökése után, 1704 őszén csatlakozott ténylegesen a kuruc seregekhez. Az egyik legsikeresebb kuruc hadvezérnek bizonyult, legnagyobb hadi sikere a Dunántúl birtokbavétele volt 1705-ben. 1709 szeptemberében bekövetkezett haláláig aktívan részt vett a harcokban.

Bottyán János nemesi címere

(a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára tulajdona)

Bottyán János – Kupeczky János követőjének műve
(a Magyar Nemzeti Múzeum Magyar Történelmi Képcsarnok tulajdona)

A magyar történelem egyik legkiválóbb hadvezére volt. Tehetségét ellenfelei is elismerték. Seregében szigorú rendet és fegyelmet tartott, de igazságos volt és törődött katonáival, akik szerették és lelkesedtek érte. Embereit eltiltotta a féktelen ivászatól is: „Hogy az én katonáim részegeskedjenek: szemérem (szégyen) volna az énnékem, melyet el nem szenvednék”. Jellegzetessége volt a legfőbb hadi jelvényének tartott aranyozott, vert ezüst harci szekercéje, a „Bottyán fejszéje”, amellyel csatába vezette seregét. Ez a róla készült festményen is megjelent. Habár súlyos sebeket szerzett, az a hír járta felőle a nép körében, hogy testét nem fogja a golyó. Támogatta a szerzeteseket és a szegényeket is, ezért nemcsak katonái, hanem a tömegek is bálványozták. Ezért írhatta magáról: „a mint is engem nem kártévő, hanem jótévő Jánosnak hínak”. Hazájáért nemcsak vérért, hanem vagyonát is kész volt áldozni, gyakran a magáéból fizette katonáit. „Rójuk meg magunkat s kiki, mind szegény, gazdag, hadi és nem hadi ember adja ki hite szerint pénzének tizedét” – írta.

Bercsényi Miklós így emlékezett meg haláláról: „Most hozták a hírt, szegény Bottyán vak sógor tegnap nyolc óra tájban békünya másik szemét is.” II. Rákóczi Ferenc fejedelem is csak dicsérettel illette: „Nem volt sem jó származású, sem művelt ember, ezért igen nyers volt, de józan, éber, szorgalmas. Szerette a népet, és az is rendkívül szerette őt, mert katonáit szigorú fegyelemben tartotta, de mindenkor igazságot szolgáltatott nekik, amikor igazuk volt.”

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon
*Várkonyi Ágnes: Vak Bottyán)

KOSSUTH HÍVEKÉNT ÉLTE ÉLETÉT

200 éve, 1818. július 15-én Kecskeméten született Szappanos István ügyvéd, földbirtokos, függetlenségi politikus, országgyűlési képviselő.

Tanulmányait szülővárosában folytatta: a református gimnáziumot és a jogakadémiát Kecskeméten végezte. 1840-től Szepes vármegyében volt joggyakornok. 1842-ben tette le ügyvédi vizsgáját, ezt követően Kecskeméten nyitott ügyvédi irodát. 1847-ben városi aljegyzőnek, 1848. június 8-án tanácsnoknak választották. 1848 júliusában a nemzetőrökkel együtt indult a délvidéki harcokba, ahonnan sűrűn számolt be leveleiben. 1849-ben feleségül vette Ferenczy Klárát, Erzsébet királyné majdani felolvasónőjének, Ferenczy Idának unokahúgát. A szabadságharc leverése után visszavonult a közélettől és gazdálkodással foglalkozott. 1860-tól táblabíró volt. 1867-ben városi tanácsnoknak választ-

tották, majd helyettes polgármester lett. 1875-ig viselte ezt a hivatalt. A kecskeméti Függetlenségi és 48-as Párt egyik alapítója és éveken át elnöke volt. A ceglédi 100-as küldöttséggel együtt ő is elzarándokolt Turinba az öreg Kossuth Lajoshoz. 1894-ben a Kossuth-szobor felállítására alakult emlékbizottság elnöke volt. 1905-ben Kecskemét I. választókerületében függetlenségi programmal országgyűlési képviselővé választották.

A helyi gazdasági élet különböző területein tevékenykedett, a Gazdasági Gózzalom elnöke és a Kecskeméti Takarékpénztár Egyesület igazgatósági tagja volt. Sokat tett a református egyház és annak iskolája érdekében. 1855-től 1858-ig az egyházközösség főgondnoka volt, 1856-ban – elhunyt édesanyja emlékére – családja harangot öntetett a református templom számára. A harangot az I. világháborúban elvitték ágyúöntés céljából, de a család 1925-ben

Szappanos István

újabb – 1894-ben pedig egy harmadik – harangot ajándékozott az egyháznak.

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon
*Szőlősgazdák nagy képes naptára, 1906)

A HÍRŐS VÁROS ELSŐ POLGÁRMESTERE

200 éve, 1818. szeptember 3-án Kecskeméten született Hajagos Illés polgármester, főkapitány.

Tanulmányait 1825-ben a helybeli evangélikus iskolában kezdte. Középiskoláit Budán, a jogot Kassán és Pozsonyban végezte. 1837-38-ban Zlinszky János Pest megyei központi főszolgabírónál volt jurátus. 1838-ban, a pesti nagy árvíz idején Wesselényi Miklós oldalán mentette a rászorulókat. Az 1840. évi országgyűlésen gróf Apponyi György jurátusaként vett részt. 1840. december 19-én Pesten letette az ügyvédi vizsgát, s hazajött szülővárosába. 1841. október 30-án városi aljegyző lett. 1844-ben tanácsnoknak, 1848. június 8-án pedig

Kecskemét első polgármesterévé választották. 1848. szeptember 25-én Kossuth Lajos népfelkelési biztosnak nevezte ki. A szabadságharc alatt többször mentette meg a várost a pusztítástól. 1849. július 25-én Haynau hadserege megszállta Kecskemétet, a már korábban elmenekült polgármester lakását feldúlták, családját elűldözték. Hajagos először Kisjenőn,

Nagy Zsigmond tiszttartónál talált menedéket, majd Kecskemét környékén bujdosott többedmagával, amíg a katonai rögtönítélő bíraskodást meg nem szüntették. A pesti főhadbírónál való jelentkezése után fél évre internálták, majd kényszerűtlevéllel hazaengedték. 1850. szeptember 21-től Budára rendelték kataszteri

becslőbiztosnak. Az osztrák önkényuralomnak szüksége volt ismereteire, német nyelvtudására, 1851 júliusában kinevezték a város polgármesterévé. Ebben a minőségében sok hazafit mentett meg a börtöntől és a kényszerű katonai szolgálatról. Ugyanakkor, a város érdekeit szem előtt tartva, 1852-ben és 1857-ben díszes, hódolatteljes fogadtatásban részesítette a Kecskemétre látogató Ferenc Józsefet.

Az önkény lazulásával, 1861 elején ismét választhatta vezetőit az ország és Kecskemét. Hajagost ekkor főbíróvá választották, majd 1862. november 20-tól 1867 májusáig ismét kinevezett polgármestere volt a városnak. A kiegyezés után mint ügyvéd dolgozott, a képviselő-testület tagjaként azonban továbbra is részt vett a város életének irányításában. 1872-től 1890-ig Kecskemét rendőr-főkapitányi tisztségét töltötte be. A hírös városban hunyt el 1900. december 17-én.

(Források: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon
*Péterné Fehér Mária: Kecskemét polgármesterei 1848–1950 *Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskemét első polgármestere)

HITEK ÉS TÉVHITEK ER

„SZABADSÁG TÖ

Sisivel való „személyes kapcsolatom” 1992-ben, első bécsi látogatásom alkalmával kezdődött, majd 1998-ban mélyült el. Ebben az évben – Erzsébet halálának századik évfordulóján – az egykori császárváros Sisi-lázban égett. Engem talán leginkább mégsem a tárlatok, programok sora ragadott magával, hanem egy életre feledhetetlen találkozásom a Sisi-kutatások máig nagyszonyáival, Brigitte Hamannal. Hosszú évek alatt formálódott tehát Sisi-képem – immár több mint húsz éves különös „kapcsolatom” Erzsébettel –, melyben azonban az emberi tulajdonságok sokkal erősebbek, mint az angvaliak. Az én Sisi-képem tehát nem a sokak által ismert, sőt közvetített glorifikált Sisi-kép, hanem egy sokkal letisztultabb, Erzsébet valójában lényegesen „egyszerűbb”, nemesebb karaktere által dominált képe. Az „én Sisi” nem az angvalok szférájában él – közsismert, hogy halála után Magyarország védangyalának tekintették –, hanem nagyon is emberi örömökkal, fájdalomokkal, gondokkal, kétségekkel, álmokkal... Sisi izgalmas, sokszínű, különleges EGYÉNI-SÉG volt, aki sok tekintetben meghaladta korát – és az örök érvényű igazság szerint ezért meg is kellett szenvednie. Általános vélekedés, hogy önmegvalósítási szándékai túl korainak bizonyultak a 19. században, másrészt – amint következő sorai is bizonyítják – útkeresései egyáltalán nem tették boldoggá, személyes tragédiájának is ezek voltak fő okai.

Merész vágyad követi még merészebb:
Nincs nyugtod itt –
A híres boldogság, mihelyt eléred,
Nem boldogít.

„Találkozásaink” Sisivel az elmúlt években is folytatódtak. A bécsi Volksgarten meghitt hangulatú, csendes, már-már oázisszerű szegletében álló gyönyörűséges Erzsébet-szobor elegánsan, méltóságteljesen, igen, minden túlzás nélkül felségesen-fenségesen tekint le ránk, sőt az alapos megfigyelő még egy finom, enyhén

ERZSÉBET KIRÁLYNÉRŐL

ERZSÉBET ÉR NEKEM, MINT BÁRMIFÉLE PRESZTÍZS...”

észrevehető, talán cinkos mosolyt is felfedezni vél Hans Bitterlich ábrázolásán. És idővel ez a „közvetlenség” kérdések sorát indítja el. Hogy érezte magát Bécsben? A bécsi udvarban? Bécs ugyanis különös hangulatú város. Igaz ez napjainkban is. Többen megfogalmazzák Bécs e tekintetben egyik legfájdalmasabb lényegét: soha nem érezhetjük maradéktalanul, hogy ez a város befogad bennünket. Erzsébet is idegen maradt a bécsi udvarban. De nem egyszerűen idegen, hanem kirekesztett, tragédiája is Bécsben kezdődik; az udvari körök rideg, gőgös, sznob légköre riasztóan hatott a mindössze tizenhét éves császárnéra. Érthető, hogy ahol folyamatosan rossz benyomások érik, kritizálják, gúnyolják, ostobának, éretlennek titulálják, röviden: alkalmatlannak a hitvesi, anyai, császárnei szerepre, onnan idővel menekülni akar. Kirekesztettsége, Bécs fullasztó-nyomasztó, megbetegítő légköre űzte-hajtotta távoli vidékekre. Gyógyulását nemcsak Madeira kedvező klímája, hanem sokkal inkább Bécsből való távolsága segítette. Jellemző, hogy ez idő tájt viselkedését már inkább provokációnak, lázadásnak tekintették Bécsben. Ne feledjük, Sisi személyisége sokat változik az évek során: az egykori naiv Erzsébetből öntudatos, érett nő lesz.

Ebben a rövid írásban, mely a Kecskeméti Katona József Múzeum közelgő Sisi–Ferenczy Ida tárlata elé lenne egyfajta „előhang”, a Sisi életét övező mítosz néhány kedvelt eleméhez fűzünk észrevételeket.

Erzsébetnél időzve a Volksgartenben, akaratlanul is felvillan a kérdés: mit gondolna Ő a róla teremtett, terjesztett kultuszról? Érdemes feltenni ezt a kérdést még akkor is, ha a tudós kutatók itt felsikoltanak, ugyanis úgy tűnik, a kultusz ápolói is gyakran túlzásokba esnek – a kép tehát ezáltal esetenként nem árnyalódik, hanem torzul.

Ha a publikációfolyamból csak néhányat említünk – önmagukért beszélnek: Mítosz és valóság, Túl a kliséken, Sisi-legendák,

Sisi intim, 99 kérdés Erzsébet császárnéről, Erzsébet – a rejtélyes császármné, Sisi, a modern nő.

Divatos – általam nem kedvelt – kifejezéssel, felépült tehát a „Sisi brand”, aminek azonban sok esetben nem sok köze van a valósághoz.

Ferenc József és Erzsébet nagy szerelméről legendák keringenek. Az vitathatatlan, hogy első találkozásuk alkalmával Sisi elbűvölte a császárt. *„Kétszeres boldogság számomra, hogy leendő hitvesem kiválasztásakor mélyebb érzelmeimre hallgattam, és szívből remélem, hogy menyasszonyom kiváló tulajdonságaiban megtalálom majd életem boldogságát”* – vallotta. Hogy mélyebb érzelmeire hallgatott, amikor Sisi és nem nővére, Helene mellett döntött,

az tény, hogy e döntésével megtalálta-e élete boldogságát, már kérdéses. Hogy kapcsolatuk az évek során hogyan változik, az egykori fellángolás, mély érzések mivé alakulnak, erről inkább csak sejtéseink lehetnek. Festetics Mária szerint: *„A császárné sokra tartotta férjét, és lelkében ragaszkodott hozzá.”* Lelkében valóban, egyébként igyekezett kellő távolságot keresni. Érdemes megjegyezni, hogy Festetics Mária – amint az Naplójából is kiderül – *„insider”* volt a bécsi udvarban, fenti megállapításával nagyot biztosan nem tévedett. De e kérdés megválaszolásában Erzsébet is segítségünkre van: *„Mi azért élünk ilyen boldogan, mert sohasem szólunk bele a másik dolgába”* – írta 1874-ben Ferenc Józsefnek. Mit remélt

Sisi e házasságtól? Például hűséget. Hamar csalódnia kellett. Schratt Katalin bár a legismertebb, de nem az egyetlen „barátné” Ferenc József mellett. Még tartott a császár kapcsolata Anna Nahowskival, amikor már Schrattal is találkoztak – mint ismeretes, Sisi közvetítésével. Ferenc József és Schratt-tal Katalin kapcsolatának (egyik) pikantériája, hogy folyamatosan jelen van benne Sisi is. Miként vélekedett Erzsébet valójában Schrattról? Következő sorai 1886-ból erről sok mindent sejtetnek – például így is:

*Völgyi zajra riad fel,
S a nyugalma oda;
Viszvámitra király tér
Teheétől haza.
Ó, király, Viszvámitra,
De ökö vagy, biz’ a...*

Talán a császár szerelmi kalandjainál is jobban foglalkoztatja a közvéleményt – napjainkban is – Erzsébet és Andrassy Gyula szép, egymást gazdagító barátsága. Ami vitathatatlan: már első találkozásuk alkalmával kölcsönös, mély szimpátiát, tiszteletet éreztek egymás iránt – talán többet is, de minden bizonnyal a jó ízlés és lehetőségeik határain belül. Legyen ennyi elég! Andrassyval ugyanakkor intellektuálisan és mentalitásukból adódóan is sokkal inkább egymáshoz illettek, mint az e tekintetben meglehetősen színtelen és unalmas Ferenc Józseffel. Ezenkívül összekötötte őket a közös ügy – siker –, a kiegyezés is, ami Sisi életének is egyik kiemelkedő, örömteli eseménye volt. Kapcsolatuk valós tartalmáról sokat elárul Mária Valéria bejegyzése Naplójába Andrassy halálakor, mely szerint Erzsébet egyetlen, igaz barátját gyászolja: „1890. február 18. – Andrassy gróf ma éjszaka meghalt, hosszú, nehéz szenvedés után. Ha nem is váratlan, de egy új, keserű csapás Mama számára, aki igaz és állhatatos barátsággal úgy

ragaszkodott hozzá, mint talán senki más-hoz. »Utolsó, egyetlen barátom« – mondta ma. Február 21. – Ma temetik Andrassyt. Mama özvegyéhez utazott – én később mentem utána. – Amikor a Mama elment, biztosította Andrassy özvegyét hűségéről, odaadásáról, szeretetéről, és arra kérte, hogy ő és fiai minden helyzetben támaszkodjanak rá. Mama azt mondta nekem, hogy csak most jött rá, mi volt számára Andrassy: először érzi magát egészen elhagyva tanácsadó és barát nélkül.” Erdemes idézni Sisi és Andrassy következő, élcelődő „levél-csörtéjét” is, aminek oka egy tulajdonképpen vicces intermezzo volt. Amikor Andrassy 1869-ben a keleti útjára, a Szelei-csatorna megnyitására kísérte Ferenc Józsefet, az a pletyka terjedt el róla, hogy Jerikóban a rosszkor hazajövő férj elől az ablakon ugrott ki hiányos öltözkében. Ferenc József gondoskodott róla, hogy Erzsébet fülébe is eljusson a hír. Erzsébet egy kedves versikét küldött a hazatérő And-

rassy-nak Triesztbe, amelyben erre a történetre utalva ugrra:

A PROPOS

– Egy szócska gróf Andrassyról –
Éjjel sétál Jerikóban, szálegyedül,
fesztelen;
Reggel tér meg sátorába –
s lába szára meztelen!
Kalpag és atilla nélkül mily pikáns
és csodaszép!
Fenszterlizve rajtakapták?
Grandiózus csatakép!

Andrassy Triesztből válaszolt. Tagadta, hogy a történet igaz volna: Andrassyról csak pletykált a Bolha, Hogy Jerikóban, hogy s mint van dolga!

Ablakot nem látott ő, csak zsalt,
Melytől az ördög biz’ el nem aludt...
Hogy milyen közlő egy török dajna,
Fogalma sincs arról ő neki, sajna!
Pedig itt vétkezni könnyű lett volna,
S nem bánta volna, ha úgy fordul dolga:
Sebaj, ha kirüg is eszeveszetten,
Mert feloldozták örök időkre
Jeruzsálemben!

E sorokból ugyanakkor remekül kitűnik Erzsébet briliáns – és oly ritkán említett – humora is. Persze ne feledjük, a humor mögött gyakran a legmélyebb fájdalom rejtőzik...

Sisi „Iovagjait” előszeretettel karikírozta költeményeiben, de nem kímélte férjét sem:

*Szünet! Más jön most – ő, de más!
Függ is külön helyen.
Bármily kicsiny volt, óriás
Keresztem lett nekem.*

*Szamar – de telivér! Nagyon
Makrancos, szó mi szó,
Bár idomított és finom,
Mégsem megbízható.*

*Nagy fejben sok kis rigolya
Lapul füle mögött.
S ha bojtját kaptam el: nosza,
Torpant, farolt, szökött!
Hányszor vetett le, épp mikor
Azt hittem, semmi gond;
S lám engedelmessége jól
Takart kis csapda volt.*

*Mégis kedves számár-feje
Bármennyiszor is dühít;
Ezért is van külön – helye
Galériámban itt.*

Erzsébetet gyakran kritizálták magyarok iránti szimpátiája miatt is. Fő „bűnének” sokan azt tartották, hogy Mária Valériát 1868-ban Budán hozta világra. Ez persze ismét spekulációk sorát indította el Andrássyhoz fűződő kapcsolata miatt is. Pedig Sisi vonzalma a magyarokhoz tulajdonképpen magától értetődő volt. A császári udvarban a magyarokról mást sem hallott, mint hogy rebellisek, megbízhatatlanok; az 1848–49-ben szabadságukért hőiesen küzdő magyarok sorsában valahol saját sorsát, traumáit is felfedezni vélhette.

Nem véletlen, hogy leghűségesebb bizalmasa a kecskeméti Ferenczy Ida lett, hiszen társaságában Sisi az lehetett, aki akart: szeretetre, megértésre, támogatásra, szabadságra vágyó nő. És talán ami a legfontosabb: Ferenczy Idában maradéktalanul megbízhatott.

Sisi és a magyarok kapcsolatának értékelésében Krúdy Gyula minden bizonnyal egy szintén nem mellékes magyarázatra utalt rá oly jellemző megállapításával: *„Úgy megzavarta nagyapáink szívét, hogy a legbölcsebbnek tartott Deák Ferencnek szállott csizmaszárába az esze legelőször.”*

Gyermekeivel való kapcsolata kétségtelven ambivalens volt, de ez nem jelenti automatikusan, hogy rossz anyja lett volna – ahogyan ezt sokan állítják róla. Hiszen anyai „szerepének” kiteljesedésében is korlátozták szabadságát. Érdeemes e kérdésnél is szem előtt tartani akarata érvényesítésének lehetőségeit például Rudolf nevelésében.

A közelmúltig általános vélekedés volt, hogy Zsófia főhercegné, Ferenc József édesanyja ki nem állhatta Sisit. Ezen az állításon is érdemes finomítani. Zsófia minden bizonnyal sokkal inkább aggódott amiatt, hogy a possenhofeni szabadságából a merev etikett szerint létező bécsi udvarba érkező, mindössze tizenhét éves Erzsébet képes lesz-e alkalmazkodni, képes lesz-e helytállni császárnéként. Aggodalma nem volt alaptalan... Semmi oka nem volt gyűlölni Sisit, aki testvére, Ludovika lánya volt. Az vitathatatlan, hogy a kialakult helyzet miatt – az egyik legismertebb nézeteltérésük köztudottan a gyermeknevelés kérdésében merült fel – kapcsolatukat konfliktusok sora terhelte. Erzsébet és Zsófia: két nagyon eltérő karakter, két külön világ.

Sisi, a modern nő – hirdetik hangzatos címek. De mit jelentett modernnek lenni a női emancipáció korában? Akkor,

amikor Bécsben Alma Mahler és Bertha Zuckerkandl híres szalonjai a szellemi élet kedvelt találkozó- és vitahelyei? Egyáltalán lehetett-e a császárné modern? Lehetett-e kapcsolata a polgári milióval? Mit jelentett modernnek lenni a bécsi modernség, a fin de siècle korában? Modern az a nő, aki új – szokatlan – utakat keres? E tekintetben Sisi vitathatatlanul modern volt – mások szerint külön... Erzsébet, túllépve a hagyományos női szerepeken, olyan új utakat keresett, melyek csak a bécsi Belle Époque idején kezdtek általánossá válni. Ebben is megelőzte korát.

Lehet, hogy az a mosoly Sisi szája szegletében a Volksgartenben nem is cinkos, sokkal inkább sejtelmes? Mert jól tudja,

hogy a Sisi-puzzle darabjaiból soha nem sikerül összerakni az IGAZI ERZSÉBETET.

Sisi sorstragédiája, hogy egész életében kívülálló maradt egy számára idegen, őt megérteni képtelen világban.

Következő sorai fájdalmas önvalomás-ként is értelmezhetőek:

*Titánia e világot ne járja;
Emberek közt nem érti senki sem,
Százezer báméskodó körülállja,
Suttogják: „A bolond nő itt megyen.”
Irgy rosszindulat leskel utána,
És kiforgatják, bármit is tegyen;
Térjen hát vissza ama régiókba,
Hol széplelkek megannyi társ-lakója.*

Pallagi Mária

ÚJ KÖTETEK, ÚJ KUTATÁSOK A HÍRÖS VÁROSBAN

Az elmúlt hónapokban Kecskeméten több olyan publikáció is napvilágot látott, amelyek különböző időszakban, eltérő szemszögből igyekeznek bemutatni a híros város igen színes történetét. Következő összeállításunkban egy rövid kedvcsináló keretében igyekszünk bemutatni Önöknek a 650. emlékévkben már megszületett köteteket.

Péterné Fehér Mária

Képek, történetek Ferenczy Ida életéből

1928. június 28-án hunyt el Ferenczy Ida, Erzsébet királyné Kecskemétről származó társalkodónője, aki 34 évig szolgálta szeretett uralkodóját. Ez idő alatt „*örangyala volt a nemzetnek*”, de nem feledkezett el szülővárosáról, Kecskemétről sem. Máiig sem lehet tudni, hogy került fel Ferenczy Ida neve arra a listára, amelyről a magyarul tanuló Sisi kiválasztotta őt társalkodónőjévé. Az azonban biztos, hogy a nála csak két évvel fiatalabb kecskeméti lányt egyszerűsége, nyíltsága miatt rögtön megszerette. Az udvar szigorú etikettjében magányos úrnőjének nemcsak társa, de barátnője is lett. Titkos nyelv lett köztük a magyar, Ferenczy Ida pedig folyamatosan táplálta a királynéban a nemzetünk iránti szeretetet. Rajta keresztül tartotta a kapcsolatot Sisi a magyar nemzet vezetőivel, és sokban segítette a kiegyezést is.

Kecskeméten 1839-ben köznevesi családban született Ferenczy Ida. 1864-től teljesített szolgálatot Erzsébet császárné, majd magyar királyné mellett. Kezdetben magyar felolvasónője volt Erzsébetnek, később azonban már nélkülözhetetlenné vált úrnője személyes kívánságai teljesítésében. Ida hazája iránti szeretete a királynéban is rokonszenvet ébresztett a magyarok iránt. Ferenczy Ida úrnője szolgálatának szentelte egész életét. Hűsége jutalma volt Erzsébet felé irányuló szeretete, aki nem egyszer kijelentette: „*Ida nekem nem felolvasónőm, Ida nekem barátnőm*”. Ferenczy ismertségét, összeköttetéseit nemcsak hazája javára tudta fordítani,

hanem szülővárosa haladását is előmozdította. A nemrég megjelent könyv Ferenczy Ida életéből mutat be képeket és történeteket kortársak, barátok, történészek írásai segítségével. Kecskemét város ezzel a könyvvel tiszteleg híres szülőtte emlékének halálának 90. évfordulóján.

Bán Mór

A király harmadik esküje

Egy nemrégiben megjelent történelmi tanulmány Bán Mór tollából, mely a Hunyadi-fiúk egy kalandos, Kecskeméten töltött éjszakáját, s annak előzményeit, következményeit dolgozza fel. 1456 decemberében V. László király a kecskeméti városkapuban tett harmadszor is esküt az oltárszentségre a két Hunyadi-fiúnak, hogy nem áll bosszút rajtuk nagybátyja, Cillei Ulrik halála miatt.

A király harmadik esküje című tanulmány egy része a Bán Mór főszerkesztése által megjelenő Hírös História című helytörténeti magazinban látott napvilágot. A teljes szöveg pedig ebben az önálló kis kötetben jelenhetett meg, amelynek különlegessége, hogy a történelmi tanulmány mellett az esemény regényesített változata is olvasható lesz a kötetben. Ez a jelenet a MÁTYÁS KIRÁLY című, szintén 10 kötetes sorozat első részében szerepel majd – ez az első alkalom, hogy az új sorozatból egy részlet megjelenik.

A király harmadik esküje című kis kötet a szerző magánkiadásában, mindössze 250, számozott, dedikált példányban jelent meg, kimondottan a gyűjtők részére.

ELFELEDETT TÖRTÉNETEK A HÍRÖS VÁROS MULTJÁBÓL

BÁN MÓR

PORTA HUNGARICA

ATÁSI EREDMÉNYEK S MÚLTJÁBÓL

Máday Norbert

KECSKEMÉTI KARDOK A kecskeméti vívás 180 éve

Máday Norbert publikációja olyan úttörő munka, amelynek 2018-ig gyakorlatilag nem volt előzménye, hiszen a kutatás folyamata még a mai napig sem záródott le.

A kötet a legmagyarabb sport történetét a híros város vonatkozásában az 1840-es évektől mutatja be csaknem napjainkig, amelyben szerepet kap a legendás író, Jókai Mór is, hiszen sokan nem tudják, hogy a vívás alapjait ő is Kecskeméten sajátította el. Mestere pedig nem más volt, mint Muraközi János, az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kecskeméti hőse. Városunk vívómesterei között nemcsak a vívás volt a kapcsolódási pont, hanem az a magyar lelkület, amely mindig is jellemezte a magyar vívás nagy alakjait. Solcz Gusztáv, Kónyai Kiss Albert, Lovas Gyula, Bánfai Bach Benő, Gaál Tibor nemcsak a vívás nagy mesterei, de Kecskemét városáért tevő emberek is voltak.

A könyv igazi meglepetésekkel is szolgál. Kiderül belőle, hogy a Kecskeméti Atlétikai Clubnak olyan tekintélye volt, hogy olimpiai és világbajnokok igazoltak ide a II. világháború előtt.

A reprezentatív kiadványt 300 eddig nem publikált fotó illusztrálja.

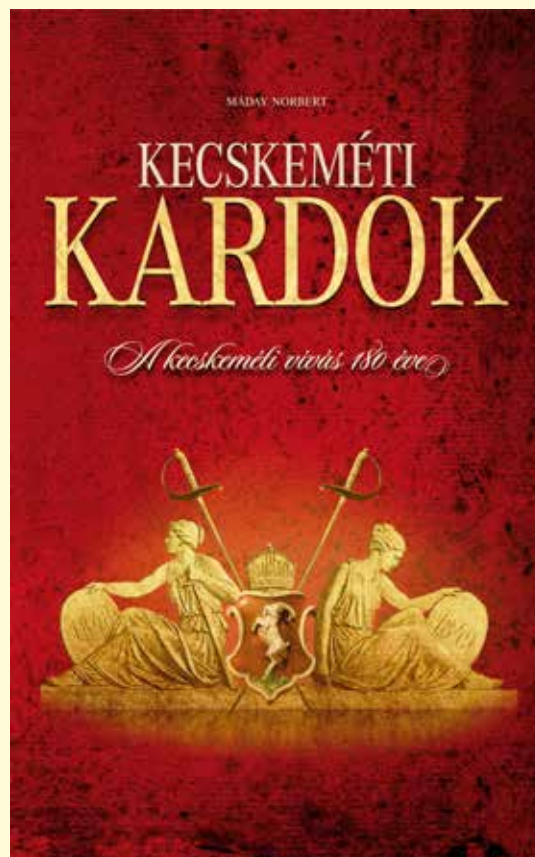
Hajagos Csaba

„LEIGÁZOTTSÁG ÉS A MÁLENKIJ ROBOT”

Adatbázis a múlt megértéséhez. A Vörös Hadsereg tevékenysége és a Kecskemét környéki elhurcolások az írott források tükrében

Immár nagy példányszámban hozzáférhető a Kecskeméti Katona

József Múzeum Közleményeinek sorozatában (2.) megjelent hiánypótló mikrotörténeti tudományos munka, amely a közel hetven évig nem kutatott jóvátelteli kényszer munka, a málenkij robot kecskeméti vonatkozásait mutatja be a levéltári források és a 2015–2017 között meghirdetett múzeumi gyűjtés eredményeként feldolgozott személyes hagyatékok segítségével. A kötet szerzője Hajagos Csaba történész-muzeológus, akinek e publikációja Kecskemét 1945. október 31. és november elsején bekövetkezett szovjet megszállást követő időszak eddig elfeledett következményét, a korábban csak érintőlegesen vizsgált elhurcolások folyamatát mutatja be a helyben végzett kötelező közmunkától egészen a szovjet területekre történő transzportálásig. A kötet alapját képezi a levéltári kutatás eredményeként összeállított, 433 főt összefoglaló adatbázis, amely – az 1945. december 31-i állapot szerint – a Kecskemétről a Szovjetunió területére civilként elhurcoltak adatait és a róluk közölt utolsó információkat tartalmazza, segítséget nyújtva mindazoknak, akik a mai napig nem tudják, mi történt hozzátartozójukkal ebben az időszakban. Hajagos Csaba munkája olyan újdonságot is tartalmaz a helyi társadalom számára, mint az a térkép, amelyet a kutatás eredményeként Pányi István térinformatikus állított össze. A várostörténeti jelentőségű mappa segítségével lakcím szerint beazonosítható a Szovjetunió területére elhurcolt összes kecskeméti személy. A szerző a málenkij robotra kényszerített személyek közül kiemelt hangsúlyt fordít a kecskeméti református felekezetben és a piarista rend oktatómunkájában szolgálatot teljesített személyek élettörténeteinek bemutatására. A 145 oldal terjedelmű, német nyelvű szöveget is tartalmazó forrásmunka a Kecskeméti Katona József Múzeum főépületében munkanapokon 8 és 16 óra között vásárolható meg.

A PLATÁNFA ÁLMA

A Kecskeméti Televízió első saját kötete

Vajon vannak-e a fáknak érzéseik? Boldogok-e, ha virágoznak? Álmodnak-e télen, amikor megkopaszodva várják a tavaszt? Ezekre a kérdésekre is választ kaphatunk a mesekönyvből, amelyet a családok évében adott ki a Kecskeméti Televízió.

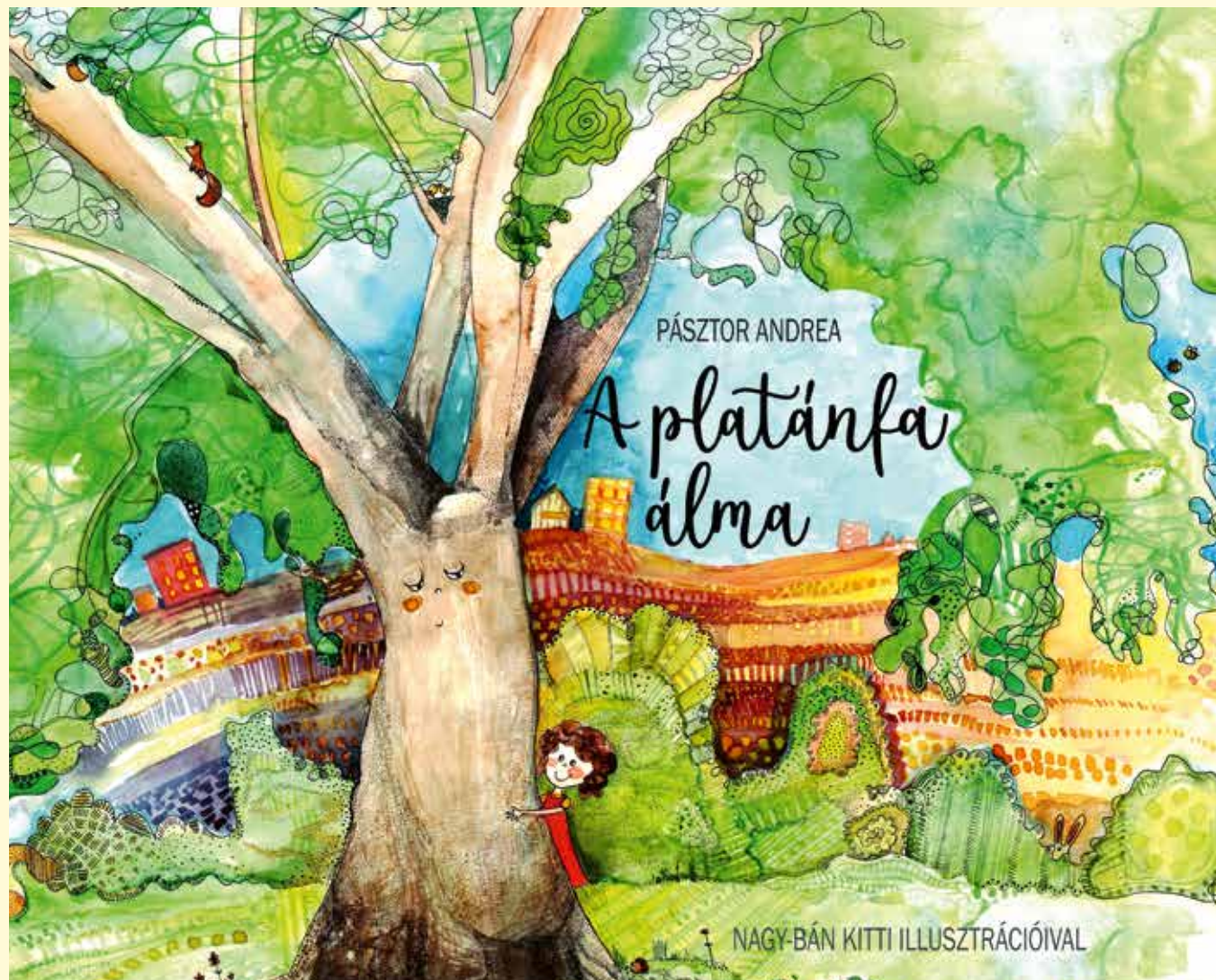
Pásztor Andrea A platánfa álma című könyve egy százéves fa és egy óvodás-korú kislány szeretetteljes, megható kapcsolatába avatja be az olvasót a platánfa szemszögéből. A négy évszaktól átölelő, több szálon futó történetben fontos emberi kérdéseket vet fel. Megismerhetjük a meséből a szeretet

erejét, a körülöttünk lévő világ sérülékenységét, a barátság cselekedetekben megnyilvánuló erejét.

A mű nyelvezete érthető és igényes, elsősorban nagyobb óvodás- és általános iskoláskorú gyermekek számára ajánljuk, de a felnőttek számára is nagy élményt nyújthat. Számos iskolai tanórai

felhasználási lehetőséget rejt magában a történet, a környezettudatos magatartásra neveléstől a társadalomismereti kérdések széles körén át a felelősségteljes barátságig.

A mesét Nagy-Bán Kitti grafikusművész egyedi stílusú illusztrációi díszítik, amelyek tökéletesen visszaadják a mese világát. A megindító történetnek és a szemet gyönyörködtető festményeknek köszönhetően ideális karácsonyi ajándék lehet a könyv lányoknak, fiúknak egyaránt.

KECSKEMÉTI REPÜLŐALAKULATOK a Csehszlovákia elleni 1968-as műveletekben

Csehszlovákiában 1968 elejétől demokratikus folyamatok mentek végbe. Az addigi politika gyökeres megváltoztatását tűzték ki célul, „emberarcú szocializmus” építéséről álmodoztak a csehszlovák vezetők, de a tömegek is. Ezek a demokratizálódási törekvések nem maradtak visszhang nélkül a többi szocialista országban belül, főleg a Szovjetunióban. A Szovjetunió vezetése úgy ítélte meg, hogy csak a katonai beavatkozás állíthatja meg a csehszlovák „Prágai Tavasz” folyamatát.

A Varsói Szerződés /VSZ/ tagállamainak politikai vezetői hónapokon keresztül tanácskoztak különböző helyszíneken a várható fejleményekről és a katonai beavatkozás lehetőségéről, szükségességéről. A politikai és katonai vezetők rendkívül aktívak voltak azokban a hónapokban. Leonid Brezsnyev, a Szovjetunió vezetője 1968. május 8-án, Moszkvában a szocialista országok kommunista pártjai vezetőinek értekezletén mondta ki először, hogy szükség esetén katonai megoldás is lehetséges a csehszlovák „ellenforradalmi” helyzet miatt. Ezért 1968 nyarán különböző elképzelések, haditervek születtek Csehszlovákia koalíciós megszállására, ha a politikai helyzetet nem tudják a szövetségesi elvárásoknak megfelelően megoldani.

A VSZ Egyesített Fegyveres Erejének /EFE/ törzse „Sumava” fedőnéven, többfokozatú, hadászati-hadműveleti parancsnoki, törzsvezetési együttműködési hadgyakorlatot tervezett Csehszlovákia területére. A nagyszabású gyakorlatot Ivan Ignatyevics Jakubovszkij /1912–1976/, a Szovjetunió marsallja, a VSZ EFE főparancsnoka vezette. A művelet több ország részvételével 1968. június 18–30. között zajlott, amelyen a Magyar Néphadsereg /MN/ kijelölt törzsei és alegységei is részt vettek. Ez a gyakorlat főpróbája volt Csehszlovákia későbbi megszállásának!

**ÖTVEN ÉVVEL
EZELŐTT TÖRTÉNT**

Utcai harcok 1968-ban

Személyi áldozatokkal is járt az 1968-as „prágai tavasz”

A MiG-21 típusú repülőgép

Felkészülés a megszállás végrehajtására

Nem késett soká a következő gyakorlat sem. A szovjet vezetés a tárgyalásokkal párhuzamosan intézkedett a katonai megszállás tervezésére, a hadművelleti tervek kidolgozására. A vezérkarok és a csapatok törzseinek szaktisztjei hetekig dolgoztak Csehszlovákia megszállásának hadművelleti tervein. A kidolgozás után pedig pontosították az adott helyzetnek, változásoknak megfelelően a terveket. A megszállás előkészítésének fázisában, július 25-én, Mátyásföldön a szovjet tábornokok kijelentették: „A gyakorlat /megszállás/ politikai célja segítséget nyújtani a csehszlovák népnek az »ellenforradalom« leverésében... A Csehszlovák Néphadsereg csapatai, ha lojálisak nem bántjuk, de ha ellenállnak, szét kell verni őket!”

Természetesen a koalíciós küldetésből a Magyar Néphadsereg sem maradhatott ki, ugyanis a magyar haderő is tagja volt 1955-től a VSZ katonai szervezetének. A szovjet katonai vezetők, a tárgyalások kezdetén, a magyaroktól két hadosztálynyi erőt követeltek. Végül is egy megerősített szárazföldi hadosztállyal vett részt hazánk a megszállásban.

Vezérkarunk a Magyar Néphadsereg /MN/ 8. zalaegerszegi gépesített-lövész hadosztályát ajánlotta fel a közelgő nagyszabású koalíciós hadműveletre. A hadosztály csapatait és a megerősítésül biztosított alakulatok állományát 1968. július 26-án éjjel kezdték mozgósítani. Fokozott, majd teljes harcalkészültséget rendeltek el az érintett egységek, alegységek részére, vagis berendelték a lebiztosított tartalékos állományt is az ezredekhez és

a zászlóaljakhoz. Július utolsó napjaiban végrehajtották a hadosztály teljes feltöltését, amelynek parancsnoka Lakatos Béla /1923–1976/ vezérőrnagy volt. A megszállásra kijelölt magyar szárazföldi csapatok állománya a mozgósítást követően 10.372 fő volt. Haditechnikája: 1800 különböző típusú gépjármű, 242 db harcjármű, illetve harckocsi, 205 db különböző méretű és rendeltetésű tüzérségi fegyverzet. A magasabb egység állományába még hadbírósgot is szerveztek a hadjárat idejére!

Czinege Lajos /1924–1998/ vezérezeredes, honvédelmi miniszter követelményként határozta meg, hogy a parancsnokok és a csapatok határozottan tevékenykedjenek. A hadosztály politikai apparátusát megerősítették. A csapatok ellátását a magyarok saját hatáskörben oldották meg a gyakorlat, a felkészülés és a megszállás időszakában is. Intézkedtek a teljes körű anyagi biztosítás, lőszerutánpótlás és egyéb hadianyag, felszerelés utanszállításáról, az anyagok cseréjéről.

A hadművelleti terveknek megfelelően a mozgósított magyar hadosztály csapatait július 27-28-án előrevonták a csehszlovák határ közelébe: Gödöllő–Aszód–Hatvan–Pásztó–Acsa körzetébe. Az egységek a lakott területek, községek közelében, jól elkülöníthető és lezárható erdőkben, gazdaságokban táboroztak heteken keresztül. Ott tábort építettek, gyakorlatoztak és békekiképzést folytattak, s várták a megszállási parancsot. Természetesen titokban tartották az ott tartózkodást, jól álcázták a csapatokat. Igazi nyári tábori életet éltek a katonák és a tisztek.

Július végén felolvasták a honvédelmi miniszter parancsát: „Az elmúlt hónapok eseményeinek hatására Csehszlovákiában a helyzet kritikussá vált. A szocialista rend

veszélybe került, ami szükségessé tette, hogy a szocializmus híveinek segítségével siessünk. A szocializmus ellenségeire keményen, ingadozás nélkül le kell sújtani, ezért a parancsokat, utasításokat gyorsan, pontosan és határozottan végrehajtani.”

A magyar 8. gépesített hadosztályt a szovjet Dél Hadseregcsoport parancsnokságának rendelték alá hadművelleti szempontból. Még a táborban, a megindulás előtt, kiosztották az éleslőszereket, az egyéni és karhatalmi fegyvereket a személyi állomány részére.

A Honvédelmi Minisztérium illetékes osztálya rölapokat, tábori postai levelezőlapokat is készíttetett a személyi állomány számára. A hadjáratban részt vevő állomány csak a tábori lapokon írhatott hozzátartozóinak.

Csehszlovákia megszállása

A Varsói Szerződés kijelölt hadseregei 1968. augusztus 20-án késő éjszaka kapták meg a menetparancsot a megszállásra. A Csehszlovákia elleni hadjáratban a VSZ öt tagállama 20 hadosztállyal, mintegy 200 ezer harccsal vett részt. A Kecskeméten települt szovjet 254. gépkocsizó lövészhadosztályt is bevetették. A „Zala” fedőnevű hadművelleti feladatban a magyar hadosztály, Délnyugat-Szlovákia területén, az alábbi helyőrségek megszállására kapott parancsot: Nyitra, Nagytapolcsány, Szered, Érsekújvár, Léva, Vágújhely, Pöstyén, Galgóc, Nagykürtös és Verebély. A felsorolt helyőrségeket öt körzetbe osztották, ezeknek külön

körzetparancsnokai voltak. A megadott menetvonalon először a felderítőcsoportok lépték át a határt, majd a bevonuló csapatok. Ahol a csehek nem nyitották fel a határsorompót, ott a behatoló magyar egységek harcosai, gépjárművei egyszerűen áttörtek! Néhol a csehek/szlovákok elforgatták megtévesztésül az útjelző táblákat. A magyar és a koalíciós erők megszállták a laktanyákat és a legfontosabb objektumokat /vasútállomás, posta, csendőrors stb./.

A magyar csapatok légi támogatása

Nem volt könnyű feladat a repülőerők tevékenységét összehangolni a szárazföldi hadosztály hadműveletével, ugyanis a magyar légvédelmi csapatok az MN Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) alárendeltségébe tartoztak. A honi vadászipülő-ezredek hajózoí nem kaptak külön kiképzést támogató feladatok végrehajtására. Az MN vezérkarának kellett megfelelően összehangolni a légierő tevékenységét a hadműveletek időszakában a 8. hadosztály csapataival.

Abban az időben Szilágyi László /1919–2007/ vezérőrnagy volt az OLP parancsnoka. A magyar repülőerők két honi légvédelmi parancsnokság alá voltak szervezve, az 1. hadosztály-parancsnokság Veszprémben, a 2. pedig Miskolcon települt. A kecskeméti vadászipülőök és a vegyes repülőosztály a miskolci hadosztály alárendeltségében látta el szolgálati feladatait évtizedeken keresztül. A légvédelem parancsnoka, 001/1968. számú intézkedésében, július 29-én elrendelte a kecskeméti repülőezred részére, hogy egy elfogó vadászipépet II. fokú, két gépet III. fokú készenlétségben és egy elfogó vadászipülőrajt pedig tartalék készenlétségben tartson a további intézkedésig. A repülőter védelmére két géppágyús üteget állítottak tüzelőállásba. A kecskeméti repülőegységek is feladatot kaptak a megszállásban részt vevő magyar 8. hadosztály légi biztosításában és légi támogatásában.

Kecskeméti vadászipülőök bevetései

1968 nyarán a Magyar Néphadsereg 59. honi vadászipülő-ezrede négy repü-

lőszázaddal rendelkezett. Az 1. és 2. vadászipülő-század MiG–21 F–13-mal, a 3. vadászipülő-század MiG–17PF-el, a 4. repülőszázad pedig MiG–15BISZ típusú repülőgépekkel volt felszerelve. Az ezredparancsnok Korb Vilmos /1929–2015/ alezredes volt szeptember 1-jéig, utódja pedig Szabó Lajos /1928–1995/ alezredes lett. A repülőezred azt kapta feladatul, hogy 20 db MiG–21 és 12 db MiG–15 típusú repülőgéppel legyen készen hadműveleti, őrző-átadási és légi biztosítási feladatok végrehajtására a „Zala” fedőnévű hadgyakorlaton. Az egység állományából 21 MiG–21-es és 12 MiG–15-es repülőgép-vezetőt készítettek fel a feladatra.

A repülőalakulatok személyi állománya néhány napon keresztül magasabb harc-készenlétségi fokozatban végezte szolgálati feladatait. Július 29-én reggel 8 óra 30 percre a reptéren a vadászipégeket széttelapították, s a légi felderítés ellen jól álcázták. A MiG–21-es gépekre felfüggesztették az UB blokkokat, az összes felfüggesztésre váró rakétát pedig a repülőgépek mellett tárolták. A gépekhez négy javadalmazás géppágyúlöszert halmoztak fel. Előkészítették Orosházán a tartalék repülőteret a repülőgépek leszállásához és megfelelő fogadásához.

A szovjet csapatok Prágában, 1968-ban

Az OLPK a 004. számú harcintézkedésében ismét elrendelte augusztus 18-án este a meghatározott készenlétet, amelyet még július végén rendelt el, csak közben feloldották. A harcfeladatban érintett repülőgépeket megkülönböztetett jelzéssel látták el. Egyezményes jelként a törzs hátsó részére kettős piros gyűrűt festettek fel.

A kecskeméti repülőezred készen állt vadászgépeivel és kiképzett állományával a magyar 8. hadosztály csehszlovákiai bevonulásának légi támogatására és levegőből történő oltalmazására. A hadosztály sávjában pedig föl kellett deríteni a csehszlovák fegyveres erők helyzetét, esetleges manővereit. Szükség esetén fedélzeti fegyverek hatásos tüzével le kellett fogni az ellenálló, harcoló ellenséges erőket.

Az országos légvédelem parancsnoka, a honvédelmi miniszter parancsára, augusztus 21-én nulla óra 40 perckor teljes harc készenlétséget rendelt el a magyar repülőcsapatoknál és a légvédelem néhány egységénél. Légi felderítésre kijelölték a kecskeméti 4. repülőszázadot, amely MiG-15BISZ-el volt hadrendben. A személyi állomány éjjel-nappal a reptéren tartózkodott, egy része tábori viszonyok közt hajtotta végre szolgálati köteleit. Az állomány és a repülőgépek hamar elérték az I. fokozatot. Ezt követően a MiG-17PF-el felszerelt kecskeméti 3. repülőszázad maradt I. és II. fokú készenlétségben, az 1. és 2. században lévő MiG-21-es hajózók részére pedig III. fokra mérsékelték a készenlétet. A hajózállomány részére pihenőt rendeltek el éjszakára.

Az augusztus 21-én hajnalban induló hadműveletben a magyar hadosztály légi oltalmazását géppárkötésekben hajtották végre felváltva a kecskeméti és a pápai

vadászpilóták MiG-21 típusú vadászgépekkel. Ezek a gépek teljes készenlétségben és a meghatározott fegyverzettel járőröztek az előremozgó magyar gépesített lövészegységek menetoszlopa felett. A földi csapatok oltalmazására az MN 59. honi vadászrepülő-ezrednél 2 MiG-21 F-13 és 2 MiG-15BISZ típusú repülőgép 30 perces készenlétségben volt. A repülőbázison 595, az orosházi hadművelleti repülőtéren pedig 78 repülőgép bevetésére elegendő repülő-hajtóanyagot /kerozin/ tároltak.

A légi felderítési feladatokat Kecskemét és Szolnok, a vadászoltalmazási feladatokat pedig Kecskemét, Szolnok, Pápa és Taszár repülőteréről hajtották végre a meghatározott parancs és ütemterv szerint. A kecskeméti vadászgépek a bevetéseiket a kijelölt légi folyosókban 2500 m alatt, illetve 5500-6000 m magasság között végezték.

A repülőgép-vezetők a vadászgépeikkel, géppárkötésekben repülve, a határmentén órjáratozási légtérben, a szárazföldi csapatok oltalmazását, légi biztosítását Komárom, Érsekújvár, Nyitra, Nagytapolcsány, Zólyom és Balassagyarmat települések fölött hajtották végre. Az alábbi légi folyosókat kapták: jobbról Nagykőrös-Tápiószentmárton-Szécsény, balról pedig Lajosmizse-Isaszeg-Vámosmikola.

Az MN 59. vadászrepülő-ezred első MiG-21 típusú géppárja 32 db Sz-5-ös nem irányított rakétákkal, meghatározott gépágyúlövedék javadalmazással ellátva és 500 literes póttartállyal felszerelve, egészen Nyitra térségéig hatolt be a légtérbe augusztus 21-én. Ennek a járőröző géppárnak a repülőgép-vezetői Szepesi József őrnagy és Kálmánczhey László százados voltak. A bevetést követően ese-

ménymentesen visszatértek a kecskeméti bázisra.

A következő géppár szintén aznap startolt, fedélzetén Varga Sándor és Sütöri László őrnagyok voltak. A vadászgépek a határátlépést követően a terep fölött egészen alacsonyan, 500-1500 métereken repültek be a célterület fölé. A repülőezredek összehangoltan, egymást váltva végezték az órjáratozási feladatokat a megadott légtérben a csapatainkat oltalmazva. Ellenséges légi és gyalogsági tevékenységet a kecskeméti pilóták nem tapasztaltak.

Az augusztus 21-én, 10 óra 57 perckor felszálló MiG-15BISZ géppár pilótái, Fekete József és Szabó János őrnagyok viszont jelentették, hogy Nyitrán 200-250 fős tömeg csoportosult. Ezért a magyar hadosztály összekötő csoporttisztjei a város fölé négy MiG-21-est kértek tömegoszlatásra. Ezek a harci gépek több hideg rácsapással, alacsony repüléssel húztak át a tér és a tömeg felett. Természetesen a tömeg eloszlott a térről.

A bevonulás napján a magyar légierő 94 repülőgép-bevetést hajtott végre. Tisztázódott, hogy a csehszlovák légierő tevékenységével nem kell számolni. A magyar repülőgépek részére augusztus 22-től fokozatosan csökkentették az órjáratozásokat, a vadászgépek emelését. Az elrendelt készenlétszintet csak augusztus 28-án mérsékelték jelentősen a szovjetek parancsára. Szeptember 5-én 21 órától tértek vissza a repülőcsapatok a normális békekiképzésre. Az MN 59. honi vadászrepülő-ezred hajózái, a csehszlovák helyzettel összefüggésben, 33 gépbevetést hajtottak végre, melynek során 32 órát töltöttek a levegőben.

Bevetésen a kecskeméti pilóták

A MiG-17 PF típusú vadászgép

A kecskeméti helikopterek bevetése

A hírhős város repülőtérén diszlokáló MN 86. vegyes repülőosztály is jelentős feladatokat kapott Csehszlovákia megszállásában. Nyolc Mi-1M típusú könnyűhelikoptert kellett az alakulatnak felkészíteni a feladatra, kettőt pedig tartaléknak jelöltek ki. Ezekre is felfestették a kettős piros körgyűrűt a farok tartócsőtörzsére egyezményes jelként. Kecskemétről két helikoptert a budaörsi repülőtérre rendeltek, amely a Honvédelmi Minisztérium részére állt készenlétben. A repülőosztálynak Szeidl József /1913–2001/ alezredes, a helikopterszázadnak pedig Kiss Tibor /1929–2004/ őrnagy volt a parancsnoka. Szeptember 1-jei hatállyal Kapás Mihály /1932–1998/ őrnagyot nevezték ki az alakulat pa-

rancsnokává. Az egység hadrendjébe futárhelikopterek és szállító-repülőgépek tartoztak. A megszállási feladatra kijelölt helikoptereket július végén az Isaszeg melletti megindulási körletbe telepítették. Tábori viszonyok között tevékenykedtek a hadműveletek kezdetéig. Várták a bevetési parancsot.

Az Országos Légvédelem Parancsnokság parancsára, a repülőosztály teljes személyi állománya részére, augusztus 20-án éjjel elrendelték a teljes harcalkészültséget. A repülőgépeket és helikoptereket felkészítették a várható légi feladatokra.

A helikoptereket különböző repülőterekre rendelték augusztus 21-én hajnalban. A gépek szállítási-, felderítési-, összekötői és futárfeladatokat, valamint légi biztosítási tevékenységet hajtottak végre hónapokon keresztül. A helikopterek földi kiszolgálására kitepítették a műszaki állomány

egy részét is Kelemen Lajos /1931–1993/ százados parancsnoksága alatt. Beosztva még: Orosz Zsigmond, Ecsédi János századosok, Pletikoszi Antal, Török József, Bosch István, Csabai János, Drahó Mihály, Kantár Béla, Kókai Miklós, Pint Gábor, Tordai Sándor és Tóth Mihály tiszthelyettesek, valamint a sorállomány egy része.

Helikopterek az alábbi repülőtereken települtek: Érsekújvár, Nyitra, Osztrava, Pöstyén és Trencsén. A megszállás idején Mi-1M és Mi-1MU típusú helikopterrel repülési feladatokat hajtottak végre a helikopterszázad állományából: Antalóczi Dezső, Asztalos Barna, Árvai István, Bakó János, Berena Ferenc, Csiker István, Ecseghy László, Emperger Ferenc, Garai Mihály, Kádár István, Kiss Tibor, Komáromi Gábor, Kovács György, Markó Gyula, Mándi István, Pávics János, Rác István, Takács Ottó századosok. Bakó János százados több alkalommal szállította Lakatos Béla tábornokot szolgálati útra. Kiss Tibor és Mándi István századosok rendszeresen repültek futárfeladatokat. A magyar helikopterek fontosabb katonai és civil személyt is szállítottak egyik helyőrségből a másikba. A repülőgépek és helikopterek a légi tevékenység során több illegálisan működő rádióadót is felderítettek.

A helikopterek Csehszlovákia légterében hajtották végre a kapott feladatok zömét. Ha lerapultak az üzemeltetési utasításban meghatározott, az időszakos vizsgálatokig előírt időket, akkor repülhettek haza Kecskemétre. A hangárban a repülő-műszaki állomány végrehajtotta az ellenőrzéseket és a szükséges javításokat, alkatrész- és berendezéscseréket. A kijelölt berepülőpilóta pedig berepülte a javítás, ellenőrzés után a helikoptert, s mehetett vissza Cseh-

A Mi-1 típusú helikopter

szlovákiába. A Nyitrán települő magyar műszakiaknak volt olyan jogosítványa, ha lejárt valamelyik helikopter repülhető ideje, akkor 10 százalékkal meghosszabbíthatta szükség esetén a helikopterek üzemidejét.

A forgószárnyasok egészen október végéig tartózkodtak kint. A helikopterek eseménymentesen oldották meg a feladatokat! A gépek átlagban 60-80 órát repültek külföldön. A forgószárnyasok a meg szállás idején összesen 1228 felszállást teljesítettek, melynek során 622 óra 44 percet repültek.

Személyes élményeim 1968-ból

Az 1960-as évtizedben én is az MN 86. vegyes repülőosztálynál teljesítettem hivatásos katonai szolgálatot, tiszthelyettesi beosztásban. A III-as hangárban dolgoztam mint sárkány mechanikus. Augusztus 20-án éjjel kaptuk a parancsot, hogy

ezentúl nem lehet elhagynunk a repteret. Megszerveztük a készenléti munkavégzést és pihentetést. Felvételeztük az ágyneműt. A tábori ágyakat a hangár egyik sarkában és az irodákban helyeztük el. A következő napoktól felváltva kellett benttartózkodnunk éjjel és nappal. Tehát kétnaponta mehettünk haza.

A mi hangárunk állománya végezte ugyanis a helikopterek és repülőgépek repült idő utáni időszakos vizsgálatait szakáganként /sárkány-hajtómű, rádió, műszer-elektromos és fegyverzet/. Ha valamelyik repülőgép/helikopter hazarepült Csehszlovákiából, mi azonnal hozzáláttunk /még éjszaka is/ a technológiai pontok alapján az ellenőrzésekhez, a feltárt hibák kijavításához. Majd következett a helikopter/repülőgép berepültetése.

Érdekes adalék a magyar megszálláshoz. A vonatkozó irodalmakban több helyen olvastam, hogy a Szlovákiában élő magyarok nem szívesen látták a bevonuló magyar csapatokat és a magyar honvédeket. Az egyik kint lévő bajtársam, Drahó Mihály

törzsrőrmester, Mi-1M fedélzeti mechanikus viszont elbeszélte a hazatérése után, hogy több idősebb, magyarul is beszélő hölgy mondta neki: „Nem hiába imádkoztunk évek óta, Isten meghallgatta könyörgésünk. Ismét magyar katonák vonultak be hozzánk!” Ezt Drahó Misi több alkalommal is elmesélte nekünk, hangárosoknak!

A kecskeméti szállítógépek is bevetésre kerültek

Az MN 86. vegyes repülőosztály hadrendjébe szervezett Li-2 „Teve” típusú szállítógépek is kaptak hadműveleti személy-és teherszállítási feladatokat a meg szállás teljes időszakában. Négy db Li-2-es szállító-repülőgép volt rendszeresítve az alakulatnál. Ezek közül 2 db-ot jelöltek ki a feladatra, egyet pedig tartaléknak készítettek elő. Ezekre is felkerült az egyezményes jel a törzs hátsó részére. Hadműveleti feladatra a 109-es, a 206-os

A Li-2-es csoport

és a 209-es oldalszámú gépek lettek kijelölve.

Az alábbi személyek vettek részt Li-2-vel a csehszlovákiai feladatban: Kovács Sándor /1930–2003/ alezredes, századparancsnok, Hegyi Ervin, Kovács Zoltán, Mézáros József, Lakos Kálmán, Rábavölgyi István és Szekszárdi István pilóták, Nagy László, Kiss Sándor megfigyelők, Kovács László, Szuda István, Tóth József fedélzeti rádiósok, Draveczi István, Varga Lajos és Zsidai Alfréd fedélzeti technikusok.

A kitelepített repülőeszközök központi települési helye először Nyitra város mellett, majd Gyimes úttörőtábor területén volt. Repülési feladataikat ezekről a helyekről oldották meg a futárszolgálatok által eljuttatott parancsok, igénylések, utasítások szerint.

A kecskeméti szállítógépek október végéig maradtak hadművelleti területen. Többször érkeztek haza, ahol a repülő-műszaki állomány /közte jómagam/ elvégezte a kötelező ellenőrzéseket, kisebb javításokat. Az Li-2 „Teve” típusú szállítógépek a megszállás során 132 felszállást hajtottak végre és 76 órát repültek.

A megszállás az utókor szemében

A hadművelleti területre vezényelt magyar katonák a menetek alatt, s a megszállás időszakában, rendkívül fegyelmezetten, magas katonai-szakmai tudással felvértezve végezték szolgálatukat. A csehszlovákiai tartózkodás időszakában négy katonánk vesztette életét közúti baleset, öngyilkosság, természetes halál és fegyverbeleset következtében.

Október 21-én a honvédelmi miniszter a magyar megszálló hadosztályt visszaahelyezte az 5. hadsereg szolgálati alárendeltségébe. A következő négy napban kivonták Csehszlovákia területéről a hadosztályt, kivéve a rétsági harcokcsiezredet. Ők csak október utolsó napján érkeztek meg békehelyőrségükbe.

A fegyelmezett, külföldön végrehajtott, internacionalizmus szellemében megoldott szolgálatot nem követte a hazatéréskor nagy örömmujongás és diadalmenet. Csémi Károly /1922–1992/ altábornagy, akkor az MN vezérkari főnöke, a hazatérést követően így értékelte a végrehajtott feladatokat az egyik állománygyűlésen: „Jó munkát végeztek, elvtársak! De ne higgyék, hogy egy

Elvtársak! Katonák!

Pártunk, kormányunk és egész népünk elismeréssel adózik nektek, akik becsülettel teljesítettétek a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány parancsát, amikor Csehszlovákia párt- és állami személyiségeinek kérésére internacionalista segítséget vittetek a szomszédos csehszlovák nép forradalmi erőinek. A szocializmus építésének 20 esztendeje alatt elért eredményeket, melyeket Csehszlovákia népe a kommunisták vezetésével súlyos harcokban és áldozatos munka során vívott ki, a megújulás folyamatát kihasználó belső ellenség — a nemzetközi imperializmus segítségére, annak aknamunkájára támaszkodva, a párton belüli jobboldali ellenzék egységbontó tevékenységére építve — súlyosan fenyegette. Mindez nemcsak a csehszlovák nép szocialista jövőjét veszélyeztette, hanem fenyegette a szocializmus nemzetközi vívmányait, a testvéri szocialista országok — így hazánk — érdekeit is.

Egyes ellenforradalmi csoportok most új rohamba kezdtek. Rágalmazzák a csehszlovák és a nemzetközi forradalmi erőket, megkísérelnek éket verni szocialista népeink, hadseregeink közé, s kétségbe vonják magasztos internacionalista küldetésüket.

Aki ezt kétségbe meri vonni — bárhová tartozzon is — végső soron hazájának, a szocializmus nemzetközi ügyének válik árulójává.

Ti a csehszlovák forradalmi erők akaratára léptetek Csehszlovákia földjére. Ludvig Svoboda hadseregtábornok, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság törvényes elnöke is felhívta a csehszlovák néphadsereg tisztjeit és katonáit, hogy működjenek együtt a szövetséges hadseregek csapataival a szocialista rendszer megvédésében, a belső rend fenntartásában és helyreállításában.

Elvtársak!

Következetesen szereztetek érvényt kormányunk parancsának, a csehszlovák forradalmi erők akaratának. **CSEHSZLOVÁKIA TÖRVÉNYES ELNÖKÉNEK KÉRÉSÉRE** valósítsátok meg az együttműködést a csehszlovák néphadsereg katonáival a szocializmus alapjainak védelmében, a szocializmushoz rendületlenül hű erők tevékenysége kibontakoztatásához szükséges légkör megteremtésében.

Ezt kívánja tőletek népünk, kormányunk, a nemzetközi munkásoztszty. Így szolgáljátok kommunista becsülettel nemcsak a csehszlovák nép, hanem a mi népünk igazi, szocialista érdekeit és jövőjét is.

győztes hadjáratban vettek részt!” A köztudatba és a hivatalos értékelésbe nem épült be a nagyszerű helytállás, ugyanis katonáink nem „győztes hadműveletekből” tértek haza, olvasható a hivatalos iratokban! Az „elvi állásfoglalásokból” kiolvasható, hogy az elismerések mennyisége és módja ne legyen túlzott. Vagyis azt is előírták, hogy az elismerések széleskörű publikálása nem ajánlatos! Az is érdekes, hogy nem készült filmfelvétel a kinti műveletekről. A katonai-politikai vezetők sem dicsekedtek a 68-as bevonulással. Visszaemlékezve arra az időszakra, magam is úgy tudom és

érezem, hogy alig-alig beszéltek, beszéltünk később az 1968 nyarán történetekről! Tehát nem lett dicsőséges koalíciós hadművelet a számunkra!

A vonatkozó iratanyag zömét is megsemmisítették a következő években. Az MN 59. honi vadászrepülő-ezred történetében is nagyon szűkszavú bejegyzés található: „1968. augusztus 21. és 27. között végrehajtott »Zala« gyakorlaton az egység 33 repülőgép bevetéssel eredményesen végrehajtotta az előljáró parancsnokság által meghatározott harci feladatokat!”

Kenyeres Dénes

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

50 éve, 1968. július 11-én hunyt el Magyar Ilona Kossuth-díjas pedagógus. Református papi családból származott, heten voltak testvérek. Az eperjesi tanítóképző első három évfolyamát magánúton végezte, közben postatisztviselő volt. 1917-ben kapta meg tanítói oklevelét. 1920-tól Kecskeméten dolgozott. Megszervezte a református tanítóképző gyakorló iskoláját. Az 1. és a 2. osztályt tanította,

emellett a szülők számára is tartott ismeretterjesztő előadásokat. A játék, a munka és az oktatás szoros kapcsolatára törekedett. A reformpedagógia úttörői közé tartozott. Az olvasás és írás tanítására bevezetett hangzó- és elemző-összevető módszer módszertani könyvének egyik társszerzője volt. Pedagógiai és elméleti munkásságáért 1952-ben Kossuth-díjat kapott.

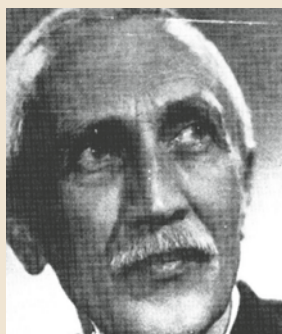
125 éve, 1893. július 12-én született Merétey Sándor gyermekorvos. A kiváló magyar gyermekgyógyász, ifj. Bókay János tanítványa volt. Pályáját a budapesti egyetemi klinikán kezdte. Külföldön tett tanulmányútja után jött Kecskemétre. A Cserepes-kórházban dolgozott mint a gyermekgyógyászat vezetője, de a tanyavilág elmaradott gyermek- és csecsemővédelmének megszervezése is az ő nevéhez

fűződik. A háborús években sem hagyta el a várost, a szovjet megszállás idején is ellátta a rászorulókat. A betegek tiszteletes főorvos úrnak szólították, mivel lelki vezetőt is láttak benne. A világegés után részt vett a kórház újjáépítésében, a gyermekosztályt igyekezett klinikai színvonalra emelni. 1945. január 1-jétől 1946 végéig a kórházigazgatói teendőket is ellátta.

25 éve, 1993. augusztus 4-én hunyt el Gráber Margit festőművész, grafikus. Budapesten született 1895. augusztus 5-én. 14 éves korától az Iparrajziskolában, majd az Iparművészeti Főiskolán tanult. A Harris közti festőiskolában Kernstok Károly tanítványa volt, valamint látogatta a Művészeti esti rajztanfolyamait is. A Galilei Kör tagja volt, valamint lelkes látogatója a Nyolcak kiállításainak.

1916–1919 között a Kecskeméti Művésztelep tagja volt, itt ismerte meg későbbi férjét, Perlrott Csaba Vilmost. Az 1920-as években Németországban, majd Párizsban éltek, miközben nyaranta többször is Nagybányán dolgoztak. Később munkássága elsősorban Szentendréhez kötődött, tagja volt a KUT-nak, s a Dési Huber Körben 18 éven át tanított is. Számos alkotását őrzi a Kecskeméti Katona József Múzeum.

125 éve, 1893. augusztus 10-én született Berczky Albert református püspök. Tanulmányainak egy részét Kecskeméten folytatta, majd Bázelen fejezte be. Hazatérve több helyen szolgált mint lelkész, később a „Hit és szolgálat” főtákará és utazó lelkész volt. Szervezte az üldözöttek mentő szolgálatát, prédikációiban is sikraszállt az elkövetett jogsértések orvoslása érdekében. A második

világháború után egy ideig minisztériumi államtitkár volt, sokat tett az egyház és az állam közötti megegyezés érdekében. 1948-ban a Dunamelléki Egyházkerület püspökévé választotta, ezt a szolgálatot 1958-ig töltötte be. 1951-ben a prágai egyetem díszdoktora lett. Számos prédikációja jelent meg, többet Tildy Zoltánnal együtt adott ki, akinek apóstársa volt.

75 éve, 1943. szeptember 2-án hunyt el Braun Soma tanár, író, irodalomtörténész, szociológus, műfordító. Kecskeméten született, de az egyetemi tanulmányait már Budapesten végezte, 1913-ban szerzett bölcsészdoktori oklevelet. Szociáldemokrata elveket vallott. 1919-ben a ceglédi munkástanács tagja volt, emiatt 5 év börtönbüntetést kapott. Szabadulása után elsősorban műfordítással, valamint

társadalom- és filozófiatörténettel foglalkozott. Fordította és ismertette többek között Apuleius, Theodor Dreiser, Marx, Erich Kästner, Bebel műveit. 1942-ben a Dob utcai munkásotthonban tartott előadásai miatt letartóztatták, munkaszolgálatos behívót kapott és 1942 áprilisában a 401-es büntetőszázadba került. Ukrajnában halt meg, egy keretlegény agyonlőtte.

100 éve, 1918. szeptember 10-én hunyt el Acsay Antal piarista tanár, egyetemi magántanár, író. Felsőalpäron született 1861 októberében. Iskolai tanulmányait Kecskeméten végezte, és itt lépett be a piarista rendbe. 1887-től a helyi piarista főgimnázium, 1888-tól a budapesti papnevelő- és tanárképző főiskola tanára volt. 1897-től a budapesti tudományegyetem bölcsészeti

karán pedagógiatörténetet tanított, emellett 1907-től a hittudományi karon a keresztény neveléstudományt is oktatta. Számos nevelésügyi, filológiai és hittudományi tanulmányt írt különféle tudományos folyóiratokba és lapokba. Emellett külföldi írók munkáit fordította, így például magyar nyelvre ültette át és látta el jegyzetekkel II. Piusz pápa A gyermeknevelés című munkáját.

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

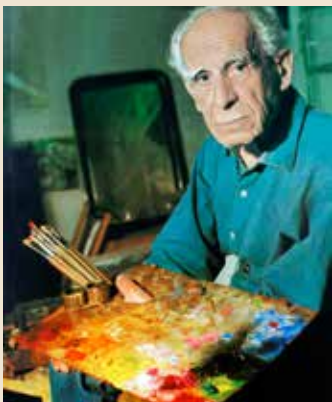
20 éve, 1998. július 2-án hunyt el Gábor Miklós Kossuth-díjas színész, a magyar színjátszás kiemelkedő egyénisége. 1919. április 7-én született. Apja moztulajdonos volt, gyermekora így a filmek bűvöletében telt. Műveltségét a gazdag családi könyvtár is megalapozta, gimnazista korában már eredetiben olvasott Proustot és Gide-et. Ugyanakkor remekül rajzolt, és már középiskolás

korától kezdve naplókban rögzítette érzéseit és gondolatait. A Színművészeti Akadémia elvégzése után, 1941-ben a Madách Színházhoz szerződött. 1945-től kilenc éven át a Nemzeti Színház tagja volt, majd 1954-ben hosszú időre ismét a Madách Színházhoz kötelezte el magát. Innen 1975-ben, a közönség és a kritikusok meglepetésére, a kecskeméti Katona József Színházhoz szerződött, mert úgy gondolta, az ott dolgozó Ruszt József mellett találja meg az ízlésének megfelelő színházat, játéksztílust és társulatot. Kecskeméten rendezett is, sokáig emlékezetes maradt Sarkadi Oszlopos Simeon című drámájának színre vitele. 1979-ben visszatért Pestre, előbb a Népszínházban, majd a Nemzetiben játszott. 1991-től ismét Ruszt József mellé, a Független Színházhoz szerződött, 1994-től haláláig a Budapesti Kamaraszínház tagja volt.

105 éve hunyt el Vámbéry Ármin közép-ázsiai utazó, világhírű orientalista, az MTA tagja. Szegény zsidó családból származott. Iskolai tanulmányait Pozsonyban és Pesten végezte, miközben – így például 1854-ben Kecskeméten, a kereskedő Schweiger családnál – mint házitánító kereste mindennapi kenyerét. „A napkeleti utazás gondolatát eszemben forgattam én már Kecskeméten létem idején s

azóta is folytonosan ott lebegtek szemem előtt azok a bűbájós képek, melyeket a Kelet költői műveiből ismertem meg legelőbb. De hogy merőben pénztelenül és alig győzve erőmmel a mindennapi élet küzdelmét is, hogyan vállalkozhassam az eféle, akkor még nagyon költséges utazásra, azon nagyon sokáig hiába törtem a fejem. Tervem csak akkor érett meg végképen, midőn utolsó nevelői állásom jövedelméből százhusz forintom megmaradt. Ez időtől fogva nem hagyott többé nyugton a fékezhetetlen kalandvágy” – emlékezett később vissza élete ezen időszakára. 1857-től négy évig Konstantinápolyban élt, ahol megismerte a keleti népek társadalmának sajátosságait és szokásait. 1963-tól ismét Keletre utazott, dervisnek öltözve barangolta be az iszlám világát. Orientalisztikai kutatásai eredményét könyveiben tette közkincsé.

135 éve, 1883. szeptember 4-én Budapesten született Czóbel Béla festőművész. Nagybányán kezdte pályáját Iványi Grünwald Béla tanítványaként, majd 1902 és 1903 között Münchenben és Párizsban tanult. 1911-ben tagja lett a Nyolcak csoportjának. 1914-től a hollandiai Bergenben, azután Berlinben élt. Német expresszionista hatású, füledt hangulatú városképeket, szobabelsőket és

portrékat festett. 1925-ben Párizsba költözött, 15 évig élt ott. 1940-ben tért vissza véglegesen Magyarországra. 1948-ban Kossuth-díjat kapott. 1976 januárjában hunyt el. Czóbel a képsíkhöz alkalmazkodó formák belső rendjét kereste, ebből a törekvésből alakult ki a húszas évek végére érett stílusa. A látványt egyszerű, a lényeges vonásokat összegző formává alakította. A 20. századi magyar festészet egyik legnagyobb alakja Kecskeméthez két módon is köthető. Egyrészt Kastélypark című 1905-ben készített alkotása Nemes Marcell műgyűjtő és műkereskedő adakozásának köszönhetően a Kecskeméti Képtárban tekinthető meg. Másrészt jelentős szerepe volt az 1905–1906 táján kibontakozó ún. „néos” mozgalom elindításában, amely a Kecskeméti Művésztelep talán legfontosabb előzménye, s művészgárdájának legfőbb alapja volt.

165 éve, 1853. július 5-én született Csontváry Kosztka Tivadar festőművész. 1875-ben gyógyszerész oklevelet szerzett, azután patikusként dolgozott többek között Iglón, Szentesen és Gácson. Csak 41 éves korától tanult rendszeresen festeni: 1894-ben fél évig Münchenben Hollósy Simon növendéke volt, később Karlsruheban, Düsseldorfban és Párizsban képezte tovább magát. Viszonylag

keves, mintegy száz nagyobb művet alkotott. Festészetét az expresszionizmushoz, illetve a posztimpreszionizmushoz kapcsolják, de egyik, elhatárolható művészeti irányzathoz sem tartozott. Magát a „Napút festők” közé sorolta. Talán a legismertebb festménye a Magányos cédrus. A közönség és a kritika elismerését alkotásai nem nyerték el, talán épp emiatt festményeinek hányattatott utóélete lett. Műveinek egy részét, a Csontváry által sokra nem tartott és a gácsi gyógyszerháza padlásán hagyott mintegy 25-30 vásznat a patika kecskeméti származású utolsó bérője, Székely Sándor, amikor visszatért a híros városba, egész egyszerűen magával vitte. Bár cselekedete jogilag bizonyára kifogásolható, de a padlásra száműzött képek – így például a Tengerparti sétalovaglás és az Önarckép – így menekültek meg a pusztulástól.

Szívvel-lélekkel filmezett

„Nem elég magyarnak lenned,
tehetségre is szükség van.”

(Korda Sándor)

125 éve, 1893. szeptember 16-án született Korda Sándor filmrendező. Kellner Sándor László néven látta meg a napvilágot egy zsidó családban, a Túrkeve melletti Pusztatúrpásztón. Mezőtúron járt elemi iskolába. Édesapja halála után édesanyja gyermekeivel Kecskemétre költözött, így 1907-től a híres városban tanult és nevelkedett. Rövid idő múlva a család továbbment a fővárosba. Tanulmányait Korda Sándor a Mester-utcai felső kereskedelmi iskolában folytatta, ottani kedvenc jeligéjéből („Summa corda!” – azaz: „Emeljük fel szívünket!”) származik későbbi vezetéknéve.

A kiváló fogalmazókészséggel megáldott fiú fiatal éveiben újságírással foglalkozott, először a Független Magyarország párizsi tudósítója lett, azután a filmekkel foglalkozó újságokba kezdett írni. 1912-ben, 19 évesen már filmelméleti cikkek sorát publikálta a Mozgófénykép Híradóban, emellett a Világ című napilap filmkritikusa és 1918-ig több filmlap (Pesti Mozi, A mozi és a Mozihét)

szerkesztője volt. 1914-ben Zilahy Gyula stúdiójában, a Trikolorban megrendezte első filmjét is, amelynek címe – talán nem meglepő módon – A becsapott újságíró volt. 1916-tól Kolozsvárott dolgozott rendezőként, míg a következő évben Budapesten megvette a Corvin filmgyárat és Zuglóban korszerű filmstúdiót épített fel. Fő célkitűzése az igényes irodalmi filmek készítése volt. Tervei között első helyen a magyar irodalom klasszikusai szerepeltek, melyek megfilmesítése sajátos levegőjű filmeket eredményezett. Ezek egyike Az aranyember, mely a romantikus prózairodalom legkiemelkedőbb magyar képviselője, Jókai Mór regénye alapján készült. A filmet 1918-ban Korda Sándor rendezte, s ez az egyetlen magyarországi filmje, mely vetíthető formában fennmaradt. Később így emlékezett vissza erre az időszakra: „Egyszerre csak rájöttem, mit akarok kezdeni az életemmel, és azt is tudtam, hogy ezt meg is tudom valósítani”.

1919-ben direktóriumi tagként részt vett a filmgyártás átszervezésében, ezért a Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták. Filmsztár felesége, Korda Mária azzal mentette meg az életét, hogy kivitte Bécsbe.

A húszas években Korda Sándor több európai országban dolgozott, majd Hollywoodba ment. Karriert csinálni ekkor még nem tudott, alig 20 dollárral a zsebében, de tapasztalatokban gazdagon tért vissza Európába. 1931-ben utazott Angliába, ahol a következő évben London Films elnevezéssel filmvállalatot alapított. A London melletti Denhamben vásárolt birtokon a semmiből teremtette meg az angol filmipart, s felvette a harcot az amerikai filmdömpinggel. Stúdióiban évente átlagosan 250 filmet gyártottak, ezek színvonalra cseppet sem maradt el a hollywoodi produkciókétól. Legfontosabb alkotótársa két öccse, a rendező Zoltán és a díszlettervező Vince volt.

Első átütő sikere a VIII. Henrik magánélete lett 1933-ban, az alkotást két Oscar-díjra jelölték, a címszereplő, Charles Laughton el is nyerte a kitüntetést. A következő években

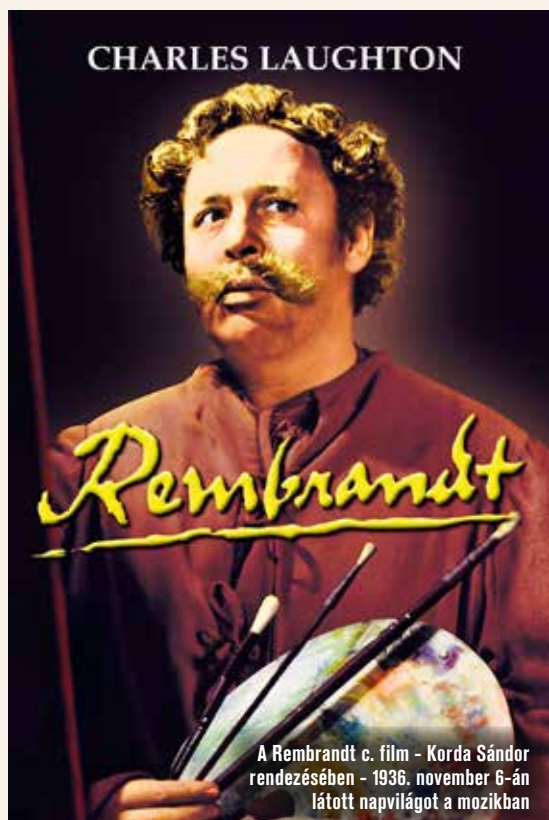
Korda Sándor 1935-ben

forgatott filmjeiben (Don Juan magánélete, Rembrandt, Lady Hamilton) a történelem és a művészet nagyjait hozta emberközelbe, és hasonló népszerűséget értek el a Korda Zoltán által rendezett mesefilmek is, amelyeknek producere volt. A bagdadi tolvaj több Oscar-díjat is kapott és A dzsungel könyvét is jelölték a kitüntetésre.

Korda számos angol filmművésznek jelentett inspirációt, filmek iránti vonzalma könnyen átragadt mindenkire, akivel dolgozott. Ő maga is tisztában volt szerepének jelentőségével, ugyanakkor nem dimenziálta túl saját értékét. Egyik alkalommal legjobb barátjának, az író Graham Greene-nek a következőket mondta, amikor szóba került a karrierje: „Amikor a barátaim és én fiatalok voltunk Magyarországon, mind arról álmodtunk, hogy költők leszünk. És mi lett belőlünk? Politikus, reklámügynök és filmproducer.”

Olyan színészek pályáját indította el, mint Laurence Olivier és Vivien Leigh (akik a Lady Hamiltonban játszottak együtt), továbbá Merle Oberon, akit később feleségül is vett. Dolgozott a magyar származású Leslie Howarddal (Női szakasz, A vörös Pimpernel) és Marlene Dietrichkel is (Őnagysága nem akar gyereket). Filmvállalkozásain nem egyszer vagyonokat veszített, de mindig talpra állt. 1936-ban megkapta a brit állampolgárságot, 1942-ben az angol filmgyártás létrehozásában végzett kiemagaslóan eredményes munkásságáért VI. György király lovaggá ütötte. A kitüntetést személyében első alkalommal kapta meg filmrendező, így kijárt neki a Sir Alexander Korda megszólítás.

A második világháború alatt ismét Holly-

A Rembrandt c. film - Korda Sándor rendezésében - 1936. november 6-án látott napvilágot a mozikban

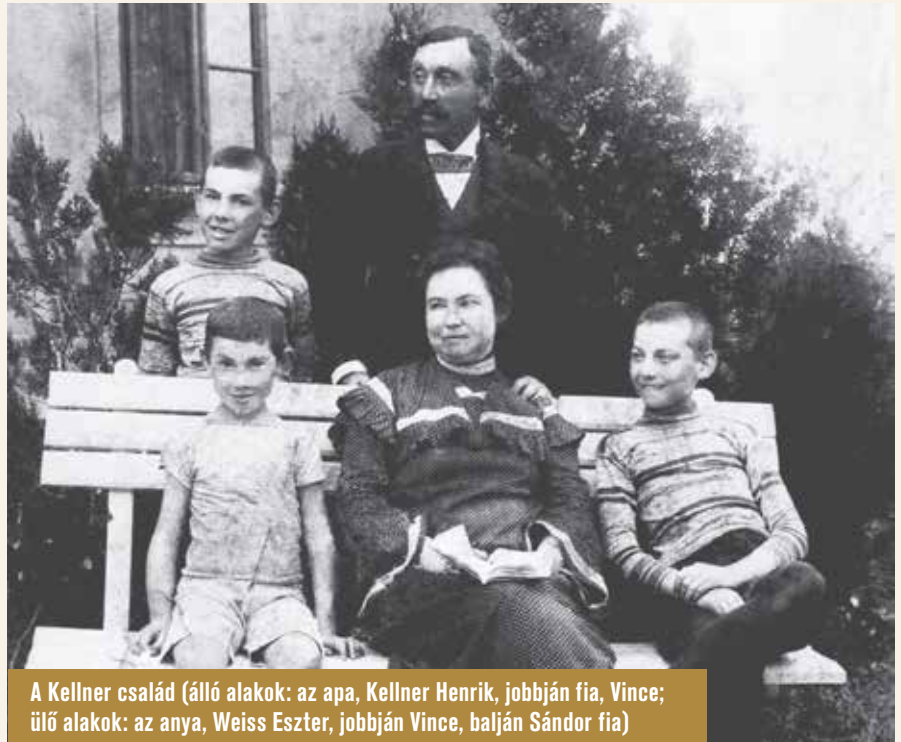

MARIUS

A Korda Sándor által rendezett Marius c. francia filmdráma 1931-ben már hódított a filmvásznakon.

woodba ment, de már ünnepelt rendezőként. A háború után visszatért Angliába, ahol jobbára producerként tevékenykedett. Utolsó munkája a Laurence Olivier rendezésében és főszereplésével készült Shakespeare-adaptáció, a III. Richard volt 1955-ben. „Szélid volt, de kemény. A művész és az üzletember keverékét rendkívüli virtuozitással személyesítette meg. Nagyszerű humora volt és csodálatos fantáziája” – mondta barátjáról Korda búcsúztatásán Olivier.

Hatvanévesen harmadszor is megnősült, de nem sokáig élt együtt huszonéves feleségével: 1956. január 23-án Londonban szívroham következtében elhunyt. A Trafalgar téri St. Martin-in-the-Fields templomban kísérték utolsó útjára, ahol búcsúbeszédét Laurence Olivier egy Hamlet-idézzel zár-

A Kellner család (álló alakok: az apa, Kellner Henrik, jobbján fia, Vince; ülő alakok: az anya, Weiss Eszter, jobbján Vince, balján Sándor fia)

ta: „Ő volt az ember, vedd akármi részben, mását e földön nem látod soha.”

Emlékét Túrkevény film-színház őrzi, mellszobra is áll ott. Róla nevezték el a néhány éve felavatott etyeki filmstúdiót, és a brit filmakadémia (BAFTA) az év legjobb brit filmjének járó kitüntetését az ő nevét viselő díjjal jutalmazza.

(Források: *hangosfilm.

hu *MTVA Sajtó- és Fotóarchívum *Magyar Életrajzi Lexikon)

Laurence Olivier és Korda Sándor

A Fehér éjszakák forgatása, 1916-ban – középen forgatókönyvvel a kezében Janovics Jenő, tőle balra Korda Sándor, a kameránál Virágh Árpád

Korda Sándor A bagdadi tolvaj forgatásán, 1940-ben

KECSKEMÉT
650

ÁLDOTT, BOLDOG, BÉKÉS KARÁCSONYT ÉS SIKEREKBEN GAZDAG
ÚJ ESZTENDŐT KÍVÁNUNK MINDEN KEDVES OLVASÓNKNAK!

A SZERKESZTŐK